

Ministerie van Infrastructuur en Milieu

Rijksbegroting 2017

J Deltafonds

Vergaderjaar 2016–2017

34 550 J

Vaststelling van de begrotingsstaat van het Deltafonds voor het jaar 2017

Nr. 1

VOORSTEL VAN WET

20 september 2016

Wij Willem-Alexander, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, enz. enz. enz.

Allen, die deze zullen zien of horen lezen, saluut! doen te weten:

Alzo Wij in overweging genomen hebben, dat ingevolge artikel 105 van de Grondwet de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van het Rijk bij de wet moet worden vastgesteld en dat in artikel 1 van de Comptabiliteitswet 2001 wordt bepaald welke begrotingen tot die van het Rijk behoren en dat overigens de inrichting van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van het Deltafonds moet geschieden met inachtneming van de bepalingen van de Wet op het Deltawet ([Stb. 2011, 604](#));

Zo is het, dat Wij, de Afdeling advisering van de Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1

De bij deze wet behorende begrotingsstaat van het Deltafonds voor het jaar 2017 wordt vastgesteld.

Artikel 2

De vaststelling van de begrotingsstaat geschiedt in duizenden euro's.

Artikel 3

Deze wet treedt in werking met ingang van 1 januari van het onderhavige begrotingsjaar. Indien het Staatsblad waarin deze wet wordt geplaatst, wordt uitgegeven op of na deze datum van 1 januari, treedt zij in werking met ingang van de dag na de datum, van uitgifte van dat Staatsblad en werkt zij terug tot en met 1 januari.

Lasten en bevelen dat deze in het Staatsblad zal worden geplaatst en dat alle ministeries, autoriteiten, colleges en ambtenaren die zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven,

De Minister van Infrastructuur en Milieu,

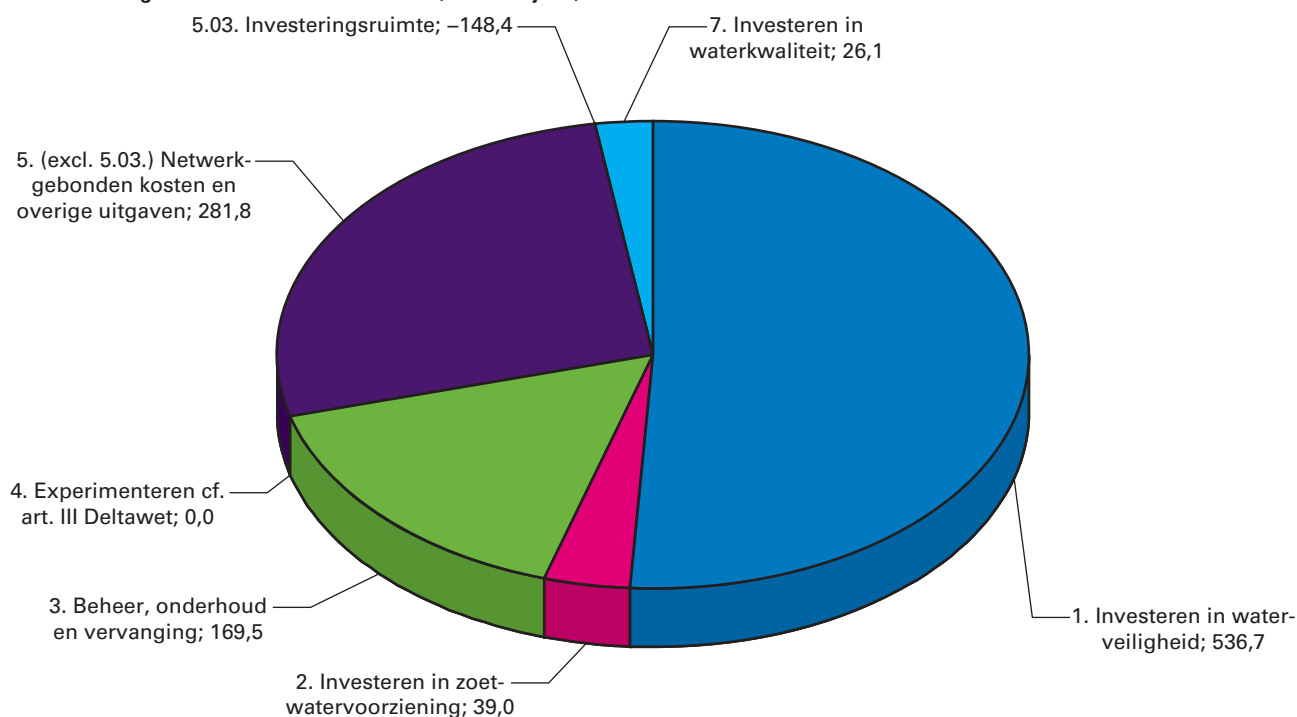
M.H. Schultz van Haegen-Maas Geesteranus

Vastgestelde begrotingsstaat van het Deltafonds voor het jaar 2017

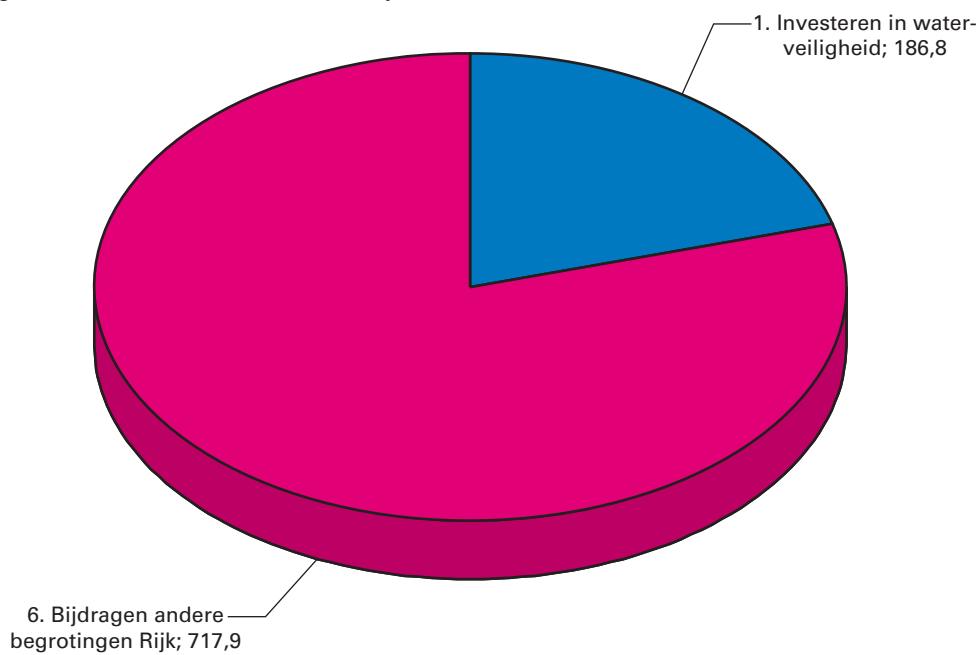
(bedragen x € 1.000)

Art.	Omschrijving	Oorspronkelijke vastgestelde begroting		
		Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten
1	Investeren in waterveiligheid	840.560	536.678	186.805
2	Investeren in zoetwatervoorziening	52.358	38.973	0
3	Beheer, onderhoud en vervanging	132.041	169.466	0
4	Experimenteren cf. art. III Deltawet			
5	Netwerkgebonden kosten en overige uitgaven	133.414	133.415	0
6	Bijdragen andere begrotingen Rijk			717.851
7	Investeren in waterkwaliteit	20.495	26.124	0
TOTAAL		1.178.868	904.656	904.656

Geraamde uitgaven van het Deltafonds 2017 (€ 905 miljoen)

Geraamde ontvangsten van het Deltafonds 2017 (€ 905 miljoen)

Vergaderjaar 2016–2017

34 550 J

Vaststelling van de begrotingsstaat van het Deltafonds voor het jaar 2017

Nr. 2

MEMORIE VAN TOELICHTING

Inhoudsopgave

A.	ARTIKELGEWIJZE TOELICHTING BIJ DE WETSARTIKELEN	2
	Wetsartikel 1	2
B.	BEGROTINGSTOELICHTING	3
	1. LEESWIJZER	4
	2. AGENDA VAN HET DELTAFONDS	9
	3. PRODUCTARTIKELEN	17
	Artikel 1 Investeren in waterveiligheid	17
	Artikel 2 Investeren in zoetwatervoorziening	33
	Artikel 3 Beheer, onderhoud en vervanging	41
	Artikel 4 Experimenteren cf. art. III Deltawet	51
	Artikel 5 Netwerkgebonden kosten en overige uitgaven	53
	Artikel 6 Bijdragen andere begrotingen Rijk	57
	Artikel 7 Investeren in waterkwaliteit	58
	4. BIJLAGEN	63
	Bijlage 1 Voeding van het Deltafonds en begrotingstaat per productartikelonderdeel	63
	Bijlage 2 Verdiepingsbijlage	65
	Bijlage 3 Overzicht Hoogwaterbeschermingsprogramma	87
	Bijlage 4 Instandhouding	91
	Bijlage 5 Lijst van afkortingen	109

A. ARTIKELGEWIJZE TOELICHTING BIJ HET BEGROTINGSWETS- VOORSTEL

Wetsartikel 1

De begrotingsstaten die onderdeel zijn van de Rijksbegroting, worden op grond van artikel 1, derde lid, van de Comptabiliteitswet 2001 elk jaar afzonderlijk bij de wet vastgesteld.

Het wetsvoorstel strekt ertoe om de onderhavige begrotingsstaat voor het aangegeven jaar vast te stellen.

Alle voor dit jaar vastgestelde begrotingswetten tezamen vormen de Rijksbegroting voor dat jaar. Een toelichting bij de Rijksbegroting als geheel is opgenomen in de Miljoenennota.

Met de vaststelling van dit wetsartikel worden de uitgaven, verplichtingen en ontvangsten vastgesteld. De in de begrotingsstaat opgenomen begrotingsartikelen worden in onderdeel B van deze memorie van toelichting toegelicht (de zgn. begrotingstoelichting).

De Minister van Infrastructuur en Milieu,

M.H. Schultz van Haegen-Maas Geesteranus

B. BEGROTINGSTOELICHTING

Het Ministerie van Infrastructuur en Milieu (IenM) stelt de begroting van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu (Begroting hoofdstuk XII) op van de Rijksbegroting, de begroting van het Infrastructuurfonds en de begroting van het Deltafonds.

Voor u ligt de begroting van het Deltafonds.

Door een apart fonds voor water kan beter invulling worden gegeven aan de doelstellingen zoals vastgelegd in de Waterwet (artikel 7.22a t/m 7.22d), te weten de bekostiging van maatregelen, voorzieningen en onderzoeken op het gebied van waterveiligheid, zoetwatervoorziening en vanaf 1 januari 2015 ook waterkwaliteit. Zo mag het fonds jaarlijkse saldi (meer of minder uitgaven in enig jaar) overhevelen – in tegenstelling tot de beleidsbegroting van IenM – waardoor (kasmatige) vertragingen en versnellingen van projecten niet hoeven te leiden tot budgettaire knelpunten.

Het Deltafonds wordt voor het grootste deel gevoed door een bijdrage uit de Begroting hoofdstuk XII (artikelonderdeel 26.02). Daarnaast betalen de waterschappen gezamenlijk de helft van de jaarlijkse bijdrage aan de versterkingsmaatregelen van primaire waterschapskeringen van het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP) en dragen de waterschappen bij aan de afronding van het HWBP-2. Tevens worden voor een aantal projecten uitgaven doorberekend aan derden, zoals andere departementen, lagere overheden, buitenlandse overheidsinstanties en de Europese Unie.

In het Deltaprogramma zijn de maatregelen, voorzieningen en onderzoeken voor de korte termijn (eerstvolgende zes jaren in detail en de twaalf jaar daaropvolgend indicatief) beschreven en wordt een doorkijk gegeven voor de voorbereidingen die voor de langere termijn worden getroffen om ons land nu en in de (verre) toekomst adequaat te beschermen tegen hoog water en van voldoende zoet water te blijven voorzien.

Het Deltaprogramma is het jaarlijkse bijstuk bij de Deltafondsbegroting. Het biedt een overzicht van alle maatregelen, voorzieningen, onderzoeken en ambities op het gebied van waterveiligheid en zoetwatervoorziening. Deze projecten worden geheel of gedeeltelijk uit het Deltafonds gefinancierd. Ook gaat het Deltaprogramma in op de middellange- en langetermijnstrategieën op het gebied van waterveiligheid en zoetwatervoorziening. In de periode tot en met 2014 is in het Deltaprogramma gewerkt aan de voorbereiding van hoofdkeuzes op het gebied van waterveiligheid en zoetwatervoorziening (de deltabeslissingen) en concrete voorkeursstrategieën per gebied als richtinggevend kompas voor het uitvoeren van maatregelen tot 2050. In 2014 zijn de deltabeslissingen en de voorkeursstrategieën vastgesteld en beleidsmatig verankerd in de Tussentijdse wijziging van het Nationaal Waterplan 2009–2015 (Kamerstukken II, 2014–2015, [31 710, nr. 34](#)). Het Nationaal Waterplan wordt elke zes jaar herzien. In het vastgestelde Nationaal Waterplan 2016–2021 is dit beleid voortgezet (Kamerstukken 2015/2016, [27 625, nr. 45](#)).

1. LEESWIJZER

Algemeen

De opzet en de structuur van de onderliggende begroting voor het Deltafonds zijn gebaseerd op de rijksbegrotingsvoorschriften van het Ministerie van Financiën.

Mede naar aanleiding van overleg met de Tweede Kamer zijn in aanvulling op deze regelgeving voor dit fonds de onderstaande punten in de begroting verwerkt.

- Naar aanleiding van de motie van de leden Van Helvert en Van Veldhoven (Kamerstukken II, 2015–2016, [34 475 XII, nr. 12](#)) worden bij alle begrotingsartikelen op het Infrastructuurfonds en Deltafonds groter dan € 1 miljard de begrotingsmutaties boven de € 5 miljoen toegelicht. Dit heeft als praktische uitwerking dat bij de artikelen tussen de € 200 miljoen en € 1 miljard de ondergrens voor technische mutaties ook neerwaarts is bijgesteld. Voor beleidsmatige mutaties was er bij de artikelen van deze omvang reeds sprake van een ondergrens van € 5 miljoen. De norm voor het toelichten van de begrotingsmutaties op het niveau van artikelonderdeel is als volgt:

Norm bij te verklaren verschillen			
Omvang begrotingsartikel (stand ontwerpbegroting) in € miljoen	Beleidsmatige mutaties (ondergrens in € miljoen)		Technische mutaties (ondergrens in € miljoen)
< 50	1		2
≥ 50 en < 200	2		4
≥ 200 < 1.000	5		5
≥ 1.000	5		5

- In bijlage 1 zijn de uitgaven voor het fonds weergegeven. Daarbij is het verschil met artikel 26 Bijdrage Investeringsfondsen van de Begroting hoofdstuk XII uitgewerkt. Dit verschil betreft de overige ontvangsten van het fonds.
- Op de productartikelen worden onder de desbetreffende tabel «budgettaire gevolgen van de uitvoering» na de begrotingsperiode extracomptabel de budgetten op het niveau van artikelonderdeel weergegeven voor de looptijd tot en met 2030.
- Significante kasschuiven en begrotingsmutaties op de beschikbare budgetten worden in de verdiepingsbijlage op hetzelfde detailniveau (artikelonderdeel) tot en met 2030 toegelicht.
- Conform het wetsvoorstel doelmatigheid en bekostiging Hoogwaterbescherming wordt in de jaarlijkse begroting en verantwoording van het Deltafonds een extracomptabel overzicht opgenomen waarin inzichtelijk wordt gemaakt hoe de bijdragen van het Rijk en waterschappen zich verhouden tot de uitgaven van de Hoogwaterbeschermingsprogramma's. In deze begroting is in dit overzicht dezelfde informatie als voorgaande jaren op een beknoptere wijze in bijlage 3 inzichtelijk gemaakt.
- Voor Beheer, onderhoud en vervanging is een aparte bijlage 4 opgenomen. Deze bijlage geeft inzicht in zowel het Infrastructuur- als het Deltafonds.

Inzicht in budgetflexibiliteit

Naar aanleiding van een toezegging om de budgetflexibiliteit tot en met het einde van de looptijd van de fondsen inzichtelijk te maken, bevat deze begroting informatie over de mate van verplichting van het budget.

- Een groot deel van uitgavenruimte op het Deltafonds tot en met 2030 is belegd met doorlopende juridische verplichtingen die voortkomen uit, complementaire verplichtingen voor beheer, onderhoud en vervanging en budgetten die benodigd zijn voor bekostiging van Rijkswaterstaat.
- Met uitzondering van verkenning en planuitwerking, worden de budgetten op de artikelen voor aanleg als juridisch verplicht beschouwd omdat het hier projecten betreft in de realisatiefase. Bij projecten in de realisatiefase zijn er doorgaans juridisch bindende afspraken met aannemers gemaakt.
- Voor projecten in de verkenning en planuitwerkingsfase geldt dat er doorgaans in meer of mindere mate concrete bestuurlijke afspraken zijn gemaakt. De tabellen voor programma's en projecten die zich bevinden in de fase van verkenning of planuitwerking geven inzicht in de concreetheid van deze afspraken en daarmee over de mate van verplichting van de budgetten. Hiermee wordt de budgetflexibiliteit voor de periode tot en met 2030 inzichtelijk gemaakt.
- Het hele programma voor verkenning en planuitwerking is daartoe per modaliteit ingedeeld in drie categorieën, te weten:

A: «Verplicht»

Hieronder vallen alle projecten/programma's waar met (bestuurlijke) partijen concrete afspraken over zijn gemaakt over scope/tijd/geld/risico's met het oog op de realisatie. Doorgaans worden deze neergelegd in bestuursovereenkomsten of convenanten. Daarnaast vallen projecten onder deze categorie, die onvermijdelijk zijn om aan wettelijke normen te kunnen voldoen.

B: «Gebonden»

Deze categorie is voor projecten die niet onder (A) vallen, maar waarbij taakstellende projectbudgetten zijn vastgesteld en extern gecommuniceerd (bijvoorbeeld bij voorkeursbeslissing), moties/amendementen erover zijn aanvaard en/of globale intentie/procesovereenkomsten zijn gesloten.

C: «Bestemd»

De overige projecten, programma's, planuitwerkingen, verkenningen, niet zijnde (A) of (B), die geacht worden bij te dragen aan de geformuleerde beleidsdoelen vallen onder deze categorie. Ook bekende risico's, zoals gemeld in correspondentie richting de Tweede Kamer kunnen hier opgenomen worden. Kenmerkend is dat nog geen politiek vastgestelde budgetten per project beschikbaar zijn. Indien beschikbaar wordt een kostenindicatie/bandbreedte opgenomen.

Meer gedetailleerde informatie over de projecten die zich thans in de fase van verkenning, planuitwerking en realisatie bevinden kunt u vinden in de individuele projectbladen van het [MIRT Overzicht 2017](#). Voor de projecten in de MIRT tabellen is waar mogelijk een digitale verwijzing opgenomen naar het projectblad van dat project in het MIRT Overzicht. Hiermee is een koppeling gelegd tussen de begroting en het MIRT

Opbouw

Deze begrotingstoelichting kent een opbouw waarbij afhankelijk van de informatievraag- en behoefte verder kan worden ingezoomd. Deze verdiepingsslag is als volgt opgebouwd:

- Allereerst is de begroting(wet)staat voor het Deltafonds voor het jaar 2017 opgenomen. Deze dient ter autorisatie van de budgetten die op artikelniveau in de verplichtingen-, uitgaven- en ontvangstenramingen worden voorgesteld.
- In de agenda van het Deltafonds is vervolgens inzichtelijk gemaakt welke projecten in 2017 worden opgeleverd en bij welke projecten de uitvoering in 2017 begint.
- Het laatste onderdeel van de agenda, «Begroting op hoofdlijnen», verstrekt inzicht in de belangrijkste budgettaire voorstellen die leiden tot wijziging van de begroting. Hiermee kan snel een indruk worden verkregen van de inhoud van dit wetsvoorstel.
- In de artikelgewijze toelichting bij dit wetsvoorstel zijn de MIRT tabellen met de realisatieprojecten alsmede de verkenningen en planuitwerking programma's opgenomen waarin de begrotingsmutaties op projectniveau zichtbaar zijn gemaakt. Deze MIRT tabellen zijn in ieder geval voorzien van toelichtingen indien sprake is:
  1. van een wijziging (anders dan door de verwerking van prijsbijstelling) in het taakstellend projectbudget groter dan 10% of meer dan € 10 miljoen;
  2. van een wijziging groter dan 1 jaar in de oplevering van het project.
De stand «vorig» betreft de stand in de eerste suppletoire begroting 2016.
- De overige bijlagen geven voor enkele specifieke onderwerpen inhoudelijk meer toelichting of betreffen overzichtsconstructies.

Groeiparaagraaf: wat is nieuw in deze begroting

Verbeteringen informatievoorziening via de begrotingscyclus

In het afgelopen jaar is er door de rapporteurs voor de begrotingscyclus vanuit de Tweede Kamer samengewerkt met vertegenwoordigers vanuit lenM om tot verbetervoorstellen voor de informatievoorziening via de begrotingscyclus te komen. In het Wetgevingsoverleg Jaarverslag op 30 juni hebben zij over hun aanbevelingen gerapporteerd. Dit heeft aanleiding gegeven om een aantal wijzigingen in de informatievoorziening door te voeren:

1. In het [MIRT Overzicht 2017](#) is bij de projecten in de planuitwerking- en realisatiefase via een tabel inzicht gegeven in de ontwikkeling van de planning en het budget. In de tabellen wordt in principe vijf jaar terug gekeken of vanaf het eerstvolgende jaar nadat er een MIRT-fasewisseling heeft plaatsgevonden. In het aankomende jaar wordt gewerkt aan het verder verbeteren van de kwalitatieve toelichting op de verschillen in budget, planning en realisatie.
2. In het [MIRT Overzicht 2017](#) is bij projecten in de realisatiefase een tabel opgenomen waarin de voortgang van de realisatie zichtbaar is.
3. In het [MIRT Overzicht 2017](#) is aanvullende informatie opgenomen over de financiën, voortgang, budgetflexibiliteit en scope van de onderdelen van diverse programma's van lenM, te weten: SmartwayZ.NL (programma bereikbaarheid Zuid-Nederland), Schiphol-Almere-Amsterdam, Beter Benutten, Programma Hoogfrequent Spoor, OV SAAL, nHWBP en de Vervanging en Renovatieprogramma's van het Hoofdwegennet, Hoofdvaarwegennet en Hoofdwatersysteem. Er is door het departement gekozen voor deze lijst omdat de programma's

aan één of meer van de volgende kenmerken voldoen: er is sprake van een substantiële financiële omvang van het totaal of de afzonderlijke onderdelen, een lange looptijd en/of er wordt separaat gestuurd op de diverse onderdelen.

4. Met betrekking tot de grote projecten geldt dat de aanvullende informatievoorziening blijft lopen via de voortgangsrapportages. Bij de ronde van rapportages van de grote waterprojecten dit najaar zal hierbij op advies van de rapporteurs in de aanbestedingsbrief kwalitatief expliciet worden gemaakt welke informatie nieuw is ten opzichte van voorgaande rapportages. Mocht deze werkwijze bevallen dan kan in overleg met de rapporteurs gekeken worden of deze naar meer domeinen of rapportages uitgebreid kan worden.
5. In de bijlage 4 Instandhouding van de Infrastructuur- en Deltafondsbe-
groting 2017 is aanvullende informatie opgenomen over DBFM
contracten en meer specifiek het onderhoud van welk deel van het
areaal in de contracten is ondergebracht en op welke wijze dat areaal
wordt onderhouden en gefinancierd na afloop van de contracten. Op
de subartikelen voor geïntegreerde contracten op het Infrastructuur-
fonds is een extra informatie opgenomen met daarin de einddata van
de lopende DBFM contracten en de mate van verplichting van de
budgetten. Op de Deltafondsbegroting staan op dit moment nog geen
uitgaven voor DBFM-contracten. Richting het jaarverslag 2016 wordt
onderzocht of er in het jaarverslag informatie kan worden opgenomen
over de DBFM projecten die in het afgelopen jaar opgeleverd zijn,
bijvoorbeeld met betrekking tot de financiële voordelen en de
risicoverdeling bij meerkosten.
6. In de bijlage 4 instandhouding zal in de Infrastructuurfonds en
Deltafondsbegroting 2018 inzicht worden geboden in de beschikbare
budgetten en budgetbehoefte voor Instandhouding. Rijkswaterstaat
brengt op basis van de theoretische referentie het benodigde
langjarige bedrag voor Instandhouding bij gelijkblijvend prestatieni-
veau in beeld. Hierover worden de komende tijd gesprekken gevoerd
gelijktijdig met de nieuwe prestatieafspraken (SLA). Deze afspraken
zullen in de ontwerpbegroting 2018 worden meegenomen.
7. In de lenM begroting is een nieuw overzicht opgenomen in de
beleidsagenda waarin inzicht wordt geboden in de niet-juridisch
verplichte uitgaven per begrotingshoofdstuk. Op de fondsen wordt
reeds sinds enkele jaren aanvullend op de Rijksbegrotingsvoorschrif-
ten inzicht verschaft in de budgetflexibiliteit van de uitgaven die
geprogrammeerd zijn voor de aanleg van infrastructuur. In de
leeswijzer van het Infrastructuurfonds en het Deltafonds wordt hier
nadere uitleg over gegeven.

Met de eerste wijziging hierboven wordt er ook invulling gegeven aan de toezegging van de Staatssecretaris van lenM van 23 oktober 2015 om het inzicht te vergroten in het historisch perspectief van de grote spoorpro-
jecten waaronder de stationsverbouwingen (Kamerstuk [29 984, nr. 631](#)). Met de tweede wijziging wordt er tevens invulling gegeven aan de afspraak met de Algemene Rekenkamer om de informatie over de voortgang van de realisatie van de projecten in het vervolg vanuit lenM te publiceren. In het verleden was deze informatie enkel beschikbaar via het webdossier van de Algemene Rekenkamer zelf.

Het traject dat met de rapporteurs is meerjarig van aard. In overleg met de rapporteurs wordt er in het aankomende jaar verder gewerkt. In dit jaar wordt in ieder geval onderzocht of in het MIRT overzicht 2018 een financiële eindverantwoording kan worden geïntroduceerd voor de

opgeleverde projecten in lijn met de aanbevelingen van Algemene Rekenkamer op dat vlak en of op de projectbladen de koppeling tussen project- en beleidsdoelstellingen meer expliciet gelegd kan worden.

Gemiddelde uitgaven

In de begroting op hoofdlijnen zijn de gemiddelde jaarlijkse uitgaven per productartikel in de periode vanaf het uitvoeringsjaar tot en met het einde van de looptijd van het fonds inzichtelijk gemaakt.

Agentschapsbijdrage

Om inzichtelijker te maken waarop agentschapsbijdragen betrekking hebben is de agentschapsbijdrage in het overzicht «budgettaire gevolg van uitvoering» op hoofdproductniveau expliciet aangegeven.

2. AGENDA DELTAFONDS

Werken aan waterveiligheid en zoetwatervoorziening vraagt continu inspanningen en investeringen. Het aantal mensen en de waarde van het te beschermen goed veranderen onder invloed van economische en demografische ontwikkelingen. Ook water en bodem veranderen in de loop van de tijd: de zeespiegel stijgt en de bodem daalt. Daarbij verandert het klimaat, waardoor het warmer wordt en rivierafvoeren en regenval grotere extremen zullen vertonen. Het Deltaprogramma is het nationale programma waarin Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen samenwerken om Nederland nu en in de toekomst te beschermen tegen hoogwater en de zoetwatervoorziening op orde te houden.

Het Deltafonds is het financieel fundament voor de concrete projecten die voortkomen uit het Deltaprogramma op het gebied van waterveiligheid en zoetwatervoorziening, voor zowel aanleg als beheer, onderhoud, renovatie en vernieuwing. Daarnaast worden maatregelen op het gebied van waterkwaliteit ten behoeve van de implementatie van de Kader-richtlijn Water gefinancierd uit het Deltafonds.

In de beleidsagenda van Begroting hoofdstuk XII en in het Deltaprogramma 2017 wordt inzicht geboden in de beleidsdoelen en verdere onderdelen van het Deltaprogramma.

Mijlpalen en resultaten 2017

Hieronder wordt ingegaan op de mijlpalen in het lopende programma. Hiermee wordt inzichtelijk gemaakt welke projecten in 2017 worden opgeleverd en bij welke projecten de uitvoering in 2017 start.

Beheer, onderhoud en vervanging

Voor het beheer en onderhoud tot en met 2017 zijn afspraken over prestaties gemaakt voor het watermanagement en beheer en onderhoud waterveiligheid, waaronder kustlijnhandhaving door middel van zandsuppleties en het onderhouden van stormvloedkeringen en rijkswaterkeringen zoals dijken, dammen en duinen. Deze afspraken over prestaties zijn nader toegelicht in artikel 3 Beheer, Onderhoud en Vervanging van het Deltafonds. In 2017 wil lenM onder meer de volgende activiteiten in het kader van beheer, onderhoud en vervanging uitvoeren:

Beheer, onderhoud en vervanging	
Hoofdwatersystemen	<ul style="list-style-type: none"> • Zandsuppleties basiskustlijn • Levensduurverlengend onderhoud aan stuwen Nederrijn/Lek • Programma stroomlijn ten behoeve van de beheersing van de hoogwaterveiligheid in het riviereengebied.

Voor een nadere toelichting op de stand van zaken van beheer, onderhoud en vervanging wordt verwezen naar bijlage 4 Instandhouding van deze begroting.

Aanleg

In 2017 wordt voortvarend gewerkt aan het verbeteren van de waterveiligheid, onder andere door het uitvoeren van de programma's HWBP-2, HWBP, Maaswerken en Ruimte voor de Rivier. Hieronder volgen de mijlpalen die lenM bij deze programma's in 2017 wil behalen:

Programma's Waterveiligheid		
Programma	Mijlpaal	Project
HWBP 2	<ul style="list-style-type: none"> • Start realisatie • Oplevering 	<ul style="list-style-type: none"> • HWBP 2 Hoogwaterkering Den Oever • HWBP 2 Markermeerdijk Hoorn–Edam–Amsterdam • HWBP 2 Dijkversterking Spui Oost • HWBP 2 Dijkversterking Hoekse Waard Zuid • HWBP 2 Dijkversterking Eiland van Dordrecht • HWBP 2 Zwakke Schakels Zeeuws Vlaanderen • HWBP 2 Waddenzee Friese kust • HWBP 2e toetsing <25 mln. WS-deel: IJsselmeer, kleibekleding en pipingmaatregelen • HWBP 2 Dijkversterking Hoekse Waard Noord • HWBP 2 < 25 mln. WS-deel: Ipensloter en Diemerdammer sluisen • HWBP 2 Versterking Eem dijken en Zuidelijke Randmeren
HWPB	<ul style="list-style-type: none"> • Start realisatie • Oplevering 	<ul style="list-style-type: none"> • Gameren • Eemshaven-Delfzijl • Eemdijk / Spakenburg • Lemsterhoek • Noorderhaven Harlingen • Spuihaven Schiedam • Keersluis de Whaa • IJsseldijk Gouda (urgent deel) • Blerick bij de oude gieterin • Pannerden / Loo
Maaswerken	<ul style="list-style-type: none"> • Start realisatie • Oplevering 	<ul style="list-style-type: none"> • n.v.t. • Grensmaas: Itteren • Grensmaas: Hoogwaterdoelstelling • Dijkkringen clusters A (Ohé en Laak) • Dijkkringen clusters B (Grevenbicht-Roosteren)
Ruimte voor de Rivier	<ul style="list-style-type: none"> • Start realisatie • Oplevering 	<ul style="list-style-type: none"> • n.v.t. • Extra Uiterwaardvergraving Millingerwaard • Uiterwaardvergraving Huissensche Waarden
Overige	<ul style="list-style-type: none"> • Start realisatie • Oplevering 	<ul style="list-style-type: none"> • n.v.t. • Legger Vlieland en Terschelling

Voor een nadere toelichting over de stand van zaken voor de lopende programma's wordt verwezen naar de toelichting op de productartikelen, de voortgangsrapportages aan de Tweede Kamer, het Deltaprogramma 2017 en het [MIRT Overzicht 2017](#). Het Deltaprogramma is te vinden op de website² van de deltacommissaris.

² www.deltacommissaris.nl/deltaprogramma.

Begroting op hoofdlijnen

Verlenging looptijd investeringsfondsen tot en met 2030

Mede ingegeven door de motie van het lid Harbers c.s. (Kamerstukken II, 2015–2016, [34 300, nr. 50](#)) zijn binnen het kabinet gesprekken gevoerd over de verlenging van de Infrastructuurfonds en het Deltafonds. Via de Kamerbrief over de voortgang MIRT (Kamerstukken II, 2015–2016, [34 300 A, nr. 70](#)) bent u geïnformeerd dat het kabinet heeft besloten om het Infrastructuurfonds en het Deltafonds bij de Ontwerpbegroting 2017 met twee jaar te verlengen tot en met 2030.

Budgettaire effecten van verlenging Deltafonds

Bijdrage aan Deltafonds en ontvangsten van derden

Met de verlenging tot en met 2030 komt de bijdrage aan het Deltafonds – zoals toegelicht in beleidsartikel 26 van begrotingshoofdstuk HXII – voor de jaren 2029 en 2030 beschikbaar. De jaarlijkse bijdrage bedraagt € 1,2 miljard. In totaal komt met deze verlenging een bijdrage van € 2,3 miljard beschikbaar. Naast deze bijdrage is ook sprake van structurele ontvangsten van de Waterschappen die bij deze begroting geraamd worden voor de jaren 2029 en 2030 (totaal circa € 0,3 miljard). In totaal gaat het dus om een ruimte van € 2,6 miljard.

Inpassing doorlopende verplichtingen

De middelen die vrijkomen door deze verlenging worden bij voorrang ingezet voor het dekken van de doorlopende verplichtingen, zoals de uitgaven die zijn benodigd voor de instandhouding van het huidige areaal. In deze begroting is de omvang hiervan technisch bepaald door de omvang van de doorlopende verplichtingen in het begrotingsjaar 2028 als uitgangspunt te hanteren. Op basis van dit uitgangspunt is voor de jaren 2029 en 2030 samen € 1,8 miljard benodigd. Het komend jaar zal de onderbouwing van deze budgetten nader worden gezien, hierbij worden ook de consequenties van areaalgroei als gevolg van het huidig aanlegprogramma betrokken. Dit kan resulteren in mutaties op de gealloceerde budgetten.

Verdeling van de ruimte voor dit kabinet

Om de flexibiliteit binnen het Deltafonds te garanderen, heeft het kabinet besloten dat gedurende de huidige kabinetsperiode van de investeringsruimte van € 0,8 miljard die met deze verlenging tot en met 2030 ontstaat nog maximaal € 0,4 miljard mag worden bestemd voor (nieuwe) ambities en risico's. Deze zijn voor het Deltafonds opgenomen in het Deltaprogramma.

Aanwending resterende ruimte

De ruimte die resteert na aftrek van bovengenoemde posten is volledig vrij beschikbaar voor toekomstige kabinetten. Zoals het zich nu laat aanzien gaat het op het Deltafonds om een totaal bedrag van € 0,4 miljard. Dit bedrag kan nog wijzigingen, indien het komend jaar blijkt dat de omvang van de doorlopende verplichtingen voor de jaren 2029 en 2030 moet worden bijgesteld.

IBO flexibiliteit in infrastructurele planning

Naar het thema flexibiliteit in de infrastructurele planning is ook een Interdepartementaal Beleidsonderzoek uitgevoerd. Het kabinet zal de Kamer in september een kabinetsreactie op het IBO aanbieden, waarmee tevens wordt voorzien in een inhoudelijke reactie op de motie Harbers c.s.

(Kamerstuk II 2014–2015, [34 300, nr. 50](#)). De kabinetsreactie zal onder meer ingaan op het borgen van flexibiliteit binnen de fondsen en zal tevens een visie bieden op de wijze en het moment waarop de fondsen in de toekomst kunnen worden verlengd.

Verwerking ramingsbijstelling op het Deltafonds

Als gevolg van de tegenvallende ruilvoetontwikkeling heeft het Kabinet besloten tot ramingsbijstellingen op de departementale begrotingen. Voor de lenM begrotingen gaat het om een ramingsbijstelling van 106 miljoen per jaar. De ramingsbijstelling is naar rato van de begrotingsomvang in 2017 verdeeld over Hoofdstuk XII (€ 12 miljoen per jaar), het Infrastructuurfonds (€ 81 miljoen per jaar) en het Deltafonds (€ 13 miljoen per jaar).

Belangrijkste wijzigingen

De onderstaande tabel geeft de belangrijkste wijzigingen in de uitgaven en inkomsten aan ten opzichte van de eerste suppletoire begroting 2016. Een volledig overzicht van de mutaties is terug te vinden in bijlage 2: Verdiepingsbijlage.

BEGROTING OP HOOFDLIJNEN											
	Art	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022-2028	2029-2030		
Stand ontwerpbegroting 2016		1.211.461	1.088.837	1.119.898	1.135.768	1.027.892	1.378.181	8.225.662			
Mutaties 1e suppletoire wet 2016		48.440	- 5.675	170	400	400	400	2.800			
Stand Voorjaarsnota 2016		1.259.901	1.083.162	1.120.068	1.136.168	1.028.292	1.378.581	8.228.462			
Belangrijkste mutaties Deltafonds		25.177	- 178.506	- 21.945	- 47.340	141.960	- 34.906	- 83.363	2.588.878		
<u>Kaderrelevante mutaties DF</u>											
1 Kasschuif Deltafonds			- 150.000			150.000					
2 Ramingsbijstelling											
3 Deltafonds	05		- 12.819	- 13.790	- 13.790	- 13.790	- 9.906	- 89.733			
4 CAO Loonakkoord 2015	div	1.561	1.353	1.353	1.353	1.353	1.353	9.471			
5 Kustwacht: Onderhoud	div			- 5.500	- 5.500	- 5.500	- 5.500	- 33.000			
6 Dornier vliegtuigen	div										
7 Loon- en prijsbijstelling	div	5.655	5.526	5.829	5.776	5.604	6.242	45.074			
8 Afsluitdijk verzorgings- plaatsen A7/fietspad	01	10.300			2.000	2.000	2.000	13.500			
9 Diverse overboekingen ander departementen	div	5.284	473	473	473	473	473	- 675			
10 Bijdrage min Wonen en Rijksdienst: Grote wateren	05	1.380	- 4.000	- 4.000	- 4.000	- 4.000	- 4.000	- 28.000			
11 Vrijval HWBP-2	01				- 31.812						
12 Verlenging Deltafonds											
- Bijdragen van hoofdstuk XII											1.991.042
- Waterakkoord											304.250
- Ontvangsten derden											299.256
13 Bijdragen derden	div			3.000		6.900	- 25.448				
14 Eenvoudig Beter	05		- 19.131	- 9.310	- 1.840	- 1.080	- 120				- 5.670
Overige		997	92								
<u>Mutaties binnen kader DF</u>											
15 Vrijval HWBP-2	01							- 327.183			
16 WBI 2023	01							218.122			
17 Maakbare programmering	05							109.061			
18 Inpassen minregels prijsbijstelling	01							25.000			
19	05							- 25.000			
20	01	- 5.236	- 6.266	- 4.899	- 4.038		5.236	15.203			
21	05	5.236	6.266	4.899	4.038		- 5.236	- 15.203			
22	01	- 17.863						17.863			
23	05	17.863						- 17.863			
Stand ontwerpbegroting 2017		1.285.078	904.656	1.098.123	1.088.828	1.170.252	1.343.675	8.145.099			2.588.878

Ad 1. lenM faciliteert een kasschuif van € 250 miljoen, waarvan € 150 miljoen op het Deltafonds en € 100 miljoen op het Infrastructuurfonds, uit 2017 naar 2020 ten behoeve van het generale beeld. De meerjarige programmering wordt hier niet op aangepast.

Ad 2. Als gevolg van de tegenvallende ruilvoetontwikkeling heeft het Kabinet besloten tot ramingsbijstellingen op de departementale begrotingen. Voor de lenM begrotingen gaat het om een ramingsbijstelling van € 106 miljoen per jaar. De ramingbijstelling is naar rato van de begrotingssomvang in 2017 verdeeld over Hoofdstuk XII (€ 12 miljoen per jaar), het Infrastructuurfonds (€ 81 miljoen per jaar) en het Deltafonds (€ 13 miljoen per jaar). Binnen de fondsen wordt de ramingsbijstelling opgevangen binnen de resterende investeringsruimte tot en met 2030.

Ad 3. In het najaar van 2015 is een akkoord bereikt tussen de Minister voor Wonen en Rijksdienst en betrokken vertegenwoordigers van de vakbonden CNV Overheid, Ambtenarencentrum en CMHF voor het CAO sector Rijk 2015–2016. Dit betreft de verwerking van het loonruimteakkoord (€ 9,5 miljoen structureel, waarvan € 1,4 miljoen Deltafonds). Daarnaast heeft het ABP de premie voor 2016 verhoogd vanwege een stijging van de kosten en ten behoeve van een verbetering van de vermogenspositie van het fonds. Als gevolg hiervan wordt lenM deels gecompenseerd voor de herstelopslag ABP voor het jaar 2016 (€ 1,5 miljoen incidenteel, waarvan € 0,2 miljoen Deltafonds).

Ad 4. Dit betreft een overboeking naar het Infrastructuurfonds voor de lenM-bijdrage in het jaarlijks onderhoud van de Dornier vliegtuigen voor de Kustwacht.

Ad 5. Jaarlijks wordt besloten of de overheidsuitgaven van de Rijksbegroting gecorrigeerd worden voor loon- en prijsontwikkelingen. Dit betreft de toegekende loonbijstelling en prijsbijstelling tranche 2016 die nader wordt toegedeeld binnen de begrotingen Hoofdstuk XII en de fondsen.

Ad 6. Deze mutatie betreft de financiering van het wegontwerp, de verzorgingsplaatsen A7 en fietspad op de Afsluitdijk. De kosten wegontwerp en verzorgingsplaatsen A7 worden vanuit het Infrastructuurfonds gefinancierd (€ 19,5 miljoen) en de fietspaden door de provincies Noord-Holland en Friesland (€ 10,3 miljoen).

Ad 7. Dit betreft overboekingen van diverse ministeries. Het Ministerie van Economische Zaken levert een bijdrage aan de projecten Wind op zee, aardbevingsbestendigheid dijken, Ocean clean-up en aan Deltares. Daarnaast is budget overgeboekt van het ministerie Wonen en Rijksdienst voor het overdragen van de verkoopactiviteiten vastgoed. Vanaf 2017 worden de verkoopactiviteiten van het RVB niet meer via de begroting van WenR gefinancierd, de budgetten worden daarom overgeboekt naar lenM.

Ad 8. In overleg met het Rijksvastgoedbedrijf (RVB), worden naar aanleiding van de kadastrale wijziging van de tenaamstelling, Grote Wateren overgebracht naar lenM. Het gaat hierbij om inkomsten uit areaal waarop Rijkswaterstaat (RWS) het materieel respectievelijk feitelijk beheer reeds uitvoert. De middelenoverboeking van RVB naar lenM (RWS) betreft in totaal € 4 miljoen per jaar. Deze overboeking wordt zichtbaar bij opbrengst derden in de staat van baten en lasten.

Ad 9 en 13. Conform afspraken Financiering Nieuwe Waterveiligheidsnormen (18 juni 2014)³ worden middelen die vrijvallen uit het HWBP-2 naar rato toegevoegd aan het HWBP. De middelen zijn voor één derde door de waterschappen ingebracht en voor tweederde door het rijk. Bij ontwerpbegroting 2017 valt er bij het HWBP-2 € 327 miljoen vrij. Hiervan wordt € 218 miljoen toegevoegd aan het budget voor het (nieuwe) HWBP en wordt € 109 miljoen toegevoegd ten behoeve van de waterveiligheidsopgave op het Deltafonds. Deze middelen worden, middels een kasschuif in 2026 toegevoegd aan de programmaruimte van het Deltafonds. In het verlengde hiervan wordt de bijdrage van de waterschappen aan het Deltafonds verlaagd met € 31,8 miljoen. De reden hiervoor is dat de waterschappen 1/3 aan het HWBP-2 hebben bijgedragen. De HWBP projecten kennen een projectgebonden aandeel, dat buiten het Deltafonds door de Waterschappen zelf wordt gefinancierd. Derhalve wordt een deel van de vrijval HWBP-2 teruggegeven aan de waterschappen ter financiering van het projectgebonden aandeel.

Ad 10. Met de verlenging tot en met 2030 komt de bijdrage aan het Deltafonds – zoals toegelicht in beleidsartikel 26 van begrotingshoofdstuk HXII – voor de jaren 2029 en 2030 beschikbaar. De jaarlijkse bijdrage bedraagt € 1,2 miljard. In totaal komt met deze verlenging een bijdrage van € 2,3 miljard beschikbaar. Naast deze bijdrage is ook sprake van structurele ontvangsten van de Waterschappen die bij deze begroting geraamd worden voor de jaren 2029 en 2030 (totaal circa € 0,3 miljard). Het begrotingsbedrag 2028 is in het kader van de budgettaire verwerking van het Bestuursakkoord Water verlaagd met € 152 miljoen. Dit in verband met een budgettair neutrale kasschuif vanuit de periode 2021–2028 naar de jaren daarvoor. Daar deze verlaging die structureel doorgetrokken mag worden zijn de jaren 2029 en 2030 elk verhoogd met € 152 miljoen. Om de flexibiliteit binnen het Deltafonds te garanderen, heeft het kabinet besloten dat gedurende de huidige kabinetsperiode van de investeringsruimte die met deze verlenging tot en met 2030 ontstaat nog maximaal € 0,4 miljard mag worden bestemd voor (nieuwe) ambities en risico's.

Ad 11. Deze mutatie betreft een bijdrage van € 3 miljoen in 2018 van provincie Flevoland en Noord-Holland ten behoeve van luwtemaatregelen Hoornse Hop, een bijdrage in 2020 van de regio voor het project havendammen Den Oever en een desaldering van € 25,4 miljoen voor de bijdrage van de provincie Overijssel met betrekking op het project Ruimte voor de Rivier.

Ad 12. Voor de eenmalige uitgaven ten behoeve van het programma Eenvoudig Beter zijn middelen vrijgemaakt uit de investeringsruimten van het Infrastructuurfonds (€ 148,6 miljoen) en van het Deltafonds (€ 37,2 miljoen). De op de investeringsfondsen vrijgemaakte middelen staan gereserveerd op artikelonderdeel 18.16 Reservering Omgevingswet van het Infrastructuurfonds en worden tranchegewijs naar de Begroting hoofdstuk XII overgeheveld.

Ad 14. Deze mutatie betreft een budgetoverheveling van € 25 miljoen vanuit de programmaruimte Deltafonds voor de financiering van Wettelijk Beoordelingsinstrumentarium 2023.

---

³ <https://www.uvw.nl/wp-content/uploads/2014/07/Afsprakenkader-financiering-nieuwe-waterveiligheidsnormen-versie-18-juni-2014.pdf>

Ad 15. Met deze kasschuif wordt de omvang van het apparaat RWS in balans gebracht met de productieopgave voor de periode 2017–2020.

Ad 16. In de vorige begrotingen zijn de kaseffecten van de kortingen op de prijsbijstelling tranche 2013 en 2014 zichtbaar gemaakt als minregels op de investeringsruimtes van de modaliteiten. Bij deze begroting worden de kaseffecten voor het jaar 2016 ingepast binnen het aanlegartikel.

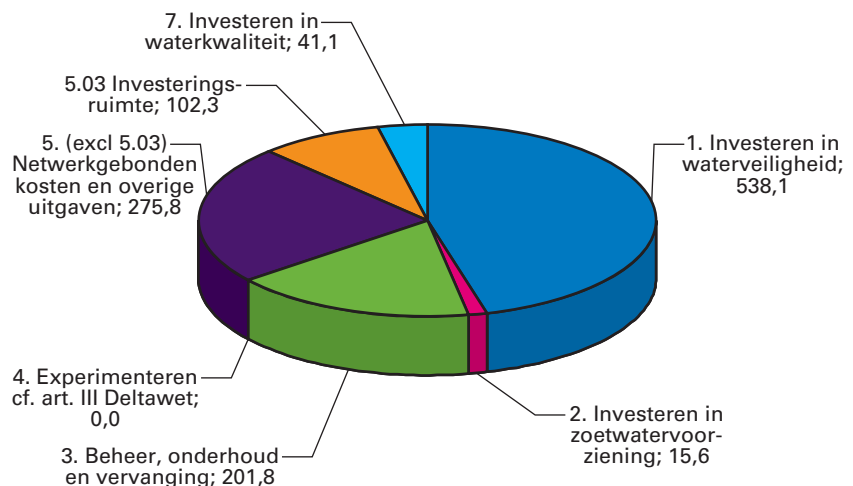
Overprogrammering

Het instrument overprogrammering is door het kabinet ingezet om te zorgen dat de budgetten voor aanleg van infrastructuur ook daadwerkelijk tot besteding komen in de jaren waarin deze beschikbaar zijn gesteld. Op het Deltafonds fluctueert de programmering en is per jaar afwisselend sprake van een situatie van over- en onderprogrammering. Over de begrotingsperiode tot en met 2021 is op het Deltafonds per saldo sprake van een overprogrammering van circa € 323 miljoen. In de totale periode tot en met 2030 is het volledige programma altijd gedekt. Voor de verdere toelichting voor opzet en werking van het instrument op de fondsen wordt naar de leeswijzer van het Infrastructuurfonds verwezen. Voor meer details over dit instrument op het Deltafonds wordt naar artikelonderdeel 1.02 Overige Aanlegprojecten verwezen.

Gemiddelde uitgaven

Onderstaand zijn de gemiddelde jaarlijkse uitgaven per productartikel in de periode 2016–2030 gepresenteerd.

Gemiddelde uitgaven van het Deltafonds 2016–2030 (€ 1.175 miljoen)

3. PRODUCTARTIKELEN

Artikel 1 Investeren in waterveiligheid

Omschrijving van de samenhang in het beleid

Het Rijk investeert in waterveiligheid om te voldoen aan de wettelijke normen van de primaire waterkeringen in beheer bij de waterschappen en het Rijk en om een bijdrage te leveren aan het beheer van de rijkswateren. Het artikel waterveiligheid is gerelateerd aan beleidsartikel 11 (Integraal Waterbeleid) op de begroting Hoofdstuk XII.

Budgettaire gevolgen van de uitvoering van art. 1 Investeren in waterveiligheid (bedragen € 1.000)							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Verplichtingen	254.312	831.724	840.560	1.030.136	423.108	440.226	481.053
Uitgaven	715.458	705.763	536.678	572.139	559.623	504.981	846.107
<i>Waarvan juridisch verplicht</i>	92%						
<i>1.01 Grote projecten waterveiligheid</i>	<i>546.895</i>	<i>448.990</i>	<i>373.919</i>	<i>323.350</i>	<i>267.896</i>	<i>245.997</i>	<i>43.914</i>
1.01.01 Programma HWBP-2 Waterschapsprojecten	141.642	211.837	226.304	161.152	97.637	87.905	42.782
1.01.02 Programma HWBP-2 Rijksprojecten	7.822	5.130	13.536	61.347	55.646	28.300	1.132
1.01.03 Ruimte voor de rivier	376.855	199.867	111.035	77.807	91.569	36.836	0
1.01.04 Maaswerken	20.576	32.156	23.044	23.044	23.044	92.956	0
<i>1.02 Overige aanlegprojecten Waterveiligheid</i>	<i>165.228</i>	<i>245.307</i>	<i>153.751</i>	<i>247.809</i>	<i>290.807</i>	<i>258.054</i>	<i>801.693</i>
1.02.01 Verkenningen en planuitwerkingsprogramma	4.802	19.969	41.168	45.943	55.515	52.385	34.101
– waarvan bijdrage aan agentschap RWS	4.802	1.757	401	401	401	401	401
1.02.02 Realisatieprogramma	160.426	225.338	112.583	201.866	235.292	205.669	767.592
<i>1.03 Studiekosten</i>	<i>3.335</i>	<i>11.466</i>	<i>9.008</i>	<i>980</i>	<i>920</i>	<i>930</i>	<i>500</i>
1.03.01 Studie en onderzoekskosten	3.335	11.466	9.008	980	920	930	500
1.03.02 Overige studiekosten	0	0	0	0	0	0	0
<i>1.04 GIV/PPS</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Ontvangsten	207.416	198.559	186.805	192.608	150.433	177.389	153.406
1.09 Ontvangsten investeren in waterveiligheid	207.416	198.559	186.805	192.608	150.433	177.389	153.406
1.09.01 Ontvangsten waterschappen HWBP-2	172.078	153.819	159.058	115.113	4.492	54.613	191
1.09.02 Overige ontvangsten HWBP-2	114	0	0	0	0	0	0
1.09.03 Ontvangsten waterschappen nHWBP	9.042	29.051	22.443	57.457	135.922	115.863	149.470
1.09.04 Overige ontvangsten nHWBP	0	0	0	0	0	0	0
1.09.05 Overige aanleg ontvangsten	26.182	15.689	5.304	20.038	10.019	6.913	3.745

Budgetflexibiliteit

Met uitzondering van de nog niet in uitvoering genomen aanlegprojecten, worden de budgetten in 2017 als juridisch verplicht beschouwd op de peildatum 1 januari 2017. Voor de mate van verplichting van het verkenningen- en planuitwerkingsprogramma tot en met 2030 wordt verwezen naar het betreffende projectoverzicht.

Onderstaand zijn de beschikbare budgetten na de begrotingsperiode tot en met 2030 per jaar gepresenteerd op artikelonderdeelniveau. De mutaties zijn in de verdiepingsbijlage bij de begroting op hetzelfde detailniveau tot en met 2030 toegelicht.

Bedragen x € 1.000								
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1 Investeren in waterveiligheid	705.763	536.678	572.139	559.623	504.981	846.107	713.095	547.351
1.01 Grote projecten waterveiligheid	448.990	373.919	323.350	267.896	245.997	43.914	72.234	76.497
1.02 Overige aanlegprojecten Waterveiligheid	245.307	153.751	247.809	290.807	258.054	801.693	640.861	470.854
1.03 Studiekosten	11.466	9.008	980	920	930	500	0	0
1.09 Ontvangsten investeren in waterveiligheid	198.559	186.805	192.608	150.433	177.389	153.406	149.734	149.628

(Vervolg) Bedragen x € 1.000								
	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2016–2030
1 Investeren in waterveiligheid	499.136	426.733	430.138	542.732	413.029	400.150	374.070	8.071.725
1.01 Grote projecten waterveiligheid	175.082	0	0	0	0	0	0	2.027.879
1.02 Overige aanlegprojecten Waterveiligheid	324.054	426.733	430.138	542.732	413.029	400.150	374.070	6.020.042
1.03 Studiekosten	0	0	0	0	0	0	0	23.804
1.09 Ontvangsten investeren in waterveiligheid	149.628	149.628	149.628	149.628	149.628	149.628	149.628	2.405.958

1.01 Grote projecten waterveiligheid

Motivering

Deze projecten, die door de Tweede Kamer de status van groot project zijn toegekend, dragen bij aan de waterveiligheid in Nederland. Voor meer achtergrondinformatie over programmering in 2017 (en verder) wordt verwezen naar het MIRT 2017, de betreffende voortgangsrapportages en het Deltaprogramma 2017.

Producten

Tweede Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP-2)

Onder dit programma vallen de verbetermaatregelen die zijn voortgekomen uit de periodieke toetsing volgens de Waterwet. Uit de resultaten van de eerste (2001) en tweede (2006) toetsing op veiligheid van de primaire waterkeringen bleek dat een deel van deze keringen niet voldeed aan de wettelijke norm (Kamerstukken II 2007–2008, [27 625 en 18 106](#), [nr. 103](#)). Verder bleek uit een toets in 2003 door RWS en de keringbeheerders dat de zeeweringen langs de Noordzeekust op een aantal locaties op een termijn van twintig jaar niet meer aan de geldende veiligheidsnorm zouden voldoen. Deze locaties zijn aangemerkt als Zwakke Schakels. Op negen van deze locaties ligt tevens een opgave tot verbetering van de ruimtelijke kwaliteit, de zogenaamde Prioritaire Zwakke Schakels Kust. Deze maken ook onderdeel uit van HWBP-2. Met de oplevering van Zwakke Schakels Noord-Holland is de kustverdediging van Noord- en Zuid-Holland voor de komende 50 jaar weer op orde. Vanuit het HWBP-2 worden subsidies verstrekt aan de waterschappen voor de uitvoering van de vereiste verbetermaatregelen en worden de maatregelen aan de rijkskeringen betaald. Het HWBP-2 is onderdeel van het Deltaprogramma met behoud van eigen besturing, organisatie en financiering. Met het afsluiten van het Bestuursakkoord Water (2011) dragen de waterschappen bij aan de financiering van het HWBP-2 en het HWBP. In bijlage 3 is een nadere toelichting op de financieringsafspraken

ten aanzien van de Hoogwaterbeschermingsprogramma's (HWBP-2 en HWBP) opgenomen.

De procedureregeling Grote Projecten is op 22 maart 2011 op het HWBP-2 van toepassing verklaard. Conform de Regeling Grote Projecten ontvangt de Tweede Kamer ieder half jaar een Voortgangsrapportage: vóór 1 april 2017 Voortgangsrapportage 11 en vóór 1 oktober 2017 Voortgangsrapportage 12.

Meetbare gegevens

Het HWBP-2 bestaat uit 87 projecten, inclusief de Zwakke Schakels. Dit is het resultaat van de overdracht van het project Marken in 2015 naar het HWBP. Per 31 december 2015 voldoen 70 projecten aan de vigerende veiligheidsnorm. Vier projecten bevinden zich in de planstudiefase en dertien projecten in de realisatiefase. Eind 2015 hebben diverse projecten prijzen in ontvangst mogen nemen (de Waterinnovatieprijs voor Dijken op Veen, prijs voor «Beste Openbare Ruimte van Nederland» en de «Rijnlandse Architectuurprijs» voor kustversterking Katwijk).

In de basisrapportage (Kamerstukken II 2011/2012 [27 625, nr. 237](#)) is aangegeven dat de meerderheid van de projecten in 2017 is afgerond en dat enkele projecten een geprognosticeerde einddatum van na 2017 laten zien. Dit beeld is in de 9de voortgangsrapportage (peildatum 31 december 2015) niet gewijzigd.

Het lagere taakstellend budget ten opzichte van vorig jaar wordt verklaard door de voorgestelde vrijval van € 327 miljoen, zoals aangegeven in de aanbestedingsbrief van de negende VGR van het HWBP-2 (Kamerstukken II 2015/2016 [32 698, nr. 26](#)) aan de Tweede Kamer. In het kader van de financiering van de nieuwe waterveiligheidsnormen is op 18 juni 2014 met de Unie van Waterschappen afgesproken dat de vrijval uit het programabudget HWBP-2 voor 2/3e toegevoegd wordt aan het programabudget voor het Hoogwaterbeschermingsprogramma en 1/3e aan de programmaruimte op het Deltafonds, ten behoeve van de waterveiligheidsopgave.

Projectoverzicht tweede Hoogwaterbeschermingsprogramma; realisatie (Budget in € mln.)												
Projectomschrijving	Totaal			2016	2017	2018	2019	2020	2021	later	Oplevering	
	huidig	vorig	t/m 2015								huidig	vorig
Programma HWBP-2											2021	2021
Projecten Nationaal												
HWBP-2 Rijksprojecten	199	199	30	1	11	57	53	27	0	20		
HWBP-2 Waterschapsprojecten	2.467	2.810	1.341	212	226	161	98	88	43	299		
Overige projectkosten (program-mabureau)	45	45	24	4	3	4	3	2	1	5		
Afrondingen	1						- 1	- 1				
Programma	2.712		1.395	217	240	222	153	116	44	324		
Begroting (DF 1.01.01/02)				217	240	222	153	116	44	324		

Producten

Ruimte voor de Rivier

De PKB (Planologische Kernbeslissing) Ruimte voor de Rivier is in 2006 door de beide Kamers vastgesteld. Uitgangspunt voor de PKB is de waterveiligheidsnormen die voorschrijven dat het Nederlandse rivierensysteem een piek in de waterafvoer, die statistisch eens per 1.250 jaar kan voorkomen, veilig kan verwerken. Dit is de maatgevende afvoer. Deze norm is in 2001 voor de Rijn vastgesteld op 16.000m³/s bij Lobith. De Maas benedenstrooms van Hedikhuizen moet uiterlijk in 2015 een maatgevende afvoer van 3.800m³/s bij Borgharen veilig kunnen verwerken. Voor de IJssel wordt de maatgevende afvoer gesteld op verwerking van een gezamenlijke toestroom van 250m³/s vanuit de zijrivieren.

De PKB bevat een besluit over het uiterlijk eind 2015 uit te voeren basispakket van 39 maatregelen en de plaats waar deze getroffen worden. De PKB geeft bovendien een doorkijk naar de langetermijnopgave voor waterveiligheid. Om flexibiliteit in te bouwen is gekozen voor een programmatische aanpak.

De procedureregeling Grote Projecten is op 15 mei 2001 op het programma Ruimte voor de Rivier van toepassing verklaard. Conform de Regeling Grote Projecten ontvangt de Tweede Kamer ieder halfjaar een voortgangsrapportage: vóór 1 april 2016 voortgangsrapportage 27 en vóór 1 oktober 2016 voortgangsrapportage 28.

Meetbare gegevens

Naar huidige inzichten is de stand per 31 december 2016 als volgt:

- 5 van de 39 maatregelen zijn geschrapt. Voor het bereiken van de waterveiligheidsdoelstelling bleken ze niet nodig;
- Voor 100% van het realisatiebudget is de projectbeslissing genomen. Alle maatregelen zijn uitgevoerd dan wel in uitvoering;
- De waterveiligheidsdoelstelling van het programma Ruimte voor de Rivier is voor 25 van de 34 projecten in 2015 gehaald. In 2016 halen zes projecten de waterveiligheidsdoelstelling. Er volgen nog drie projecten in de latere jaren.

Het hogere taakstellend budget ten opzichte van vorig jaar wordt verklaard door het toevoegen van de prijsbijstelling 2016.

Ruimte voor de Rivier is onderdeel van het Deltaprogramma met behoud van eigen besturing, organisatie en financiering.

Projectoverzicht Ruimte voor de rivier; realisatie (Budget in € mln.)												
Projectomschrijving	Totaal									Oplevering		
	huidig	vorig	t/m 2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	later	huidig	vorig
Project RvdR Projecten Nationaal Projectbudget Ruimte voor de rivier	2.362	2.386	1.845	200	111	78	92	37			2019	2019
Programma Realisatie	2.362		1.845	200	111	78	92	37	0	0		
Begroting (DF 1.01.03)				200	111	78	92	37	0			

Producten

Maaswerken

Op dit onderdeel worden de uitgaven van de deelprogramma's Zandmaas en Grensmaas van het programma Maaswerken verantwoord.

Maaswerken is voortgekomen uit het Deltaplan Grote Rivieren dat na de twee hoogwaters in de Rijn en de Maas in december 1993 en januari 1995 tot stand kwam. Belangrijkste doelstelling is het verbeteren van de bescherming van inwoners van Limburg en Noord-Brabant tegen hoogwater van de Maas.

Sinds 2003 valt Maaswerken met de deelprogramma's Grensmaas en Zandmaas onder de procedureregeling Grote Projecten en ontvangt de Tweede Kamer ieder halfjaar een voortgangsrapportage: vóór 1 april 2017 voortgangsrapportage 31 en vóór 1 oktober 2017 voortgangsrapportage 32.

Voor de Zandmaas ligt de focus in 2017 op het feitelijk afronden van alle werkzaamheden. De hoogwaterdoelstelling is in 2016 gerealiseerd. Voor de Grensmaas ligt de nadruk in 2017 op de verdere realisatie van de zogeheten «11 locaties» (rivierverruiming door grindwinning).

Naast de werken in de Zandmaas en de Grensmaas zijn nog aanvullende maatregelen nodig om in alle dijkringen langs de Maas het wettelijke beschermingsniveau te bereiken (overstromingskans kleiner dan 1/250e per jaar). Het prioritaire deel van dit werk dient in 2020 gereed te zijn. De rest van de werkzaamheden loopt via het HWBP mee. Planuitwerking en realisatie van deze «prioritaire sluitstukkaden» gebeurt door de twee Limburgse waterschappen en er is hiervoor vanuit het budget van Maaswerken € 75 miljoen beschikbaar gesteld. De aanpak voor de Grensmaas en de afspraken over de gebiedsontwikkeling Ooijen-Wanssum zijn vastgelegd in de Bestuursovereenkomst Waterveiligheid Maas van 10 november 2011. De overige afgekeurde dijkringen langs de Maas worden op basis van urgentie geprogrammeerd in het HWBP.

Meetbare gegevens

Indicator	Grensmaas
Hoogwaterbeschermingsprogramma	100% in 2017
Natuurontwikkeling	1.208 ha
Grind	ten minste 35 mln. ton

Grensmaas en Zandmaas, natuurontwikkeling

De aanpassing van de scope Grensmaas en Zandmaas is bij brief van 5 maart 2013 aan de Tweede Kamer gemeld (Kamerstukken II 2012–2013 [18 106, nr. 216](#)).

De deelprogramma's Grensmaas en Zandmaas (fase I) dragen primair bij aan de hoogwaterveiligheidsdoelstelling. Daarnaast wordt met deze projecten natuur gerealiseerd die ten goede komt aan de Ecologische Hoofdstructuur (EHS).

In het kader van de herijking van de Ecologische Hoofdstructuur door Rutte I is bij het Zandmaasproject besloten 129 ha natuur niet te realiseren door de nevengeulen Belfeld en Sambeek uit de scope te halen. Deze nevengeulen leveren geen bijdrage aan de hoogwaterveiligheidsdoelstelling. De natuuropgave binnen de Zandmaas is gerealiseerd. De feitelijke oplevering en overdracht is afhankelijk van de voortgang van de delfstofwinning.

In de Grensmaas is de scope nagenoeg gelijk gebleven. Alleen de verwerving van natuurgronden bij de locatie Roosteren (44 ha) is komen te vervallen. Deze locatie valt buiten de uitvoeringsovereenkomst met het Consortium Grensmaas. De totale oppervlakte natuurontwikkeling in de Grensmaas wordt daarmee 1.208 ha. Het Ministerie van EZ neemt hiervan thans 728 ha voor haar rekening (Kamerstukken II 2014–2015 [18 106, nr. 230](#)).

Projectoverzicht Maaswerken; realisatie (Budget in € mln.)												
Projectomschrijving	Totaal										Oplevering	
	huidig	vorig	t/m 2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	later	huidig	vorig
Project Maaswerken												
Projecten Zuid-Nederland												
Grensmaas	151	150	71	2	3	3	3	69			2017/2024	2017/2024
Zandmaas	407	407	293	30	20	20	20	24			2017/2020	2017/2020
Programma Realisatie	558		364	32	23	23	23	93	0	0		
Begroting (DF 1.01.04)				32	23	23	23	93		0		

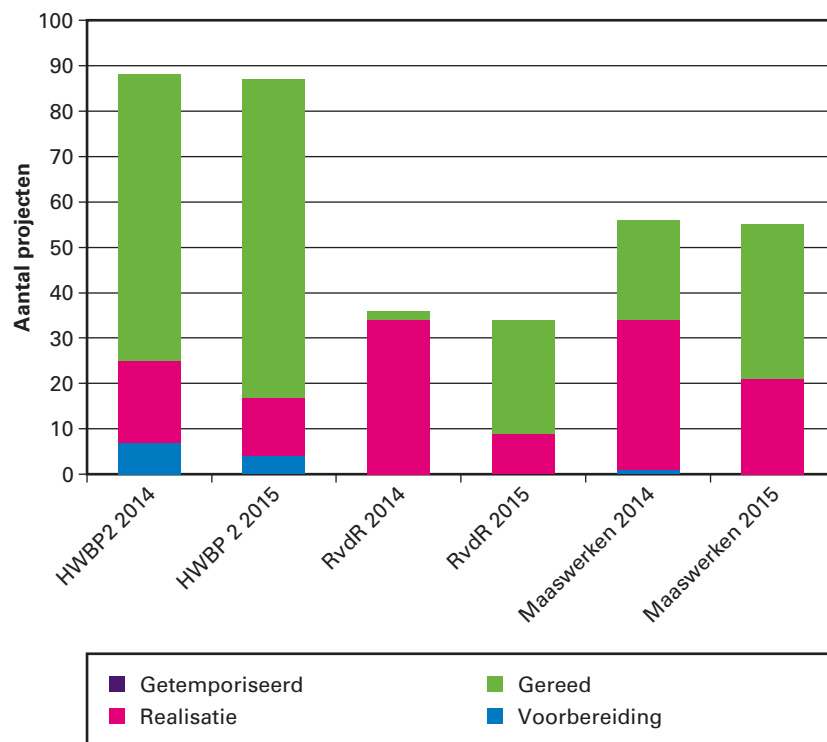
Toelichting

1. Grensmaas: het bereiken van de hoogwaterdoelstelling wordt voorzien in 2017. De grindwinning loopt door tot eind 2023. Naar verwachting wordt het project in 2024 afgerond.
2. Zandmaas: de hoogwaterdoelstelling is bereikt in 2016. De feitelijke oplevering wordt voorzien in de periode tot 2016 en de prioritaire sluitstukkaden in de periode tot 2020.

Maatregelen ter verbetering van de waterveiligheid

De kengetallen hieronder geven informatie over de stand van zaken van maatregelen ter verbetering van de waterveiligheid onder het Tweede Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP-2), en de programma's

Ruimte voor de Rivier (RvdR) en Maaswerken. Het geeft een meerjarig inzicht in de voortgang van de maatregelen van de betreffende programma's. De beleidsinspanningen van de Minister van IenM die onder Hoofdstuk XII (artikel 11) vallen richten zich op de realisatie van deze programma's. In de begroting van het Deltafonds wordt nader ingegaan op de uitvoering van deze projecten.

1.02 Overige aanlegprojecten

Motivering

Naast de grote projecten op het gebied van waterveiligheid zijn hieronder de overige aanlegprojecten beschreven.

Producten

Verkenningen- en planuitwerkingsprogramma

Het verkenningen- en planuitwerkingsprogramma dient om een probleem of een initiatief met maatschappelijke meerwaarde op het gebied van Waterbeheer te verkennen en daarna, indien nodig, uit alternatieven de beste oplossing voor het probleem te zoeken en voor te bereiden voor de uitvoering.

Op dit artikelonderdeel worden diverse projecten en programma's verantwoord die zich in de MIRT-verkenningen- en planuitwerkingsfase bevinden.

Projectoverzicht Verkenningen- en planuitwerkingsprogramma (Budget in € mln.)				
	Budget		Planning	
Projectomschrijving	Huidig	vorig	PB of TB	Openstelling
Verplicht				
Projecten Noordwest-Nederland				
EPK Planuitw. en verkenningen Waterveiligheid (mn Afsluitdijk)	7	7		
Ambitie Afsluitdijk	14	18		
Gebonden				
Projecten Zuid-Nederland				
Ooijen-Wanssum	121	120	2016	
Projecten Oost-Nederland				
IJsseldelta 2e fase	121	121	na 2020	na 2020
Projecten Noord-Nederland				
Legger Vlieland en Terschelling	3	3	2016	2017
Projecten Zuidwest-Nederland				
Zandhonger Oosterschelde (Roggenplaat)	6	6	2016	2018
Bestemd	14	14		
Projecten Nationaal				
Reservering areaalgroei				
Overige projecten in voorbereiding				
Projecten Zuidwest-Nederland				
Rijksstructuurvisie Grevelingen en Volkerak Zoommeer				
Totaal programma planuitwerking en verkenning	285			
Begroting DF 01.02.01	285			

legenda

PB = Projectbesluit

TB = Tracébesluit

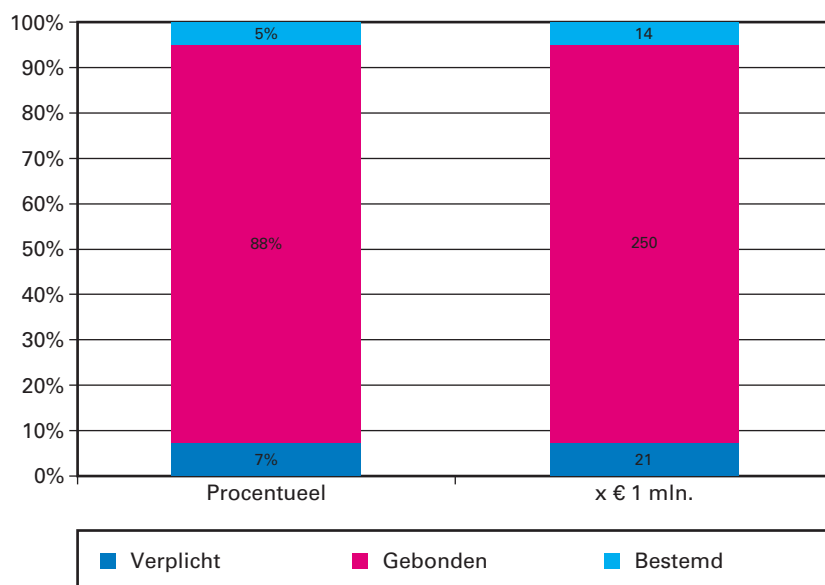
De belangrijkste mutaties zijn:

- Ooijen–Wanssum: In de Najaarsnota 2015 is bijdrage van lenM aan de planstudiefase van € 2,7 miljoen overgeheveld naar de provincie Limburg. Naar verwachting start de realisatie in het najaar 2016 na het projectbesluit én ondertekening van de bestuursovereenkomst «realisatiefase gebiedsontwikkeling Ooijen Wanssum» door alle betrokken partijen.
- Legger Vlieland en Terschelling: Gebleken is dat er meer onderzoek nodig is dan verwacht. Hierdoor vertraagt de oplevering van de Legger Vlieland en Terschelling en daarmee het budget (€ 2,5 miljoen) voor de uitvoering van het project met een jaar naar 2017.
- IJsseldelta fase 2: Begin 2016 is de Minister akkoord gegaan om de voorbereiding te starten om fase 2 van IJsseldelta (Bypass Kampen) versneld uit te voeren in de periode tot en met 2022. Hiermee wordt eerder invulling gegeven aan de deltabeslissing om extra waterstands-daling te realiseren en worden tijdelijke investeringskosten in fase 1 vermeden. Daarom is het budget naar voren gehaald van de jaren 2021–2023 naar de jaren 2017–2022. Door uitvoering van het project wordt de beoogde waterstands-daling ruim gehaald, als gevolg van het nemen van maatregelen waardoor de in fase 1 gerealiseerde bypass vaker mee kan stromen (amoveren Roggebotsluis, versterken Drontermeerdijk, realiseren van een schutsluit in de in fase 1 gereali-seerde dam, aanpassen inlaatregime en nemen van hoogwatermaat-re-gelen). De projectbeslissing is voorzien in 2018.
- Ambitie Afsluitdijk: In 2016 is € 3,5 miljoen betaald aan de provincie Friesland voor enkele energieprojecten (Blue Energy en Off Grid Test Centre). Er resteert een budget van € 14,1 miljoen in de bijdragerege-ling voor regionale ambities op de Afsluitdijk. Conform regeling is

2016 het laatste jaar dat de betrokken regionale partijen bij lenM verzoeken kunnen indienen voor bijdragen. Na 2016 kunnen nog wel toezeggingen en betalingen plaatsvinden. Verwacht wordt dat de regio in 2016 voor het gehele resterende budget verzoeken voor bijdragen zal indienen, waarvan € 9,5 miljoen voor de Vismigratierivier. Het grootste deel van dit bedrag (€ 6,0 miljoen) blijft op de begroting van lenM voor (een deel van) de financiering van de zogenaamde Coupure in de Afsluitdijk. Deze Coupure zal onderdeel uitmaken van het DBFM-contract voor de versterking van de Afsluitdijk. De Kamer is hierover geïnformeerd in de brief over «Projecten die spelen op en rondom de Afsluitdijk» van 9 juni jl. (Kamerstukken II 2015–2016 34 300-A, nr. 67).

- Rijkswaterstaat heeft een MIRT-verkenning uitgevoerd naar de meest effectieve maatregelen voor de aanpak van de zandhonger in de Oosterschelde. De uitkomst is dat de effecten van de zandhonger bestreden kunnen worden met het suppleren van zand op de Roggenplaat (voorziene uitvoeringsperiode 2017–2018). De aanpak van andere locaties is minder urgent. Deze locaties zijn ondergebracht in het bredere MIRT-onderzoek Integrale Veiligheid Oosterschelde, dat op grond van het Deltaprogramma in 2015 is gestart. In het BO MIRT Zeeland van 13 november 2014 is over de financiering van de zandsuppletie op de Roggenplaat afgesproken dat regio en Natuurmonumenten € 5 miljoen bijdragen, EZ € 1 miljoen en lenM € 6,3 miljoen. In de bijdrage van de regio is een nog te verkrijgen Europese subsidie van € 3,5 miljoen meegeteld. Het risico hiervan komt voor rekening van de regio.

Onderstaand is de budgetflexibiliteit voor de periode 2016–2030 weergegeven voor aanleg onderzoek, planuitwerkingen en verkenningen door inzicht te verstrekken in de opbouw van de MIRT-budgetten tot en met 2030.

Realisatieprogramma

Dit programma levert een bijdrage aan het voldoen aan de wettelijke normen van de primaire waterkeringen in beheer bij het Rijk en bij de waterschappen én levert een bijdrage aan het beheer van de rijkswateren.

Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP)

Het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP) is een alliantie tussen de waterschappen en het Ministerie van Infrastructuur en Milieu. Het programma is opgericht voor het aanpakken van de waterveiligheidsopgave die voortvloeit uit de Derde Landelijke Rapportage Toetsing primaire waterkeringen (LRT3) in 2011, en de daaropvolgende toetsrondes. Het programma heeft als doel in 2050 alle waterkeringen in Nederland op orde te hebben. Circa 90% van de primaire waterkeringen is in beheer bij de waterschappen. De rest is vrijwel volledig in beheer bij het Rijk. Door de samenwerking wordt de beschikbare kennis en deskundigheid van de verschillende waterbeheerders optimaal benut.

Het HWBP kent een voortrollend karakter, waarbij jaarlijks een actualisatie van het programma plaatsvindt en er een nieuw jaar aan de programmering wordt toegevoegd. Met deze werkwijze ontstaat een adaptief programma dat flexibel in kan spelen op nieuwe ontwikkelingen.

De huidige HWBP opgave komt voort uit de LRT3 (2011) en de verlengde derde toetsing (LRT3+, 2013). Daarnaast zijn met het oog op de nieuwe normering waterveiligheid de 13 meest urgente «nieuwe» opgaven opgenomen in het programma 2017–2022. Hiermee wordt geanticipeerd op de inwerkingtreding van de nieuwe normen. Concreet betekent dit dat er van de totale veiligheidsopgave voor het programma 2017–2022 943 kilometer aan primaire waterkeringen en 468 kunstwerken is aangemeld bij het HWBP. Hiervan komt 803 kilometer voort uit de LRT3+ en 140 kilometer uit de nieuwe beoordeling. Deze opgave is verdeeld over 194 projecten. Ten opzichte van de opgave in 2016 is dat een toevoeging van 195 km (140 km uit nieuwe beoordeling en 55 kilometer door toename van het aantal aanmeldingen van de waterschappen) en 193 kunstwerken, waarvan er 170 zijn toegevoegd door Waterschap Peel en Maasvallei als gevolg van verdere scope-uitwerking.

De prioritering van de jaarlijks uit te brengen programmering is gebaseerd op urgentie. De programmering 2017–2022 wordt gelijktijdig met deze begroting op Prinsjesdag als onderdeel van het Deltaprogramma 2017 (paragraaf 3.3) gepresenteerd.

In 2014 is de financieringsregeling HWBP vastgesteld en is de uitvoering gestart. Eind 2017 zijn naar verwachting 43 projecten in de verkenningfase, 5 projecten in de planuitwerkingsfase en 7 projecten in realisatie. Daarnaast lopen er 4 projectoverstijgende verkenningen.

Het HWBP is onderdeel van het Deltaprogramma met behoud van eigen besturing, organisatie en financiering.

Dijkversterking en Herstel steenbekleding Oosterschelde en Westerschelde

Het herstel van de steenbekledingen in Zeeland is in 2015 gereed gekomen. In totaal is langs de Wester- en Oosterschelde 321 kilometer aan steenbekledingen vervangen. In 2016 vindt de financiële afwikkeling van het deel steenbekledingen plaats. In dit project wordt ook de vooroeververdediging van deze dijken aangepakt. Dit deel loopt nog door tot in 2019.

Rivierverruiming, niet zijnde Ruimte voor de Rivier

Langs de Maas, de Rijn, de Waal en de Lek worden rivierverruimingsprojecten uitgevoerd om een grotere waterafvoer te kunnen opvangen, de zogeheten NURG (Nadere Uitwerking Rivieren Gebied) projecten. Het NURG-programma wordt samen met het Ministerie van Economische Zaken (EZ) uitgevoerd en draagt naast veiligheid ook bij aan de ruimtelijke kwaliteit van het riviereengebied door de aanleg van nieuwe natuur. Een aantal NURG-projecten is ook van belang voor het realiseren van de waterveiligheidsdoelstellingen van de PKB Ruimte voor de Rivier. Het programma is grotendeels afgerond. Op dit moment loopt nog een beperkt aantal projecten, waaronder het project Afferdense en Deestse Waarden waarvan oplevering voorzien is in 2019.

Afsluitdijk

Het project Afsluitdijk omvat opgaven op het gebied van waterveiligheid en waterafvoer. Het betreft de versterking van het dijklichaam volgens het principe van de overslagbestendige dijk, met behoud van de groene (vegetatie) uitstraling, het versterken van de schut- en spuicomplexen en het vergroten van de waterafvoercapaciteit door het aanbrengen van pompen in het spuicomplex Den Oever. In het rijksinpassingsplan is de oplossingsruimte voor de maatregelen die noodzakelijk zijn voor de waterveiligheid en de waterafvoer begrensd. Ook worden in het Rijksinpassingsplan diverse regionale ambities (planologisch) mogelijk gemaakt, zoals de vismigratierivier, de opschaling van de Blue Energy centrale op Breezanddijk en de plaatsing van stromingsturbines in de spuicomplexen. Voor de ambities heeft het Rijk een budget van € 20 miljoen beschikbaar gesteld op basis van co-financiering met de Regio. In 2016 start de aanbesteding van het project Afsluitdijk. Start realisatie is voorzien in 2018 en oplevering in 2022.

Overige onderzoeken en kleine projecten

Onderdeel van overige onderzoeken en kleine projecten is de Flakkeese Spuisluis. In het najaar van 2013 zijn afspraken gemaakt over het Tidal Test Centre (TTC): een centrum waar innovatieve turbines kunnen worden getest voor het opwekken van duurzame energie uit de getijdenbeweging. De regio en private partijen financieren de bouw van het TTC en het Rijk stelt de Flakkeese Spuisluis in de Grevelingendam in werking. Met de inwerkingstelling van deze sluis komt beperkt getij terug in het meest oostelijke deel van de Grevelingen. Daardoor verbetert de waterkwaliteit. Daarnaast biedt het een proeflocatie voor het TTC. De werkzaamheden zijn in 2016 gestart. Oplevering is voorzien in 2017.

Projectoverzicht; Realisatieprogramma (Budget in € mln.)															
Projectomschrijving	Totaal					t/m 2015								Oplevering	
	huidig	vorig					2016	2017	2018	2019	2020	2021	later	huidig	vorig
Projecten Waterveiligheid															
Projecten Nationaal Programma HWBP															
HWBP Rijkprojecten	601	552	2	4	7			16	21	15	23	513	2020	2020	
HWBP Waterschapsprojecten	4.171	3.272	143	106	112			114	228	204	384	2.880			
HWBP Overige projectkosten (programma-bureau)	71	71	12	5	5			5	5	5	5	32			
Deltafaciliteit Deltares	26	26	25	0	0								2013	2013	
Maatregelen i.r.t. rivierverruiming	191	191	140	10	13			10	13	6			2018	2018	
Overige onderzoeken en kleine projecten	1.166	1.166	1.140	15	6			3	1	1	2				
Wettelijk Beoordelingsinstrumentarium 2023	25				3			5	5	5	4	3			
Projecten Zuidwest-Nederland															
Dijkversterking en Herstel steenbekleding Oosterschelde en Westerschelde	815	815	761	5	2			34	0	13			2018	2015	
Projecten Noordwest-Nederland															
Afsluitdijk	869	831	1	6	5			80	150	210	180	236	2022	2022	
Projecten Oost-Nederland															
Kribverlaging Pannerdensch Kanaal	18			3	5			6	4				2019		
Afrondingen				2	4			1				- 1			
Programma Realisatie	7.953	6.924	2.224	156	162			274	427	459	598	3.663			
Begroting (DF 1.02.02)				226	113			203	236	207	768	3.986			
Overprogrammering (-)				70	- 49			- 71	- 191	- 252	170	323			

In lijn met de werkwijze op het Infrastructuurfonds wordt vanaf de 1e suppletoire wet 2015 op het Deltafonds de over- en onderprogrammering op een centrale plek op het fonds verantwoord, namelijk het realisatiedeel van artikelonderdeel 1.02 overige aanlegprojecten Waterveiligheid. De reeks «overprogrammering» in deze tabel geeft derhalve inzicht in de over- en onderprogrammering van het Deltafonds als geheel.

1.03 Studiekosten

Motivering

Dit betreft enerzijds studie- en onderzoekskosten voor het Deltaprogramma (MIRT-onderzoeken) en daarnaast de overige studiekosten op het gebied van waterveiligheid.

Producten

Studie- en onderzoekskosten Deltaprogramma

Hieronder vallen studie- en onderzoekskosten voor het Deltaprogramma (MIRT-onderzoeken). Het Deltaprogramma (DP) is een programma van maatregelen, voorzieningen, onderzoeken en ambities gericht op de korte, middellange en lange termijn waterveiligheid en zoetwatervoorziening van Nederland. Voor een nadere toelichting over deze onderzoeken wordt verwezen naar het Deltaprogramma 2016.

Op dit onderdeel worden vooral de onderzoeken voor waterveiligheid verantwoord.

- Het Nationaal Watermodel is een geïntegreerde set van modellen om het waterhuishoudkundig systeem van Nederland door te rekenen, die oorspronkelijk is ontwikkeld voor het Deltaprogramma. Het model is gebruikt om de effecten van maatregelen op het gebied van waterveiligheid en zoetwatervoorziening te berekenen. In 2017 blijft het Deltamodel in gebruik voor het beantwoorden van vragen die richting de uitvoering van het Deltaprogramma spelen. De doorontwikkeling van het model heeft als doel de waterhuishoudkundige basis ervan ook in andere rekentoepassingen te gebruiken om zo de onderlinge vergelijkbaarheid en de betrouwbaarheid van die toepassingen te garanderen. Daarnaast wordt het model gebruikt bij het toetsingsinstrumentarium voor waterveiligheid en genereert het model de waterhuishoudkundige basis voor waterkwaliteitsmodellen.
- MIRT-Onderzoek Integrale Veiligheid Oosterschelde (IVO): Dit onderzoek richt zich op een toekomstbestendige aanpak van de waterveiligheidsopgave voor de Oosterschelde, vanuit een optimale combinatie van een aangepast beheer van de Oosterscheldekering, (innovatieve) dijkversterkingen en zandsuppleties op intergetijdengebieden. De inzet is om de veiligheidsopgave te verbinden met de opgaven die voortvloeien uit de andere (gebruiks)functies van de Oosterschelde. Dat sluit aan bij de strategie van het Deltaprogramma Zuidwestelijke Delta voor een duurzaam herstel van de balans tussen belangen van een veilige, een economisch vitale en aan ecologisch veerkrachtige delta. IVO is in 2015 gestart. Het onderzoek wordt door Rijkswaterstaat uitgevoerd, samen met de provincie Zeeland en Waterschap Scheldestromen. Afronding van IVO is eind 2016 voorzien.
- Stroomstude IJsselmeergebied: Dit betreft een studie naar de samenhang tussen waterafvoer, peilbeheer en de benodigde sterkte van de dijken in het gebied. De voorkeursstrategie bij de deltabeslissing IJsselmeergebied is mede gebaseerd op een optimalisatie van de samenhang tussen de infrastructuur van waterkeringen (Houtribdijk, Ramspolkering en Afsluitdijk) en het beheer van de watersystemen van het IJsselmeer, Markermeer, randmeren, Amsterdam-Rijnkanaal, Eem en IJssel-Vechtdelta. Doel van de studie is het inzichtelijk maken van

het gehele, complexe watersysteem van het IJsselmeergebied ten behoeve van huidige en toekomstige vraagstukken rondom waterveiligheid en zoetwatervoorziening. Een belangrijke te beantwoorden vraag is wat de effecten zijn van de verschillende opties in het peilbeheer op de kosten van de benodigde dijkversterkingen. Tijdshorizon is 2050 en verder, mede met het oog op keuzes die dan zullen spelen bij de vervanging van spuicomplexen in de Afsluitdijk.

- MIRT-onderzoeken naar de waterveiligheid in de Rijn-Maasdelta: voor de verwachte stijging van de zeespiegel, toenemende extreme rivierafvoeren en sociaaleconomische veranderingen zijn langetermijnstrategieën ontwikkeld voor waterveiligheid en zoetwatervoorziening. Daarbij worden de strategieën en maatregelen voor waterveiligheid en sociaaleconomische ontwikkeling in synergie met elkaar en met oog voor ruimtelijke kwaliteit ontwikkeld. Komende jaren wordt met maatregelen en nadere beleidsuitwerking vervolg gegeven aan de gemaakte beleidskeuzes voor dit gebied. Hierbij valt te denken aan onderzoek naar de Adaptatiestrategie waterveiligheid buitendijs, Meerlaagsveiligheid Dordrecht en de gebiedsgerichte uitwerking van de Alblasserwaard
- Stimuleringsprogramma Ruimtelijke Adaptatie: In de Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie hebben Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen afgesproken waterveiligheid en klimaatbestendigheid integraal mee te gaan wegen bij ruimtelijke ontwikkelingen. De ambitie daarbij is dat in 2020 klimaatbestendig handelen en waterrobuust inrichten een integraal onderdeel van hun beleid en handelen is, zodat Nederland in 2050 ook daadwerkelijk klimaatbestendig is ingericht. Dat vereist een verandering in denken en doen: klimaatbestendig en waterrobuust inrichten moet in Nederland een vanzelfsprekend onderdeel bij ruimtelijke (her)ontwikkelingen worden. Van 2015 t/m 2017 zijn vanuit het Deltafonds middelen beschikbaar gesteld voor het Stimuleringsprogramma Ruimtelijke Adaptatie om deze transitie te ondersteunen met diverse activiteiten en producten. Denk aan kennisportaal⁴, het organiseren van themabijeenkomsten, ondersteuning van voorbeeldprojecten en faciliteren van kennis- en leernetwerken. In 2017 vindt een tussentijdse evaluatie plaats.
- Toetsing Regionale keringen in beheer van het Rijk: De veiligheidsnormen voor de regionale waterkeringen die bij het Rijk in beheer zijn, zijn in 2016 in het Waterbesluit opgenomen. In 2016 en 2017 wordt voor het eerst getoetst of deze regionale keringen aan de gestelde normen voldoen. Uit deze toetsing zal blijken of en in welke mate versterkingsmaatregelen noodzakelijk zijn. In het Deltafonds is voor noodzakelijke versterkingsmaatregelen tot en met 2028 een reservering van € 200 miljoen opgenomen in de programmaruimte.
- MIRT-onderzoek Rivierverruiming: In 2017 wordt het onderzoek naar rivierverruiming voortgezet. Doel is om, voor de Rijn in 2017 en voor de Maas in 2018, samen met de regionale partijen te komen tot een totaalvoorstel met een concrete vertaling van de voorkeursstrategie, zoals voorgesteld in het DP2015, inclusief financiële consequenties. Daarvoor is het onder andere nodig om de effecten van rivierverruiming op overstromingskansen en de nieuwe normering beter te kennen en een betere inschatting te hebben van de kosten, de baten en de financiële haalbaarheid. Daarbij zijn potentiële besparingen op versterking van belang evenals concrete meekoppelkansen.
- Nieuwe normering: De huidige normen voor de primaire waterkeringen stammen grotendeels uit de jaren '60 van de vorige eeuw.

⁴ www.ruimtelijkeadaptatie.nl

Sindsdien zijn de omstandigheden in Nederland sterk veranderd. Er wonen meer mensen achter de dijk en er is meer economische waarde te beschermen. Met de laatste kennis en inzichten zijn daarom nieuwe normen voor de primaire waterkeringen ontwikkeld op basis van de risicobenadering. Er wordt zowel gekeken naar de kans op een overstroming als de mogelijke gevolgen hiervan. Eind 2015 is deze stap beleidsmatig verankerd in het Nationaal Waterplan 2016–2021. Ook de juridische verankering van de normen in de Waterwet ligt op koers: de gewijzigde Waterwet is naar verwachting vanaf 1 januari 2017 van kracht na parlementaire behandeling in 2016. De bijhorende regeling voor de beoordeling van de veiligheid van primaire waterkeringen, een wijziging van het Waterbesluit en aanpassing van de subsidieregeling voor de versterking van de primaire keringen treden dan ook in werking.

- Een parallel proces is de aanpassing van het beoordelings- en ontwerpinstrumentarium. Hiermee kan de vierde ronde beoordelen op veiligheid in 2017 starten op basis van het nieuwe waterveiligheidsbeleid en kan tussentijds al met de nieuwste inzichten ontworpen worden. Om dit mogelijk te maken wordt extra ingezet op diverse sporen, zoals een impuls aan grondonderzoek. Daarmee wordt aanvullende bodeminformatie gegenereerd om beter gesteld te staan voor de beoordelingsronde van de primaire waterkeringen die januari 2017 start. Daarnaast wordt gewerkt aan de stroomlijning van de informatievoorziening voor het gehele toetsproces, inclusief de rapportage over de resultaten van de uitgevoerde toetsing.
- Aangezien sprake is van een geheel vernieuwde wijze van normering dient extra inzet te worden geleverd ten behoeve van opleidingen en trainingen op het gebied van risicobenadering en het omgaan met overstromingskansen. Dit geldt zowel voor de wettelijke beoordeling op veiligheid als bij het ontwerpen van noodzakelijke verbetermaatregelen in het HWBP.

1.04 GIV3/PPS

Motivering

Bij infrastructuurprojecten waarbij sprake is van publiek-private samenwerking (PPS) bestaat de betaling uit een geïntegreerd bedrag voor aanleg, onderhoud én financiering gedurende een langdurige periode. De meest toegepaste vorm is DBFM (*Design, Build, Finance and Maintain*) waarbij de overheid pas na oplevering betaalt voor een dienst (beschikbaarheid) in plaats van mijlpalen voor een product tijdens de bouwfase. Deze contractvorm garandeert een efficiënte en effectieve beschikbaarheid van de noodzakelijke capaciteit om, rekening houdend met de aspecten veiligheid en leefomgeving, een betrouwbaar systeem te realiseren.

In de brief van 14 juni 2011 (Kamerstukken II 2010–2011 [32 500 A, nr. 83](#); Prioritering Investerings Mobiliteit en Water) is een lijst van in totaal 32 potentiële DBFM-projecten opgenomen. Aangezien op dit moment nog geen geïntegreerd project bij het hoofdwatersysteem in uitvoering is, worden er op dit artikel (nog) geen uitgaven verantwoord. RWS is bezig met de voorbereiding van de realisatie van het project Afsluitdijk dat als DBFM-contract wordt aanbesteed. Start van de aanbesteding is eind 2016 voorzien.

1.09 Ontvangsten

Ontvangsten waterschapsprojecten

Conform de Spoedwet ([Stb. 2011, nr. 302](#)) dragen de waterschappen vanaf 2011 € 81 miljoen per jaar bij aan het HWBP. Deze bijdrage van de waterschappen is conform het regeerakkoord Rutte I en het Bestuursakkoord Water aangevuld tot € 131 miljoen in 2014 en tot € 181 miljoen structureel vanaf 2015 (inclusief project gebonden aandeel). Vanaf 2016 worden deze bedragen geïndexeerd op basis van de IBOI, zoals gehanteerd door het Ministerie van Financiën en wordt het € 186 miljoen per jaar.

De middelen van de waterschappen worden eerst ingezet voor de waterschapsprojecten van het HWBP-2 en vervolgens voor de waterschapsprojecten van het HWBP. Het in 2013 door de Tweede en Eerste Kamer aangenomen wetsvoorstel Wijziging van de Waterwet (doelmatigheid en bekostiging hoogwaterbescherming) (Kamerstukken II 2012–2013 33 465) is per 1 januari 2014 in werking getreden. De wet regelt dat het Rijk en de waterschappen jaarlijks elk de helft van de bijdrage aan het HWBP gaan betalen.

In bijlage 3 is een nadere toelichting op de financieringsafspraken voor het HWBP opgenomen.

Artikel 2 Investeren in Zoetwatervoorziening

Omschrijving van de samenhang in het beleid

Op het gebied van zoetwatervoorziening is het beleid gericht op een duurzame zoetwatervoorziening die economisch doelmatig is. De uitvoering is gericht op het zoveel mogelijk voorkomen van tekorten. Dit is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van overheden en gebruikers. Het Ministerie van IenM werkt samen deze partijen in het Deltaprogramma Zoetwater. De maatregelen die in uitvoering worden genomen staan in het Deltaplan Zoetwater.

In periodes van ernstig watertekort (in droge zomers) wordt water verdeeld op basis van een verdringsreeks.

Op dit artikel worden de producten op het gebied van zoetwatervoorziening verantwoord. De waterkwaliteit maatregelen in het hoofdwatersysteem die niet verbonden zijn aan waterveiligheid en zoetwatervoorziening worden op artikel 7 van het deltafonds verantwoord.

Dit artikel is gerelateerd aan beleidsartikel 11 (Integraal waterbeleid) op de begroting van hoofdstuk XII.

Ambities voor zoetwater

Nederland heeft een unieke ligging in een delta. Water speelt niet alleen een cruciale rol in de leefbaarheid van onze omgeving, het is ook een verbindend element in onze economische positie. Zelfs in droge tijden komen via de Rijn en de Maas nog honderdduizenden liters zoetwater ons land binnen. Dit is een belangrijk concurrentievoordeel ten opzichte van landen die deze rivieren niet hebben. Nederland bezit unieke kennis en kunde op het gebied van waterbeheer en waterkwaliteit en verdient daar veel geld mee: 8% van de Nederlanders werkt in een sector met afhankelijkheid van water en verdient daar 17,5% van het Nederlands Bruto Nationaal Product mee.

Om de bijdrage van zoetwater aan onze sterke economische positie te behouden en te versterken, in harmonie met de leefomgeving, is het zaak dat er geanticipeerd wordt op toekomstige trends en ontwikkelingen. Nu al zijn er knelpunten en deze nemen toe bij klimaatverandering. De ambitie is om de rol die zoetwater in onze sterke economische positie speelt niet alleen te behouden, maar ook te versterken en ervoor te zorgen dat water blijft bijdragen aan de kwaliteit van de leefomgeving. Rijk, regio en gebruikers nemen samen de verantwoordelijkheid voor een goede zoetwatervoorziening en het voorkomen van tekorten. Het Ministerie van IenM draagt financieel bij aan het uitvoeringsprogramma voor de periode 2015–2021 en investeert in het ontwikkelen van kennis en beleid ten behoeve van besluitvorming over de periode na 2021. IenM levert een belangrijke (financiële en personele) bijdrage aan het Programmabureau Zoetwater ten behoeve van de uitvoering van de Deltabeslissing Zoetwater.

De ambitie is uitgewerkt in vijf nationale zoetwaterdoelen:

- Het in stand houden en bevorderen van een gezond en evenwichtig watersysteem.
- Het beschermen van de cruciale gebruiksfuncties drinkwater (volksgezondheid), energie, kwetsbare natuur, waterkeringen en het tegengaan van klink en zetting.
- Het effectief en zuinig gebruiken van het beschikbare water.

- Het bevorderen van de concurrentiepositie van Nederland wat betreft aan water gerelateerde economie.
- Het ontwikkelen van waterkennis, -kunde en -innovatie ten behoeve van de zoetwaterdoelen.

Met de Deltabeslissing Zoetwater zijn een adaptieve strategie voor zoetwater en een uitvoeringsprogramma, het Deltaplan Zoetwater, beschikbaar gekomen. Het Deltaplan Zoetwater beschrijft de maatregelen die worden genomen in de periode 2015–2021. Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar het Deltaplan en het Nationaal Waterplan 2016–2021.

Van ambities naar uitvoering

Met de deltabeslissing Zoetwater en de daaruit volgende Zoetwaterstrategie wordt beoogd een duurzaam en economisch doelmatige zoetwatervoorziening te realiseren. Het Deltaprogramma Zoetwater kent een korte- en langetermijnstrategie. Voor de korte termijn (tot 2028) levert het Deltaprogramma de uitwerking van de waterbeschikbaarheid (voorheen het voorzieningenniveau), een investeringsprogramma waarin maatregelen zijn opgenomen voor het robuuster maken van het watersysteem (nationaal en regionaal) en een kennisagenda voor verdere onderbouwing en ontwikkeling van de adaptieve strategie. Met de waterbeschikbaarheid wordt helderheid gegeven over het risico op tekort aan zoetwater voor gebruikers en de inspanningen en verantwoordelijkheden die de overheid voor de zoetwatervoorziening heeft. De langetermijnstrategie voor zoetwater (na 2028) is gericht op het behouden van beleidsopties en het benutten van meekoppelkansen, gezien de onzekerheid van klimaatontwikkeling.

Het Nationaal Waterplan 2016–2021 bevat de elementen van de Deltabeslissing Zoetwater voor het rijksbeleid. Er is een gezamenlijk (Rijk en regio) uitvoeringsprogramma, het Deltaplan Zoetwater. Dit Deltaplan gaat in op de inzet (financiële bijdrage) van Rijk en regio voor de korte en lange termijn.

Budgettaire gevolgen van de uitvoering van art. 2 Investeren in zoetwatervoorziening (bedragen x € 1.000)							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Verplichtingen	6.319	40.704	52.358	32.208	31.483	34.963	32.404
Uitgaven	8.336	39.862	38.973	41.511	33.622	35.542	32.404
Waarvan juridisch verplicht	76%						
2.01 Aanleg waterkwantiteit	0	0	0	0	0	0	0
2.01.01 Verkenning en planuitwerking waterkwantiteit							
2.01.02 Realisatieprogramma waterkwantiteit	0	0	0	0	0	0	0
2.02 Overige waterinvesteringen zoetwater-voorziening	6.727	37.165	36.928	38.561	30.672	31.992	32.289
2.02.01 Verkenningen en planuitwerking zoetwatervoorziening	1.231	0	9.500	0	0	0	1.833
– waarvan bijdrage aan agentschap RWS	1.228	0	0	0	0	0	0
2.02.02 Realisatieprogramma zoetwatervoor- ziening	5.496	37.165	27.428	38.561	30.672	31.992	30.456
2.03 Studiekosten	1.609	2.697	2.045	2.950	2.950	3.550	115
2.03.01 Studie en onderzoekskosten Deltapro- gramma	1.609	2.697	2.045	2.950	2.950	3.550	115
2.03.02 Overige studiekosten	0	0	0	0	0	0	0
Ontvangsten	2.220	6.717	0	3.006	0	0	0
2.09 Ontvangsten investeren in waterkwantiteit en zoetwatervoorziening	2.220	6.717	0	3.006	0	0	0
2.09.01 Ontvangsten zoetwatervoorzieningen	2.220	6.717	0	3.006	0	0	0
2.09.02 Overige aanleg ontvangsten							

Budgetflexibiliteit

Met uitzondering van de nog niet in uitvoering genomen aanlegprojecten worden de budgetten in 2017 als juridisch verplicht beschouwd op de peildatum 1 januari 2017. Voor de mate van verplichting van het verkenningen- en planuitwerkingsprogramma tot en met 2030 wordt verwezen naar het betreffende projectoverzicht.

Onderstaand zijn de beschikbare budgetten tot en met 2030 per jaar gepresenteerd op artikelonderdeelniveau. De mutaties zijn in de verdelingsbijlage bij de begroting op hetzelfde detailniveau tot en met 2030 toegelicht.

Bedragen x € 1.000								
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
2 Investeren in zoetwatervoor- ziening	39.862	38.973	41.511	33.622	35.542	32.404	1.833	1.833
2.01 Aanleg waterkwantiteit	0	0	0	0	0	0	0	0
2.02 Overige waterinvesteringen zoetwatervoorziening	37.165	36.928	38.561	30.672	31.992	32.289	1.833	1.833
2.03 Studiekosten	2.697	2.045	2.950	2.950	3.550	115	0	0
2.09 Ontvangsten investeren in waterkwantiteit en zoetwatervoor- ziening	6.717	0	3.006	0	0	0	0	0

(Vervolg) Bedragen x € 1.000								
	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2016–2030
2 Investeren in zoetwatervoorziening	1.833	1.833	1.833	1.833	1.833	0	0	234.745
2.01 Aanleg waterkwantiteit	0	0	0	0	0	0	0	0
2.02 Overige waterinvesteringen zoetwatervoorziening	1.833	1.833	1.833	1.833	1.833	0	0	220.438
2.03 Studiekosten	0	0	0	0	0	0	0	14.307
2.09 Ontvangsten investeren in waterkwantiteit en zoetwatervoorziening	0	0	0	0	0	0	0	9.723

2.01 Aanleg waterkwantiteit

Motivering

Er worden op dit artikelonderdeel nu geen projecten verantwoord.

2.02 Overige waterinvesteringen Zoetwatervoorziening

Motivering

Het betreft projecten die de zoetwatervoorziening bevorderen en de kwaliteit waarborgen. Dit zijn maatregelen en voorzieningen van nationaal belang ter voorkoming en waar nodig beperking van waterschaarste en ook ter bescherming of verbetering van de chemische of ecologische kwaliteit van watersystemen, voor zover deze onderdeel uitmaken van opgaven op het gebied van zoetwatervoorziening.

Producten

Verkenningen- en Planuitwerkingsprogramma

Het verkenningen- en planuitwerkingsprogramma dient om een probleem of een initiatief met een maatschappelijke meerwaarde te verkennen en om daarna, indien nodig, uit alternatieven de beste oplossing voor het probleem te zoeken en voor te bereiden voor de uitvoering.

Dit artikelonderdeel geeft inzicht in de stand van zaken van diverse projecten en programma's op het gebied van zoetwatervoorziening die zich in de fasen van voorbereiding tot realisatie bevinden.

Projectoverzicht Verkenningen- en planuitwerkingsprogramma (Budget in € mln.)				
	Budget		Planning	
Projectomschrijving	Huidig	vorig	PB of TB	Openstelling
Verplicht				
Projecten Nationaal				
EPK Planuitwerking en verkenningen Zoetwatervoorziening	15	14		
Projecten Zuid-Nederland				
Roode Vaart	10	10		
Gebonden				
–				
Bestemd				
–				
Totaal programma planuitwerking en verkenning	25			
Begroting DF 02.02.01	25			

legenda

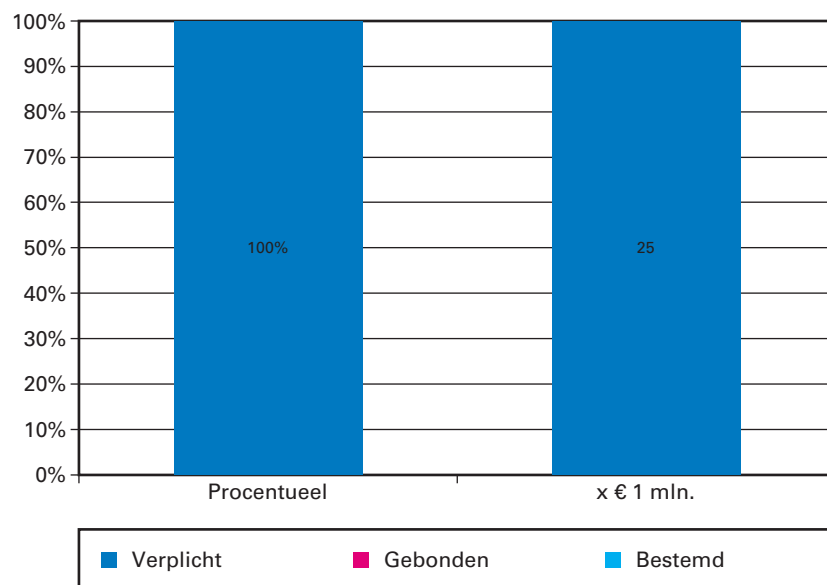
TB = Tracébesluit

PB = Projectbesluit

Toelichting:

Roode Vaart: De bijdrage van € 9,5 miljoen voor het project Roode Vaart is opgenomen voor de uitvoering van de motie Holtackers/Jacobi (zie Kamerstuk, 2011–2012, [27 625, nr. 276](#)). Regionale partijen (waterschap Brabantse Delta, de provincie Zeeland, de provincie Noord-Brabant en de gemeente Moerdijk) hebben voor de uitvoering in november 2013 een samenwerkingsovereenkomst getekend. De gemeente Moerdijk is eindverantwoordelijk voor de uitvoering. Het project bevindt zich in de planuitwerkingsfase. De verwachting is dat in 2017 gestart wordt met de realisatiefase. Rijk en regio hebben afspraken gemaakt voor het beschikbaar houden van het benodigd projectbudget. Afsproken is dat lenM een reservering maakt van maximaal € 850.000,– inclusief BTW en de Provincie Noord-Brabant € 850.000 exclusief BTW. De reservering van lenM wordt gedekt binnen de geprogrammeerde bijdrage vanuit het Deltafonds aan de vervolgmataregelen Roode Vaart (periode 2015–2021). Aan het eind van de realisatiefase dient de gemeente Moerdijk het tekort kenbaar te maken.

Onderstaand is de budgetflexibiliteit voor de periode 2016–2030 weergegeven voor aanleg onderzoek, planuitwerkingen en verkenningen door inzicht te verstrekken in de opbouw van de MIRT-budgetten tot en met 2030.

Realisatieprogramma Zoetwatervoorziening

Projectoverzicht realisatieprogramma (Budget in € mln.)												
Projectomschrijving	Totaal										Oplevering	
	huidig	vorig	t/m 2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	later	huidig	vorig
Projecten Zoetwatervoorziening												
Projecten Nationaal												
Innovatie KRW	70	75	70									
Projecten Zuidwest-Nederland												
Besluit Beheer Haringvlietsluizen	76	76	32	29	7	7					2018	2018
Overige projecten												
Luwtemaatregelen Hoornse Hop	17	8	0	2	1	10	3	1			2020	2020
Zoetwatermaatregelen afrondingen	137	136	1	6	20 – 1	21 1	28	31	30			
Programma	300	159	102	37	27	39	31	32	30	0		
Begroting (DF 2.02.02)				37	27	39	31	32	30	0		

Toelichting:

- Besluit Beheer Haringvlietsluizen: In het najaar 2014 zijn de (voorbereidende) werkzaamheden voor de compenserende zoetwatermaatregelen door het waterschap en Evides gestart. Dit conform de in mei 2014 gesloten uitvoeringsovereenkomst. Op 20 november 2014 heeft de Minister van IenM de feestelijke start van de werkzaamheden verricht. De werkzaamheden liggen op schema, zodat de Haringvlietsluizen in 2018 op «een Kier» gezet kunnen worden.

- Luwtemaatregelen Hoornse Hop: Een van de maatregelen om in het Markermeer-IJmeer een toekomstbestendig ecologisch systeem te creëren is de Luwtemaatregel Hoornse Hop. Deze maatregel moet ertoe leiden dat de vertroebeling van het water in de Hoornse Hop afneemt, wat de voedselproductie in de waterbodem en de waterkolom ten goed zal komen, en zo de condities voor natuur zal verbeteren. Het project Luwtemaatregelen Hoornse Hop omvat ook een KRW-maatregel om een aangrenzend gebied ondieper te maken. Tot medio 2017 loopt de planuitwerkingsfase, de realisatie start daarna.
- Zoetwatermaatregelen van nationaal belang: deze maatregelen hebben als doel huidige knelpunten in de zoetwatervoorziening te verminderen en Nederland voor te bereiden op de mogelijke gevolgen van klimaatverandering.

Onderdeel van dit budget zijn (incidentele) subsidies en uitkeringen aan andere overheden. In de tabel budgettaire gevolgen van beleid bij dit beleidsartikel is in regel 2.02.02 realisatieprogramma zoetwatervoorziening een bedrag van € 52,6 miljoen aan subsidieverplichtingen opgenomen voor de periode 2015 – 2021. De bedragen hebben betrekking op de mogelijke verlening van subsidies aan de volgende waterschappen: Stichtse Rijnlanden, Hollandsche Delta, Delfland en Rivierenland.

Deze maatregelen hebben als doel de huidige knelpunten in de zoetwatervoorziening te verminderen en Nederland voor te bereiden op de mogelijke gevolgen van klimaatverandering. Deze begrotingsvermelding vormt de wettelijke grondslag voor de hier bedoelde subsidieverlening(en) als bedoeld in artikel 4:23, derde lid, onder c, van de Algemene Wet Bestuursrecht.

lenM boekt in de periode 2015 – 2021 ook een bedrag van in totaal € 63,5 miljoen over naar het Provinciefonds voor het nemen van zoetwatermaatregelen. Deze middelen dragen ook bij aan het verminderen van huidige knelpunten in de zoetwatervoorziening en aan het opvangen van mogelijke gevolgen van klimaatverandering. Deze zoetwatermaatregelen van nationaal belang zijn opgenomen in het Deltaplan Zoetwater, onderdeel van het Deltaprogramma 2015.

Voor zoetwater wordt het resterende bedrag van € 4,9 miljoen van het beschikbare investeringsbudget voor zoetwater van € 150 miljoen onttrokken uit de programmaruimte Deltafonds en overgeheveld naar het artikel 2 Investeren in zoetwatervoorziening op het Deltafonds. De onttrekking betreft € 0,7 miljoen voor adaptieve klimaatpilots in IJsselmeergebied en € 4,2 miljoen als risicoreservering voor de geprogrammeerde zoetwatermaatregelen. Deze risicoreservering gebeurt mede op basis van een beoordeling door het Expertisecentrum Kosten en Baten.

2.03 Studiekosten

Motivering

Dit betreft enerzijds studie- en onderzoekskosten voor het Deltaprogramma (MIRT-onderzoeken) en daarnaast de overige studiekosten op het gebied van zoetwatervoorziening.

Producten

Studie- en onderzoekskosten Deltaprogramma

Op dit onderdeel van de begroting staan de studie- en onderzoekskosten ten behoeve van het Deltaprogramma (MIRT-onderzoeken) die betrekking hebben op zoetwatervoorziening. Het Deltaprogramma is een programma om Nederland nu en in de toekomst te beschermen tegen hoogwater en

te zorgen voor voldoende zoetwater. In het Deltaprogramma werken verschillende overheden en andere organisaties samen. De plannen komen tot stand onder leiding van de regeringscommissaris voor het Deltaprogramma: de Deltacommissaris. Het Deltaprogramma heeft in 2014 voorstellen voor deltabeslissingen uitgebracht. Het kabinet heeft deze inmiddels beleidsmatig verankerd in het Nationaal Waterplan 2016–2021. Deltabeslissingen zijn hoofdkeuzen voor de aanpak van waterveiligheid en zoetwatervoorziening in Nederland. Zij geven richting aan de maatregelen die Nederland hiervoor inzet, op korte en op lange termijn. Per 1 januari 2015 is de organisatie van het Deltaprogramma veranderd. In de organisatie vanaf 2015 worden zeven gebieden (Rijnmond-Drechtsteden, Zuidwestelijke Delta, IJsselmeergebied, Rivieren Rijn, Rivieren Maas, Kust en Waddengebied) en drie generieke thema's (Veiligheid, Zoetwater en Ruimtelijke Adaptatie) onderscheiden. Verder wordt onderzoek gedaan naar:

- Zoetwatervoorziening: het zorgen voor de benodigde kennis om de adaptatiepaden zoals beschreven in het Deltaprogramma voor zoetwater verder te onderbouwen en te ontwikkelen ten behoeve van een strategie voor de beschikbaarheid van zoetwater vanwege klimaatverandering en de ontwikkeling in de zoetwatervraag. In 2015 is een kennisagenda opgesteld waarin de onderzoeken staan beschreven die worden geprogrammeerd en in de periode 2016–2017 worden uitgevoerd.
- IJsselmeergebied: vanwege klimaatverandering en daarmee samenhangende vraagstukken van waterveiligheid en veranderende zoetwatervraag, is een flexibeler peilbeheer nodig en wordt gestreefd naar een meer flexibele inrichting van het watersysteem. Daartoe wordt een nieuw peilbesluit opgesteld (2015–2017). Friesland voert tussen eind 2016 en eind 2018 een MIRT-verkenning uit naar maatregelen voor de aanpak van erosie aan de Friese kust.

Artikel 3 Beheer, Onderhoud en Vervanging

Omschrijving van de samenhang in het beleid

Op dit artikel worden de producten op het gebied van instandhouding verantwoord. Dit betreft het watermanagement, het regulier beheer en onderhoud en vervanging en renovatie. Doel hierbij is het duurzaam op orde houden van het watersysteem zodat aan de wettelijke normen wordt voldaan.

Dit artikel is gerelateerd aan beleidsartikel 11 Integraal Waterbeleid op de Begroting hoofdstuk XII.

Budgettaire gevolgen van de uitvoering van art. 3 Beheer, onderhoud en vervanging (bedragen x € 1.000)							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Verplichtingen	266.646	194.301	132.041	151.035	132.783	105.825	121.609
Uitgaven	156.952	213.604	169.466	163.944	159.920	112.428	129.540
<i>Waarvan juridisch verplicht</i>	93%						
<i>3.01 Watermanagement</i>	<i>7.764</i>	<i>7.047</i>	<i>7.031</i>	<i>7.030</i>	<i>7.002</i>	<i>7.002</i>	<i>7.002</i>
<i>3.01.01 Watermanagement</i>	<i>7.764</i>	<i>7.047</i>	<i>7.031</i>	<i>7.030</i>	<i>7.002</i>	<i>7.002</i>	<i>7.002</i>
<i>– waarvan bijdrage aan agentschap RWS</i>	<i>7.764</i>	<i>7.047</i>	<i>7.031</i>	<i>7.030</i>	<i>7.002</i>	<i>7.002</i>	<i>7.002</i>
<i>3.02 Beheer, onderhoud en vervanging</i>	<i>149.188</i>	<i>206.557</i>	<i>162.435</i>	<i>156.914</i>	<i>152.918</i>	<i>105.426</i>	<i>122.538</i>
<i>3.02.01 Waterveiligheid</i>	<i>118.938</i>	<i>145.383</i>	<i>109.178</i>	<i>110.722</i>	<i>104.087</i>	<i>77.346</i>	<i>96.614</i>
<i>– waarvan bijdrage aan agentschap RWS</i>	<i>118.938</i>	<i>145.383</i>	<i>109.178</i>	<i>110.722</i>	<i>104.087</i>	<i>77.346</i>	<i>96.614</i>
<i>3.02.02 Zoetwatervoorziening</i>	<i>17.446</i>	<i>20.900</i>	<i>11.636</i>	<i>17.442</i>	<i>17.449</i>	<i>17.442</i>	<i>17.443</i>
<i>– waarvan bijdrage aan agentschap RWS</i>	<i>17.446</i>	<i>20.900</i>	<i>11.636</i>	<i>17.442</i>	<i>17.449</i>	<i>17.442</i>	<i>17.443</i>
<i>3.02.03 Vervanging</i>	<i>12.804</i>	<i>40.275</i>	<i>41.621</i>	<i>28.750</i>	<i>31.382</i>	<i>10.638</i>	<i>8.481</i>
Ontvangsten	0	0	0	0	0	0	0
<i>3.09 Ontvangsten</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>

Onderstaand zijn de beschikbare budgetten na de begrotingsperiode tot en met 2030 per jaar gepresenteerd op artikelonderdeelniveau. De mutaties zijn in de verdiepingsbijlage bij de begroting op dit zelfde detailniveau tot en met 2030 toegelicht.

Bedragen x € 1.000								
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
3 Beheer, onderhoud en vervanging	213.604	169.466	163.944	159.920	112.428	129.540	195.776	217.182
3.01 Watermanagement	7.047	7.031	7.030	7.002	7.002	7.002	7.002	7.002
3.02 Beheer, onderhoud en vervanging	206.557	162.435	156.914	152.918	105.426	122.538	188.774	210.180
3.09 Ontvangsten	0	0	0	0	0	0	0	0

(Vervolg) Bedragen x € 1.000								
	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2016–2030
3 Beheer, onderhoud en vervanging	231.584	278.870	224.296	240.111	230.037	230.037	230.037	3.026.831
3.01 Watermanagement	7.027	7.027	7.027	7.225	6.829	6.829	6.829	104.908
3.02 Beheer, onderhoud en vervanging	224.557	271.843	217.269	232.886	223.208	223.208	223.208	2.921.924
3.09 Ontvangsten	0	0	0	0	0	0	0	0

3.01 Watermanagement

Motivering

Met watermanagement streeft lenM naar:

Het goed voorbereid zijn op crisissituaties door te zorgen voor een robuuste informatievoorziening;

Het reguleren van de hoeveelheid water in het hoofdwatersysteem onder normale omstandigheden en bij zowel (extreem) hoog- als laagwater (peilbeheer);

Een duurzaam watersysteem, met zowel een goede chemische als ecologische kwaliteit, dat voorziet in de beschikbaarheid van voldoende water van goede kwaliteit voor de gebruiker.

Producten

Binnen het watermanagement worden de volgende activiteiten uitgevoerd:

- Monitoring en informatievoorziening;
- Crisisbeheersing en -preventie;
- Regulering gebruik door vergunningverlening en handhaving;
- Nakomen van bestuurlijke afspraken waterverdeling en gebruik (onder andere uit waterakkoorden);
- Regulering waterverdeling (operationele modellen en bediening stuwen, spuien).

De activiteiten die door RWS centraal worden uitgevoerd, worden gefinancierd uit de budgetten voor netwerkgebonden kosten. Deze staan op artikel 5.

De doelstellingen voor het waterkwantiteitsbeheer van de rijkswateren zijn:

- Het op orde brengen en houden van de samenhang tussen het regionaal- en het hoofdwatersysteem, zodat zowel wateroverlast als watertekort wordt bestreden;
- Het kunnen beschikken over voldoende water in de rijkswateren, zodat kan worden voldaan aan de behoeften die voortvloeien uit de gebruiksfuncties. Om dat te realiseren worden peilbesluiten nageleefd en de waterakkoorden geactualiseerd en nageleefd. Het waterpeil is zoveel mogelijk afgestemd op de gebruiksfuncties.

De monitoring en informatievoorziening gaat over het verkrijgen en beschikbaar stellen van interne- en externe informatie over het watersysteem. Het gaat daarbij om de dagelijkse informatie voor de verschillende gebruikers (informatie over waterstanden voor de scheepvaart, informatie over waterkwaliteit voor drinkwaterbedrijven en informatie over zwemwaterkwaliteit voor provincies en ten behoeve van recreatie) en om berichtgeving bij uitzonderlijke situaties over hoog- en laagwater, naderende stormvloeden, verontreinigingen en ijsvorming.

Meetbare gegevens

Omvang areaal (bedragen x € 1.000)					
	Areaal- eenheid	Omvang			Budget 2017
		2015	2016	2017	
Watermanagement	km ² water	90.310	90.312	90.312	7.031

Toelichting

Eind 2015 was de omvang van het areaal 90.310 km². In 2016 zal de omvang van het areaal met circa 2 km² toenemen als gevolg van met name Ruimte voor de Rivier projecten en de verruiming van het Wilhelminakanaal Tilburg. In 2017 zal het water areaal netto opnieuw enigszins toenemen als resultante van enerzijds de overdracht van de Noordervaart en anderzijds het opleveren van het Grensmaas deelproject bij IJtteren. De toename valt echter binnen de afronding. Daarmee zal eind 2017 het areaal met circa 2 km² water zijn toegenomen ten opzichte van 2015.

Indicatoren Watermanagement			
Indicator	Realisatie 2015	Streefwaarde 2016	Streefwaarde 2017
RWS verstrekt informatie binnen afgesproken termijn en van voldoende kwaliteit bij maatschappelijk vitale processen.	80%	95%	95%
Beschikbaarheid streefpeilen voor Noordzeekanaal/ Amsterdam-Rijnkanaal, IJsselmeer en Haringvliet	100%	90%	90%
De spuiende kunstwerken en stuwen kunnen te allen tijde worden geopend	98,1%	100%	100%

Toelichting

De indicatoren voor de uitvoering van de RWS-taken op het gebied van watermanagement zijn geënt op het leveren van snelle en betrouwbare informatie en op het handhaven van de afgesproken peilen.

- De eerste indicator betreft de informatievoorziening voor maatschappelijk vitale processen ten tijde van hoogwater, laagwater, ijsgang of calamiteuze lozingen. RWS verstrekt dan informatie binnen afgesproken termijn en van voldoende kwaliteit over ijsberichtgeving, berichtgeving over hoogwater, laagwater, stormvloed en berichten over verontreinigingen. De streefwaarde is in 2015 niet gehaald. Dit werd met name veroorzaakt door een aantal uitzonderlijke weersomstandigheden waarbij aan betrouwbaarheid van de berichtgeving prioriteit heeft gekregen boven de snelheid ervan. In alle gevallen is telefonisch contact onderhouden met de ontvangende partijen waardoor de latere levering niet tot problemen heeft geleid.
- De tweede indicator «beschikbaarheid streefpeilen» geeft aan of de streefpeilen van drie belangrijke watersystemen (het IJsselmeer, Amsterdam-Rijnkanaal/Noordzeekanaal en het Haringvliet) op het afgesproken niveau worden gehouden, wat het beleidsdoel is. Stuwen en spuien/gemalen zijn nodig om dit peil te sturen.
- De derde indicator heeft betrekking op altijd werkende spuiende kunstwerken, stuwen en gemalen die een absolute voorwaarde zijn om de water af- en aanvoer goed te kunnen reguleren en een adequaat peilbeheer uit te voeren. De realisatie 2015 is iets lager dan de streefwaarde doordat de pompen in het gemaal bij Eefde vanwege einde levensduur niet meer functioneerden. De inzet van noodpompen heeft dit probleem beheerst. In 2015 zijn de pompen geheel gereviseerd. De laatste werkzaamheden worden in 2016 afgerond.

Geschikte indicatoren ten behoeve van de doelstelling van «een duurzaam watersysteem dat voorziet in voldoende water van goede kwaliteit voor de gebruiker» ontbreken momenteel. De komende jaren wordt onderzoek gedaan om in deze lacune te voorzien.

3.02 Beheer, onderhoud en vervanging

Motivering

Het zodanig in conditie houden van het hoofdwatersysteem dat de primaire functies voor zowel waterveiligheid als voor de zoetwatervoorziening (inclusief waterkwaliteit) worden vervuld.

Producten

Het beheer en onderhoud omvat waterveiligheid (bescherming tegen overstromen door hoogwater) en de zoetwatervoorziening. De activiteiten die door RWS centraal worden uitgevoerd, worden gefinancierd uit de budgetten voor netwerkgebonden kosten. Deze staan op artikel 5.

3.02.01 Waterveiligheid

Binnen waterveiligheid wordt onderscheid gemaakt tussen:

- Kustlijnhandhaving (conform de herziene basiskustlijn 2001).
- Beheer en onderhoud (BenO) Rijkswaterkeringen en stormvloedkeringen (conform de Waterwet).
- Beheer en Onderhoud uiterwaarden.

RWS heeft de wettelijke zorg voor de primaire waterkeringen en de stormvloedkeringen, die in beheer zijn bij het Rijk, en voor de handhaving van de basiskustlijn (het Nationaal Waterplan 2016–2021). De handhaving van de basiskustlijn gaat afslag van strand en duinen tegen (veiligheid) en houdt Nederland (het strand) op zijn plaats. Het zijn voornamelijk de waterschappen die de primaire waterkeringen (dijken en duinen) beheren, ook die langs de Nederlandse kustlijn. Het weergegeven areaal betreft alleen het areaal dat in beheer is bij RWS.

ad 1. Kustlijnhandhaving

Het handhaven van de kustlijn wordt gerealiseerd door het suppleren van zand op het strand of in de vooroever (onder water). Het Nederlandse kuststelsel kent een continu verlies aan zand dat jaarlijks moet worden gecompenseerd. Vanaf 2001 wordt ook zand gesuppleerd om de zandverliezen op dieper water (kustfundament) te compenseren. Daarmee wordt de zandhoeveelheid in het kustfundament op peil gehouden en wordt het effect van de zeespiegelstijging (deels) teniet gedaan. Daarnaast zijn lokale maatregelen zoals onderhoud van dammen en strandhoofden van belang, om structurele kusterosie te bestrijden.

ad 2. Beheer en Onderhoud Rijkswaterkeringen en stormvloedkeringen

• Rijkswaterkeringen

RWS beheert en onderhoudt 236 kilometer primaire waterkeringen. Er wordt vast onderhoud uitgevoerd, bijvoorbeeld het maaien van dijken. Daarnaast wordt variabel onderhoud gepleegd. Dat betekent dat de waterkeringen periodiek worden geïnspecteerd en dat zo nodig tekortkomingen worden verholpen.

Primaire waterkeringen zijn waterkeringen die onder de Waterwet vallen omdat ze bescherming bieden tegen het buitenwater. Het gaat met name om enkele zeedijken op de Waddeneilanden, de Afsluitdijk, de Houtribdijk, de dijk van Marken en dammen in Zeeland en Zuid-Holland. In 2011 is de derde landelijke toetsing van primaire waterkeringen afgerond. Keringen die bij deze inspectie zijn afgekeurd worden meegenomen in het kader van het HWBP. Naast deze primaire waterkeringen beheert en onderhoudt

RWS ook 595 kilometer niet-primaire waterkeringen (dijken en duinen) meestal aangeduid als regionale keringen. Deze hoeven geen bescherming te bieden tegen het buitenwater. De normen voor deze regionale keringen in beheer bij het Rijk zijn in 2015 door de Minister vastgesteld na afstemming met de provincies.

• *Stormvloedkeringen*

Om ons land tegen de zee te beveiligen is een aantal stormvloedkeringen aangelegd, die bij hoogwater gesloten kunnen worden. Deze stormvloedkeringen zijn ook primaire waterkeringen die vallen onder de Waterwet. Het Rijk heeft sinds 2014 vijf stormvloedkeringen in beheer: de Oosterscheldekering, de Maeslantkering, de Hartelkering, de Hollandse IJsselkering en de Ramspolkering.

Het onderhoud aan de keringen betreft voornamelijk het conserveren van schuiven en overige constructiedelen, het onderhoud aan werktuigbouwkundige en elektronische onderdelen en het onderhoud aan het besturingssysteem. Naast deze onderhoudsactiviteiten vindt de bediening van deze objecten plaats en worden periodiek inspecties uitgevoerd.

ad 3. Beheer en Onderhoud uiterwaarden

Het Rijk beheert 3.772 hectare aan uiterwaarden. Het beheer en onderhoud is gericht op het op orde houden van de vegetatie in de uiterwaarden teneinde hoogwater effectief te kunnen afvoeren. Dit betreft een reguliere beheer en onderhoud taak die losstaat van de inhaalslag Stroomlijn die verantwoord wordt op artikelonderdeel 3.02.03 Vervanging. Na uitvoering vallen deze uiterwaarden weer onder het regulier beheer en onderhoud.

3.02.02 Zoetwatervoorziening

Onder dit programma vallen alle activiteiten die noodzakelijk zijn om het hoofdwatersysteem zodanig te onderhouden dat de beoogde functies voor waterverdeling volgens de vigerende regelgeving en waterakkoorden kunnen worden vervuld. De beoogde functies voor waterverdeling zijn opgenomen in het Beheersplan voor de Rijkswateren (BPRW). Dit betreft onder meer het beheer en onderhoud voor:

1. Waterverdeling en peilbeheer;
2. Stuwende en spuiende kunstwerken;
3. Natuurvriendelijke oevers, implementatie Kaderrichtlijn Water (KRW), implementatie Waterwet en Natura 2000.

Onder zoetwatervoorziening valt ook de uitwerking van respectievelijk «Anders omgaan met water; Waterbeleid voor de 21e eeuw (WB21) en de maatregelen in het kader van Natura-2000. Natura-2000 streeft naar het beschermen van gezonde watersystemen die een duurzaam gebruik mogelijk maken. Uitgaven voor de KRW in het hoofdwatersysteem worden verantwoord op artikel 7 Waterkwaliteit.

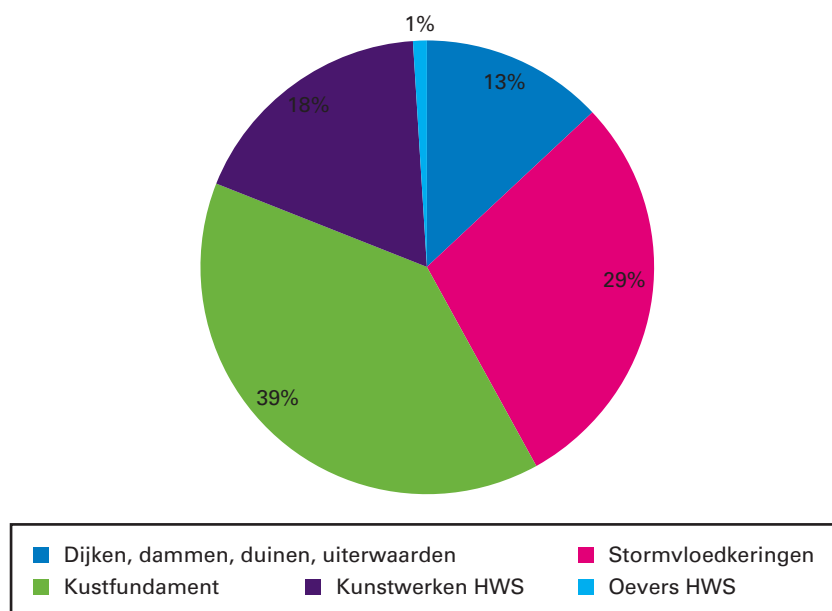
Binnen het Deltaprogramma Zoetwater worden de functies voor waterverdeling onder de loep genomen via de uitwerking van het instrument waterbeschikbaarheid. De functies voor waterverdeling en de daaraan gekoppelde activiteiten worden in beeld gebracht en waar mogelijk geoptimaliseerd. Waar relevant zullen resultaten hiervan hun doorwerking krijgen in volgende begrotingen. Het genereren van indicatoren om de waterbeschikbaarheid voor de gebruiksfuncties inzichtelijk te maken is

onderdeel van het plan van aanpak voor uitwerking van de waterbeschikbaarheid.

Meetbare gegevens

Beheer en Onderhoud

In onderstaande figuur is een verdeling gegeven van de beheer- en onderhoudskosten voor kunstwerken, dijken, dammen, duinen, stormvloedkeringen, kustfundament en oevers. Deze percentages zijn gebaseerd op een meerjarig gemiddelde.

Waterveiligheid (bedragen x € 1 mln.)					
Omvang Areaal	Eenheid	Omvang 2015	Omvang 2016	Omvang 2017	Budget 2017
Kustlijn	Km	293	293	293	63
Stormvloedkeringen	aantal	5	5	5	32
Dammen, dijken en duinen, uiterwaarden w.o.:					14
– Dijken, dammen en duinen, primaire waterkeringen		236	234	234	
– Niet-primaire waterkeringen/duinen	Km	595	595	576	
– uiterwaarden in beheer Rijk	Ha	3.772	3.771	3.771	
Totaal					109

Toelichting

- In deze begroting is het aantal kilometers voor dammen, dijken, duinen en het aantal hectare voor uiterwaarden weergegeven zoals bepaald bij het opstellen van de leggergegevens. Het areaal neemt in 2016 met circa 2 km af door de overdracht van de primaire waterkering bij Perkpolder. In 2017 zijn geen veranderingen voorzien.
- De lengte van niet-primaire waterkeringen neemt in 2016 en 2017 af met in totaal circa 19 kilometer door de overdracht van de Noordervaart en de aanpassingen ten gevolge van het Grensmaas deelproject bij IJtteren. Daarmee komt de totale lengte eind 2017 uit op 576 kilometer.
- Het Rijk beheert 3.771 hectare aan uiterwaarden eind 2017. De omvang van eind 2015 ligt op 3.772 hectare uiterwaarden. Het aantal hectare neemt in 2016 met circa 1 hectare af als gevolg van Ruimte voor de

Rivier projecten waarbij uiterwaarden plaatsmaken voor extra waterbergingen. De afname van het aantal hectare in 2017 als gevolg van het Grensmaas deelproject bij IJtteren valt binnen de afronding.

Indicatoren BenO Waterveiligheid			
Indicator	Realisatie 2015	Streefwaarde 2016	Streefwaarde 2017
De basiskustlijn is voldoende op zijn plaats gebleven (minstens 90% van de meetlocaties ligt zeewaarts van de afgesproken kustlijn).	93%	90%	90%
De vijf stormvloedkeringen zijn tijdens het stormseizoen steeds beschikbaar om hoogwater te keren en voldoen aan de veiligheidsnormen uit de Waterwet. Indicator is het percentage van de stormvloedkeringen dat voldoet aan de afgesproken faalkanseis.	60%	100%	100%

Toelichting

- De eerste indicator geeft aan of de basiskustlijn niet verder landinwaarts is verschoven dan in 1990 is afgesproken (en in 2001 is herijkt). Kleine verschuivingen zijn normaal en toegestaan, en worden door middel van het programma voor kustsuppletie gecorrigeerd. De mogelijke kleine verschuivingen komen tot uitdrukking in de streefwaarde dat 90% van de basiskustlijn op zijn plaats blijft.
- De tweede indicator is erop gericht dat de vijf stormvloedkeringen te allen tijde (in het stormseizoen) voldoen aan de afgesproken eis voor de faalkans (faalkanseis). Deze eisen gaan over de kans dat de kering bij een sluitvraag niet gesloten kan worden. De kansen worden uitgedrukt in aantal sluitvragen: bij hoeveel sluitvragen mag een kering één keer falen.

Faalkans van de vijf stormvloedkeringen in beheer bij Rijkswaterstaat			
Stormvloedkeringen	faalkans /overschrijdingskans	Streefwaarde 2016	Streefwaarde 2017
Maeslantkering	faalkans bij sluiten	1:100	1:100
Hartelkering	faalkans bij sluiten	1:19	1:19
Hollandsche IJsselkering	faalkans bij sluiten	1:47	1:47
Oosterscheldekering	overschrijdingskans in jaar (van de maatgevende hoogwaterstand in het achterliggende watersysteem)	1:4000	1:4000
Ramspolkering	faalkans bij sluiten	zie toelichting	zie toelichting

De faalkanseisen voor de stormvloedkeringen worden op basis van de normering van de achterliggende waterkeringen vastgesteld. Bepalend daarvoor zijn de beschermingsniveaus van de achterliggende dijken, ook wel aangeduid als het «achterland». De stormvloedkeringen moeten voldoen aan de strengste veiligheidsnorm van het bijbehorende achterland zoals vastgelegd in de Waterwet en getoetst aan de hydraulische randvoorwaarden. Deze waterhuishoudkundige samenhang resulteert uiteindelijk in verschillende faalkanseisen per kering.

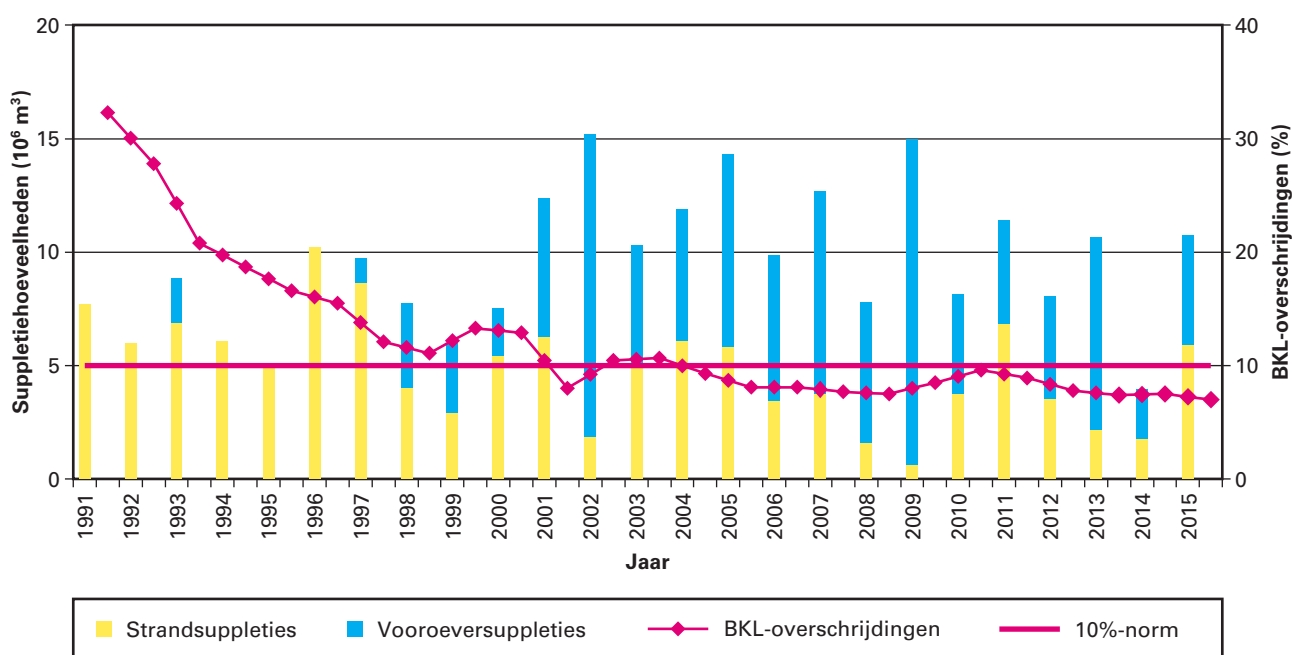
Toelichting

- De Maeslantkering, Hartelkering, Hollandse IJsselkering en Ramspolkering kennen afspraken over faalkanseisen. De Maeslantkering mag bijvoorbeeld bij honderd sluitvragen één keer falen.
- Bij de Maeslantkering is in 2014 duidelijk geworden dat de betrouwbaarheid van de besturingssoftware, die in 2013 is vervangen, niet kwantitatief kan worden aangetoond. Aanpassingen van de software zijn naar verwachting pas in 2017 operationeel. Dit leidt er toe dat de

actuele faalkans niet kwantitatief kan worden vastgesteld. In verband met eventuele storingen van het besturingssysteem zijn extra beheermaatregelen genomen om bij falen in te kunnen grijpen. Tevens is het onderhoud op voldoende niveau. Het oordeel van RWS is dat de Maeslantkering veilig is. Om deze reden blijft de streefwaarde in de begroting gehandhaafd.

- Voor de Oosterscheldekering geldt het wettelijk beschermingsniveau van 1: 4.000 voor de dijkkring (overschrijdingskans; dit is de kans dat bij falen van de Oosterscheldekering de toetspeilen in het Oosterscheldebekken worden overschreden). De kans wordt uitgedrukt in jaren (1: 4.000 jaar). De methodiek van faalkansberekening is bij de Oosterscheldekering afwijkend van de andere stormvloedkeringen vanwege de constructie met 62 schuiven.
- Het Waterschap Groot Salland heeft in 2014 de Ramspolkering overgedragen aan RWS. RWS voert het Beheer en Onderhoud op dezelfde wijze uit als eerder het Waterschap en daarmee blijft de achterliggende dijkkring voldoen aan de gestelde norm. RWS brengt de beoordelingssystematiek voor de faalkansprestatie in lijn met de uniforme RWS standaarden en de eis vanuit WTI 2017. Dientengevolge kan RWS nu geen streefwaarde aangeven voor de faalkans van de Ramspolkering.

Jaarlijkse hoeveelheden zandsuppleties en percentages raaien waarin de basiskustlijn is overschreden.

Toelichting

Het aantal raaien waarin de basiskustlijn wordt overschreden mag maximaal 15% zijn; het streven is om het aantal overschrijdingen onder 10% te houden. De geel/blauwe balken in bovenstaande figuur geven de over de afgelopen jaren gerealiseerde suppleties weer.

Supleren voor kustlijnzorg

Om de basiskustlijn en het kustfundament te kunnen handhaven, wordt jaarlijks gemiddeld 12 miljoen m³ zand gesuppleerd. Hiertoe wordt een suppletieprogramma opgesteld en meerjarige contracten afgesloten, waarbij voor een deel van de suppleties een jaarlijkse bijstelling mogelijk is. Inhoud en omvang van dit programma kan jaarlijks variëren naargelang specifieke behoefte en budgettaire mogelijkheden. Bij de aanbesteding van de suppletieprogramma's hebben de aannemers de vrijheid om de suppletiewerkzaamheden over meerdere jaren te spreiden. Om te bereiken dat voor het beschikbare budget de maximale hoeveelheid zand wordt gesuppleerd is vanaf 2012 een nieuwe marktbenadering gekozen met contracten voor een periode van vier jaar.

Realisatie en prognose kustsuppleties			
	Realisatie in mln. m ³	Prognose in mln. m ³	Prognose in mln. m ³
	2012–2014	2012–2015 (incl. uitloop 2016/17)	2016–2019 (incl. uitloop 2020)
Handhaven basiskustlijn en kustfundament	20,5	48	maximaal 48

Toelichting

Het suppletievolume over de periode 2012–2015 bedroeg 48 miljoen m³ (vierjarige contractperiode met gemiddeld 12 miljoen m³ per jaar met één jaar uitloop); uitloop van een deel van de suppleties in 2016 en 2017 is vanwege de gekozen contractvorm toegestaan. Voor de periode 2016–2019 (met uitloop naar 2020) zal naar verwachting, zeker in de eerste jaren, een geringer suppletievolume nodig zijn om de basiskustlijn te handhaven en het kustfundament te laten meegroeien met de zeespiegelstijging. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door de uitloop van een aantal suppleties uit het programma 2012–2015. Daarnaast is de afgelopen jaren onder meer door de aanleg van de Zandmotor en diverse kustversterkingen (zwakke schakels) 35 miljoen kuub (extra) aan zand toegevoegd aan het kuststelsel. Het suppletieprogramma 2016–2019 wordt jaarlijks geactualiseerd, dus mocht blijken dat meer suppleties nodig zijn, kunnen die aan het programma worden toegevoegd.

Zoetwatervoorziening (budget x 1 € mln.)			
Areaal Zoetwatervoorziening	Eenheid	Omvang 2017	Budget 2017
Binnenwateren en daarin gelegen kunstwerken (spui- en uitwateringskolken, stuwen en gemalen)	km ²	3.050	
Aantal kunstwerken	stuks	119	
Totaal			11,6

Toelichting

- Het areaal binnenwateren omvat alle door RWS beheerde wateren (onder meer rivieren, kanalen en IJsselmeer) maar is exclusief Noordzee, water in Caribisch Nederland, Waddenzee en Westerschelde. Het aantal km² binnenwateren neemt in 2016 met circa 2 km² toe ten opzichte van de werkelijke realisatie in 2015 van 3.048 km² door met name de uiterwaardvergravingen en dijkerugleggingen als gevolg van de Ruimte voor de Rivierprojecten en de verruiming van het Wilhelminakanaal Tilburg. In 2017 zal het water areaal netto opnieuw

enigszins toenemen als resultante van enerzijds de overdracht van de Noordervaart en anderzijds het opleveren van het Grensmaas deelproject bij IJtteren. De toename valt echter binnen de afronding. Daarmee komt het op een totale toename van circa 2 km² water voor eind 2017.

- Het aantal kunstwerken zal netto gelijk blijven ten opzichte van de Jaarverantwoording 2015. Dit betreft enerzijds de ingebruikname van de nieuwe Flakkeese Spuisluis en anderzijds de overdracht van het gemaal Zedemuden, beide in 2017.

3.02.03 Vervanging

Motivering

Het zodanig in conditie houden van het hoofdwatersysteem dat de primaire functie voor zowel waterveiligheid als zoetwatervoorziening vervuld kan worden.

Producten

De waterveiligheid en beschikbaarheid moet in stand worden gehouden tegen de achtergrond van een beperkte technische levensduur van kunstwerken. Het einde van de levensduur kan ontstaan door de ouderdom van het kunstwerk of door intensiever gebruik dan bij het ontwerp is voorzien. Door de intensieve aanleg in de eerste helft en met name ook vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw valt te verwachten dat deze problematiek geleidelijk zal toenemen. De projecten zijn opgenomen in het MIRT Overzicht⁵.

Vervangingen en renovaties van kunstwerken worden ondergebracht binnen het programma Vervanging en Renovatie. De scope van het programma omvat alle kunstwerken waar zich binnen de duur van het programma een levensduurproblematiek voordoet met mogelijke ernstige gevolgen voor de veiligheid en beschikbaarheid. De projecten in het programma verlengen de levensduur van de kunstwerken zodat de veiligheid en de beschikbaarheid van de bestaande infrastructuur in stand wordt gehouden.

Meetbare gegevens

Het budget dat op dit artikelonderdeel in de huidige begrotingsperiode is opgenomen, is bestemd voor de werkzaamheden ten behoeve van de stuwen Nederrijn / Lek, Inhaalslag Stroomlijn en RINK-maatregelen in het IJsselmeergebied.

Water	Project	Gereed
Nederrijn /Lek	Renovatie stuwensembles in Nederrijn en Lek	2021
Diversen	Stroomlijn	2016
IJsselmeer-gebied	RINK-maatregelen IJsselmeergebied	2018 ¹

¹ Toelichting: Levensduurverlengend onderhoud aan stuwen in het IJsselmeergebied worden gecombineerd uitgevoerd met de opgave op het Hoofdvaarwegennet op dit gebied. De onderzoeks- en inspectie aanpak RINK (Risico Inventarisatie Natte Kunstwerken) inventariseert de fysieke toestand en restlevensduur van de kunstwerken. Op basis van de RINK-onderzoeken worden maatregelen genomen op objecten in het IJsselmeergebied.

⁵ www.mirtoverzicht.nl/projecten/vervanging-renovatie-hoofdwatersysteem

Artikel 4 Experimenteren cf. art. III Deltawet

Omschrijving van de samenhang in het beleid

De Waterwet voorziet in een zogenoemde experimenteerbepaling die het mogelijk maakt om uit het Deltafonds uitgaven te doen voor maatregelen en voorzieningen op andere beleidsterreinen zoals natuur, milieu of economische ontwikkeling. Voorwaarde is wel dat deze maatregelen samenhangen met maatregelen ten behoeve van waterveiligheid of zoetwatervoorziening en dat er sprake is van additionele financiering in de vorm van het toevoegen van extra middelen aan het fonds afkomstig van andere begrotingen van het Rijk of derden.

Budgettaire gevolgen van de uitvoering van art. 4 Experimenteren cf art. III Deltawet (bedragen x € 1.000)							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Verplichtingen	0	0	0	0	0	0	0
Uitgaven	0	0	0	0	0	0	0
<i>Waarvan juridisch verplicht</i>	0%						
4.01 Experimenteerprojecten	0	0	0	0	0	0	0
4.01.01 Experimenteerprojecten	0	0	0	0	0	0	0
Ontvangsten	0	0	0	0	0	0	0
4.09 Ontvangsten Experimenteerartikel	0	0	0	0	0	0	0
4.09.01 Ontvangsten Experimenteerartikel							

Onderstaand zijn de beschikbare budgetten na de begrotingsperiode tot en met 2030 per jaar gepresenteerd op artikelonderdeelniveau.

Bedragen x € 1.000								
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
4 Experimenteren cf art. III Deltawet	0	0	0	0	0	0	0	0
4.01 Experimenteerprojecten	0	0	0	0	0	0	0	0
4.09 Ontvangsten Experimenteerartikel	0	0	0	0	0	0	0	0

(Vervolg) Bedragen x € 1.000								
	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2016–2030
4 Experimenteren cf art. III Deltawet	0	0	0	0	0	0	0	0
4.01 Experimenteerprojecten	0	0	0	0	0	0	0	0
4.09 Ontvangsten Experimenteerartikel	0	0	0	0	0	0	0	0

4.01 Experimenteerprojecten

Motivering

Het experimenteerartikel staat ten dienste van een integrale uitvoering van het Deltaprogramma en biedt de mogelijkheid tot integrale bekostiging.

Producten

Na de afwikkeling van de financiering van het TBES (Toekomstbestendig Ecologisch Systeem) project Marker Wadden bij de 2e suppletoire wet 2014, zijn in de voorliggende begroting voor dit artikel geen middelen beschikbaar gesteld vanuit andere begrotingen.

Artikel 5 Netwerkgebonden kosten en overige uitgaven

Omschrijving van de samenhang in het beleid

Op dit artikel worden de apparaatskosten van RWS en de Deltacommissaris geraamd alsmede de investeringsruimte, de overige netwerkgebonden uitgaven van RWS en programma-uitgaven van de Deltacommissaris die niet direct aan de afzonderlijke projecten uit dit Deltafonds zijn toe te wijzen.

Budgettaire gevolgen van de uitvoering van art. 5 Netwerkgebonden kosten en overige uitgaven (bedragen x € 1.000)							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Verplichtingen	250.275	296.284	133.414	285.668	281.488	428.752	273.424
Uitgaven	249.940	296.390	133.415	285.668	281.488	428.752	273.424
<i>Waarvan juridisch verplicht</i>	100%						
<i>5.01 Apparaat</i>	181.697	222.711	218.112	221.983	218.158	215.428	211.910
5.01.01 Staf Deltacommissaris	1.502	2.038	1.813	1.762	1.762	1.762	1.762
5.01.02 Apparaatskosten RWS	180.195	220.673	216.299	220.221	216.396	213.666	210.148
– waarvan bijdrage aan agentschap RWS	180.195	220.673	216.299	220.221	216.396	213.666	210.148
<i>5.02 Overige uitgaven</i>	68.243	73.679	63.703	63.685	63.330	63.324	61.514
5.02.01 Overige netwerkgebonden uitgaven	67.344	72.225	61.729	61.711	61.356	61.363	61.478
– waarvan bijdrage aan agentschap RWS	67.344	72.225	61.729	61.711	61.356	61.363	61.478
5.02.02 Programma-uitgaven DC	899	1.454	1.974	1.974	1.974	1.961	36
5.02.03 Overige uitgaven							
<i>5.03 Investeringsruimte</i>	0	0	– 148.400	0	0	150.000	0
5.03.01 Programmarruimte	0	0	– 148.400	0	0	150.000	0
5.03.02 Beleidsruimte	0	0	0	0	0	0	0
Ontvangsten	– 37.943	59.381	0	0	0	0	0
<i>5.09 Netwerkgebonden kosten en overige ontvangsten</i>	0	0	0	0	0	0	0
5.09.01 Overige ontvangsten							
<i>05.10 Saldo afgesloten rekeningen</i>	– 37.943	59.381	0	0	0	0	0

Onderstaand zijn de beschikbare budgetten na de begrotingsperiode tot en met 2030 per jaar gepresenteerd op artikelonderdeelniveau. De mutaties zijn in de verdiepingsbijlage bij de begroting op dit zelfde detailniveau tot en met 2030 toegelicht.

Bedragen x € 1.000								
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
5 Netwerkgebonden kosten en overige uitgaven	296.390	133.415	285.668	281.488	428.752	273.424	264.590	266.088
5.01 Apparaat	222.711	218.112	221.983	218.158	215.428	211.910	202.895	204.369
5.02 Overige uitgaven	73.679	63.703	63.685	63.330	63.324	61.514	61.695	61.719
5.03 Investeringsruimte	0	– 148.400	0	0	150.000	0	0	0
5.09 Netwerkgebonden kosten en overige ontvangsten	59.381	0	0	0	0	0	0	0

(Vervolg) Bedragen x € 1.000								
	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2016–2030
5 Netwerkgebonden kosten en overige uitgaven	392.045	415.822	461.637	323.140	500.250	661.417	693.167	5.677.294
5.01 Apparaat	207.261	209.123	213.659	213.658	213.682	213.682	213.682	3.200.313
5.02 Overige uitgaven	61.994	62.135	62.131	63.870	59.982	59.982	59.982	942.726
5.03 Investeringsruimte	122.790	144.564	185.847	45.612	226.586	387.753	419.503	1.534.255
5.09 Netwerkgebonden kosten en overige ontvangsten	0	0	0	0	0	0	0	59.381

5.01 Apparaat

Motivering

In uitzondering op de systematiek van «Verantwoord Begroten» worden op deze begroting ook de apparaatskosten van de Deltacommissaris en RWS gepresenteerd.

Producten

Staf Deltacommissaris

Overeenkomstig de Deltawet heeft de Deltacommissaris een eigen staf ter ondersteuning van zijn taken en een toereikend budget voor de hem toebedeelde taken. Op dit artikel worden personele en materiële kosten gepresenteerd, die nodig zijn om de ondersteunende taken van de Staf Deltacommissaris te kunnen uitvoeren.

Apparaatkosten Rijkswaterstaat

Dit betreft de apparaatskosten (inclusief afschrijving en rente) voor de programma's Ruimte voor de Rivier, Maaswerken, HWBP-2, HWBP, overige aanlegprojecten, verkenningen en planuitwerkingen, watermanagement, beheer en onderhoud en de uitvoering van landelijke taken en inhuur.

5.02 Overige Uitgaven

Producten

Overige netwerkgebonden uitgaven

Onder overige kosten zijn de externe kosten opgenomen die niet direct toewijsbaar zijn aan de producten van het Deltafonds. De overige netwerkgebonden uitgaven komen ten goede aan watermanagement, beheer en onderhoud, vervanging en aanleg en betreffen taken die gecentraliseerd binnen RWS worden opgepakt. Het gaat bij deze zogeheten landelijke taken onder meer om het verzamelen van basisinformatie, onderhouden van ICT systemen, het inspecteren van het areaal en de ontwikkeling van kennis en innovatie. Er is gekozen voor centrale uitvoering met het oog op enerzijds uniformiteit in werkwijze en anderzijds kostenbesparing.

Programmauitgaven Deltacommissaris

Deze uitgaven worden gedaan voor het Deltaprogramma en de hoofdtaken van de Deltacommissaris. Dit betreffen vooral programma-uitgaven voor:

- kennis- en strategieontwikkeling;
- monitoring en evaluatie in het kader van het bewaken van de voortgang en samenhang van de uitvoering van het Deltaprogramma;
- de totstandkoming en het bevorderen van de uitvoering van het jaarlijkse Deltaprogramma;
- en voor het betrekken en informeren van belanghebbenden en publiek (communicatie en Deltacongres).

5.03 Investeringsruimte

Op dit artikel wordt de voor het Deltafonds beschikbare investeringsruimte tot en met 2030 verantwoord.

De in de begroting 2016 opgenomen stand van de beschikbare investeringsruimte tot en met 2028 bedroeg € 837 miljoen bestaande uit € 562 miljoen programmaruimte en € 275 miljoen beleidsruimte.

Het kabinet heeft besloten tot een verlenging van de investeringsfondsen tot en met 2030. Daarbij is afgesproken dat 40% van de vrije investeringsruimte, na aftrek van de lopende verplichtingen, beschikbaar is voor het huidige kabinet. Voor dit Kabinet bedraagt deze aanvullende beschikbare programmaruimte op het Deltafonds in 2029–2030 totaal € 400 miljoen. De beschikbare investeringsruimte zal worden ingezet voor de prioriteiten van het Deltaprogramma, en voor waterkwaliteit. De uitwerking van het Deltaprogramma is in volle gang. Gedurende de lopende trajecten, zoals de beoordeling op basis van de nieuwe waterveiligheidsnormen, de verkenning van de lange termijn ambitie rivierverruiming en het Deltaplan zoetwater en de Delta-aanpak Waterkwaliteit en Zoetwater, zullen de komende jaren deze investeringsmiddelen op adaptieve wijze nader worden geprogrammeerd.

Na verlenging van het Deltafonds tot en met 2030 bedraagt de investeringsruimte op dit moment € 1.571 miljoen. Hierin is een beleidsruimte van € 714 miljoen opgenomen, waarover besluitvorming wordt overgelaten aan een volgend kabinet conform het Regeerakkoord.

De belangrijkste (budgettaire) aanpassingen van de programmaruimte ten opzichte van de 1e supplétoire wet 2016 betreffen de volgende zaken:

- Vrijval van het HWBP-2 wordt toegevoegd ten behoeve van de waterveiligheidsopgave
- (+ € 109 miljoen);
- Uitkering loon- en prijsbijstelling Ministerie van Financiën (+ € 10 miljoen)
- Om de flexibiliteit binnen het Deltafonds te garanderen, heeft het kabinet besloten dat gedurende de huidige kabinetsperiode van de investeringsruimte die met deze verlenging tot en met 2030 ontstaat nog maximaal € 0,4 miljard mag worden bestemd voor (nieuwe) ambities en risico's. Financiering Kribverlaging Pannerdensch Kanaal (– € 18 miljoen)
- Overheveling financiering WBI2023 naar realisatieartikel 1 (– € 25 miljoen)
- Overheveling reservering zoetwatermaatregelen naar realisatieartikel 2 (– € 5 miljoen)
- Overheveling financiering van de Icoonwaarde van de Afsluitdijk (– € 8 miljoen)
- Overheveling MIRT-onderzoek waterkwaliteit naar artikel 7 (– € 5 miljoen)
- Bijdrage Eenvoudig Beter (– € 37,2 miljoen)
- Inpassing taakstelling CAO/ruilvoettegenvaller (– € 154 miljoen)
- Financiering indexatie rijksbijdrage HWBP (– € 8 miljoen)

In de programmaruimte van € 857 miljoen is een reservering opgenomen van in totaal € 695 miljoen. Het gaat daarbij onder andere om onderstaande maatregelen.

Om de regionale keringen in beheer bij het Rijk aan de met ingang van 1 juli 2016 in het Waterbesluit opgenomen normen te laten voldoen, is binnen de programmaruimte voor de periode tot en met 2030 een reservering van € 200 miljoen getroffen.

Voor een betekenisvolle start van de opgaven voor waterveiligheid is een reservering van € 196 miljoen gemaakt voor rijksbijdragen aan meerkosten van rivierverruiming. Voor de Rijntakken hebben Rijk en regio in het BO MIRT van 5 november 2015 op basis van het regionaal voorstel besloten tot de start van twee MIRT-verkenningen: Varik-Heesselt en Rivierklimaatpark IJsselpoort (zie Kamerstukken II 2015/16, [34 300-A](#), nr. 17). Voor beide projecten tezamen wordt maximaal € 96 miljoen voorzien binnen deze reservering.

Daarnaast zijn er ook risico's en onzekerheden waarvoor binnen de programmaruimte reserveringen getroffen zijn.

5.03 Investeringsruimte (bedragen x € 1.000)								
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Programmaruimte	0	- 148.400	0	0	150.000	0	0	0
Beleidsruimte	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal	0	- 148.400	0	0	150.000	0	0	0

(Vervolg) 5.03 Investeringsruimte (bedragen x € 1.000)								
	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	Totaal
Programmaruimte	122.790	144.564	185.847	- 4.239	1.495	168.250	200.000	820.307
Beleidsruimte	0	0	0	49.851	225.091	219.503	219.503	713.948
Totaal	122.790	144.564	185.847	45.612	226.586	387.753	419.503	1.534.255

Artikel 6 Bijdragen andere begrotingen van het Rijk

Omschrijving van de samenhang in het beleid

Op dit artikel worden de ontvangen bijdragen verantwoord die ten laste van de begroting van lenM komen. De doelstellingen van het onderliggend beleid zijn terug te vinden in de begroting Hoofdstuk XII.

Het productartikel is gerelateerd aan artikel 26 Bijdragen aan de Investeringsfondsen op de begroting Hoofdstuk XII.

Budgettaire gevolgen van de uitvoering van art. 6 Bijdragen andere begrotingen Rijk (bedragen x € 1.000)							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ontvangsten	1.053.156	1.020.197	717.851	902.509	938.395	992.863	1.190.269
6.09 Ten laste van begroting lenM	1.053.156	1.020.197	717.851	902.509	938.395	992.863	1.190.269

Onderstaand zijn de beschikbare budgetten na de begrotingsperiode tot en met 2030 per jaar gepresenteerd op artikelonderdeelniveau. De mutaties zijn in de verdiepingsbijlage bij de begroting op ditzelfde detailniveau tot en met 2030 toegelicht.

Bedragen x € 1.000								
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
6 Bijdragen andere begrotingen Rijk								
6.09 Ten laste van begroting lenM	1.020.197	717.851	902.509	938.395	992.863	1.190.269	1.080.273	935.251

(Vervolg) Bedragen x € 1.000								
	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2016–2030
6 Bijdragen andere begrotingen Rijk								
6.09 Ten laste van begroting lenM	1.026.247	1.026.760	1.023.206	1.013.177	995.521	1.141.976	1.147.646	15.152.140

6.09 Bijdragen ten laste van begroting Hoofdstuk XII

Dit begrotingsartikel is technisch van aard.

Artikel 7 Investeren in Waterkwaliteit

Omschrijving van de samenhang in het beleid

Maatregelen op het gebied van waterkwaliteit in het hoofdwatersysteem ten behoeve van de Kaderrichtlijn Water (KRW) worden verantwoord op artikelonderdeel 7.01.

Waterveiligheid en waterkwaliteit vragen specifiek aandacht in de Zuidwestelijke Delta en in delen van de grote wateren. Hierbij is mede aandacht voor ontwikkelingsmogelijkheden en veiligheid van de scheepvaart en voor natuurcompensatie, recreatie en het verbeteren van de habitat van flora en fauna (Natura 2000). Dit is verantwoord op artikel 7.02.

Het artikel investeren in waterkwaliteit is gerelateerd aan beleidsartikel 11 Integraal Waterbeleid op de Begroting hoofdstuk XII.

Budgettaire gevolgen van de uitvoering van art. 7 Investeren in waterkwaliteit (bedragen x € 1.000)							
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Verplichtingen	49.027	31.563	20.495	80.152	51.863	67.109	36.952
Uitgaven	34.782	29.459	26.124	34.861	54.175	88.549	62.200
<i>Waarvan juridisch verplicht</i>	100%						
7.01 Real.progr.Kaderrichtlijn water	24.971	26.202	24.850	33.098	51.376	66.625	62.200
7.02 Overige aanlegprojecten Waterkwaliteit	9.811	2.262	279	768	1.804	20.929	0
– waarvan bijdrage aan agentschap RWS	3.749	1.445	279	768	768	20.929	0
7.03 Studiekosten waterkwaliteit	0	995	995	995	995	995	0
Van totale uitgaven							
– Bijdrage aan agentschap RWS	0	0	0	0	0	0	0
– Restant	34.781	29.459	26.124	34.861	54.175	88.549	62.200
Ontvangsten	0	224	0	0	0	0	0
7.09 Ontvangsten investeren in waterkwaliteit	0	224	0	0	0	0	0

Budgetflexibiliteit

Met uitzondering van de nog niet in uitvoering genomen aanlegprojecten worden de budgetten in 2017 voor de Kaderrichtlijn Water en de waterkwaliteitsprojecten als juridisch verplicht beschouwd op de peildatum 1 januari 2017.

Onderstaand zijn de beschikbare budgetten na de begrotingsperiode tot en met 2030 per jaar gepresenteerd op artikelonderdeelniveau. De mutaties zijn in de verdiepingsbijlage bij de begroting op dit zelfde detailniveau tot en met 2030 toegelicht.

Bedragen x € 1.000								
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
7 Investeren in waterkwaliteit	29.459	26.124	34.861	54.175	88.549	62.200	54.713	52.425
7.01 Real.progr.Kaderrichtlijn water	26.202	24.850	33.098	51.376	66.625	62.200	54.713	52.425
7.02 Overige aanlegprojecten Waterkwaliteit	2.262	279	768	1.804	20.929	0	0	0
7.03 Studiekosten waterkwaliteit	995	995	995	995	995	0	0	0
7.09 Ontvangsten investeren in waterkwaliteit	224	0	0	0	0	0	0	0

(Vervolg) Bedragen x € 1.000								
	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2016–2030
7 Investeren in waterkwaliteit	51.277	53.130	54.930	54.989	0	0	0	616.832
7.01 Real.progr.Kaderrichtlijn water	51.277	53.130	54.930	54.989	0	0	0	585.815
7.02 Overige aanlegprojecten Waterkwaliteit	0	0	0	0	0	0	0	26.042
7.03 Studiekosten waterkwaliteit	0	0	0	0	0	0	0	4.975
7.09 Ontvangsten investeren in waterkwaliteit	0	0	0	0	0	0	0	0

7.01 Investerings waterkwaliteit

Motivering

Het op orde krijgen en houden van een duurzaam hoofdwatersysteem tegen maatschappelijk aanvaardbare kosten, waarmee chemisch schoon en ecologisch gezond water het uitgangspunt wordt voor duurzaam gebruik.

Producten

Verbeterprogramma Waterkwaliteit

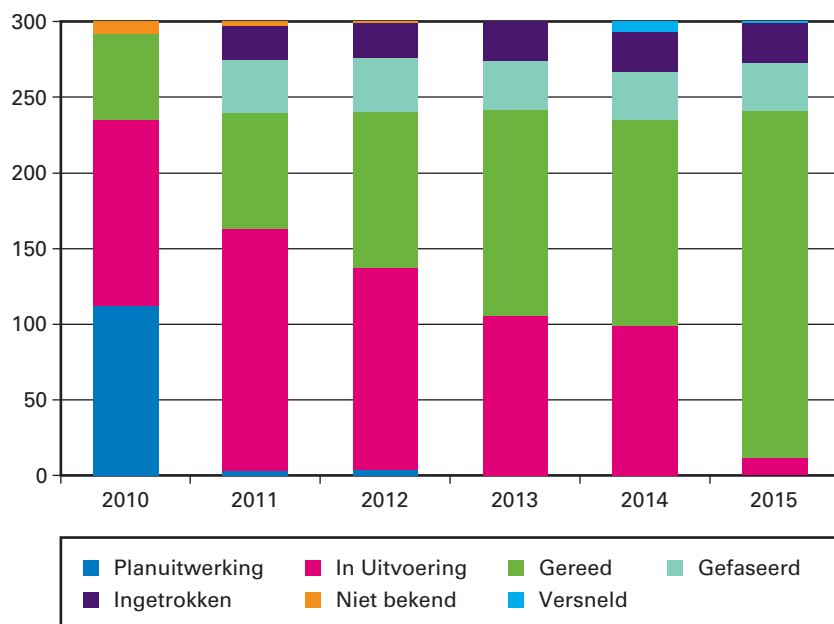
Het Verbeterprogramma Waterkwaliteit Rijkswateren bestaat uit een lijst concrete projecten. De projecten richten zich op het herstel van natuurlijke overgangen tussen land en water, zoet en zout, en van verbindingen, waaronder die tussen het hoofd- en regionaal watersysteem. Het betreft vooral aanlegprojecten om een meer natuurlijke inrichting van de watersystemen te bewerkstelligen. Dit draagt bij aan het bereiken van een goede ecologische en chemische toestand van de watersystemen.

Meetbare gegevens

De uitvoering van het verbeterprogramma is in een drietal tranches verdeeld. Er is voor de eerste tranche (2009 – 2015) geen project meer in de planuitwerking. De meeste projecten zijn afgerond en enkele zijn nog in de realisatiefase. De resterende maatregelen van de eerste tranche KRW worden in 2016 afgerond. De tweede tranche is gestart in 2016 en zal uiterlijk eind 2021 worden afgerond. De derde tranche (2021 – 2027) is nog niet gestart.

Aantal KRW maatregelen per fase per jaar

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Planuitwerking	112	3	4	0	0	0
In uitvoering	123	160	133	106	99	12
Gereed	57	77	104	136	136	229
Gefaseerd	0	35	35	32	32	32
Ingetrokken	0	22	23	26	26	26
Niet bekend	8	3	1	0	0	0
Versneld	0	0	0	0	9	3
Totaal	300	300	300	300	302	302

De indicator hierboven geeft informatie over de stand van zaken van de eerste tranche KRW-maatregelen in het hoofdwatersysteem.

Over de uitvoering van alle maatregelen, ook die uitgevoerd door de waterschappen, gericht op de ecologische en chemische kwaliteit van de oppervlaktewateren in de stroomgebieden van de Rijn, Maas, Schelde, Eems en de uitvoering gericht op een goede chemische en kwantitatieve toestand van de grondwateren in de vier stroomgebieden wordt de Tweede Kamer jaarlijks geïnformeerd via De Staat van ons Water, voorheen «Water in Beeld» (laatste publicatie: Kamerstukken II, 2014–2015, [27 625, nr. 338](#)). Omdat de Kaderrichtlijn Water werkt met planperiodes, is een volledige beschrijving van de toestand alleen om de 6 jaar mogelijk. Het Planbureau voor de Leefomgeving rapporteert jaarlijks op basis van de beschikbare gegevens over waterkwaliteit in het Compendium voor de Leefomgeving.

Projectoverzicht realisatieprogramma (Budget in € mln.)												
Projectomschrijving	Totaal										Oplevering	
	huidig	vorig	t/m 2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	later	huidig	vorig
Projecten Waterkwaliteit												
Projecten Nationaal												
KRW 1e tranche	41	40	20	11	5	5					2015	2015
KRW 2e en 3e tranche afrondingen	569	575	5	15	20	28	51	67	62	321	2027	2027
Programma	610	615	25	26	25	33	51	67	62	321		
Begroting (DF 7.01.01)				26	25	33	51	67	62	321		

7.02 Overige investeringen waterkwaliteit

Motivering

Naast het Verbeterprogramma Waterkwaliteit Rijkswateren ten behoeve van de KRW zijn hieronder de overige aanlegprojecten inzake waterkwaliteit opgenomen.

Producten

De overige investeringen waterkwaliteit hebben betrekking op de volgende producten:

- **Natuurcompensatie Perkpolder**
Het project «Natuurcompensatie Perkpolder» maakt onderdeel uit van het wettelijk verplichte natuurcompensatieprogramma voor de tweede verdieping van de Westerschelde. Dit project is inmiddels betrokken bij de gebiedsontwikkeling Perkpolder. De gebiedsontwikkeling combineert de natuurdoelstelling met functies als wonen en recreatie en innovatieve concepten voor de lange termijn waterveiligheid.
- **Verruiming vaargeul Westerschelde**
De derde verruiming van de vaargeul van de Westerschelde (zowel op Vlaams als Nederlands grondgebied) is uitgevoerd en gefinancierd door het Vlaams Gewest. Dit geldt ook voor het onderhoud van de verruimde vaargeul. Nederland financiert maximaal € 30 miljoen op Nederlands grondgebied voor wrakkenbergings, kabels- en leidingenbescherming, vaargeulwandverdediging, onderzoek en monitoring. In 2013 is aan de hand van de monitoringsgegevens van 2010 en 2011 een eerste voortgangsrapport verschenen over de eventuele effecten van de derde verruiming.
- **Natuurlijker Markermeer-IJmeer**
Door verschillende oorzaken is sprake van een voortdurende verslechtering van de ecologische situatie in het Markermeer-IJmeer, waarbij de Natura 2000-instandhoudingsdoelstelling voor het gebied in gevaar komt. Voor een toekomstbestendig ecologisch systeem is het nodig dat er meer gebieden met helder water worden gecreëerd, het areaal water-land overgangen wordt vergroot, en meer ecologische verbindingen worden gemaakt met omliggende gebieden. Mede op basis van pilots in het programma Natuurlijker Markermeer-IJmeer (NMIJ) zijn kansrijke maatregelen geselecteerd ter verbetering van de waterkwaliteit. Belangrijke projecten in dit verband zijn Luwtemaatregel Hoornse Hop (2016–2017 planuitwerkingsfase) en Marker Wadden

fase 1 (in 2016 is realisatie gestart). Vanuit NMIJ wordt nog gewerkt aan monitoring en het actueel houden van een kennissysteem.

Projectoverzicht realisatieprogramma (Budget in € mln.)												
Projectomschrijving	Totaal										Oplevering	
	huidig	vorig	t/m 2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	later	huidig	vorig
Projecten Waterkwaliteit												
Projecten Nationaal												
Verruiming vaargeul Westerschelde	25	25	0	1	0	1	1	21			2010	2010
Projecten Noordwest-Nederland												
Natuurlijker Markermeer IJmeer	8	8	6	1	0	0	1				2015	2015
Projecten Zuidwest-Nederland												
Natuurcompensatie Perkpolder afrondingen	3	3	3 1	0	0						2015	2015
Programma	36	36	10	2	0	1	2	21	0	0		
Begroting (DF 7.02.01)			10	2	0	1	2	21	0	0		

7.03 studiekosten waterkwaliteit

Motivering

Dit betreft enerzijds studie- en onderzoekskosten voor het Deltaprogramma (MIRT-onderzoeken) en daarnaast de overige studiekosten op het gebied van waterkwaliteit.

Producten

In het Algemeen Overleg van 30 november 2015 is met de Tweede Kamer afgesproken om de impuls om de waterkwaliteit te verbeteren (het werkprogramma schoon water) verder uit te werken onder de naam «Delta-aanpak waterkwaliteit en zoetwater». In 2017 zal op basis van de prioriteiten en kennisleemten bepaald worden waar nader onderzoek gedaan wordt. Speerpunten in de aanpak zijn het terugdringen van de problematiek van nutriënten in het grond- en oppervlaktewater, de belasting van het water door de lozing van gewasbeschermingsmiddelen en tenslotte het verminderen van waterverontreiniging als gevolg van medicijnresten en nieuwe stoffen. De uit te voeren onderzoeken zullen zich deels richten op de analyse van deze vraagstukken maar ook in belangrijke mate op het identificeren van effectieve maatregelen.

BIJLAGE 1 VOEDING VAN HET DELTAFONDS EN BEGROTINGSSTAAT PER PRODUCTARTIKELONDERDEEL

Tweede Kamer, vergaderjaar 2016–2017, 34 550 J, nr. 2

Bedragen x € 1.000		2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2016-2030
5. Netwerkgebonden kosten en overige uitgaven		296.390	133.415	285.668	281.488	428.752	273.424	264.590	266.088	392.045	415.822	461.637	323.140	500.250	661.417	693.167	5.677.294
5.01 Apparaat		222.711	218.112	221.983	218.158	215.428	211.910	202.895	204.369	207.261	209.123	213.659	213.658	213.682	213.682	213.682	3.200.313
5.02 Overige uitgaven		73.679	63.703	63.885	63.330	63.324	61.514	61.695	61.719	61.994	62.135	62.131	63.870	59.982	59.982	59.982	942.726
5.03 Investeringsruimte		0	- 148.400	0	0	150.000	0	0	0	122.790	144.564	185.847	45.612	226.586	367.753	419.503	1.534.255
5.09 Ontvangsten	Ontvangsten	59.381	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	59.381
Bijdrage van hfdst XII (art 26)		237.009	133.415	285.668	281.488	428.752	273.424	264.590	266.088	392.045	415.822	461.637	323.140	500.250	661.417	693.167	5.617.913
Bedragen x € 1.000		2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2016-2030
7. Investeren in waterkwaliteit		29.459	26.124	34.861	54.175	88.549	62.200	54.713	52.425	51.277	53.130	54.930	54.989	0	0	0	616.632
7.01 RealisatieprogrKaderrijslijnw		26.202	24.850	33.088	51.376	66.625	62.200	54.713	52.425	51.277	53.130	54.930	54.989	0	0	0	585.815
7.02 Overige aanlegprojecten Waterkwaliteit		2.262	279	768	1.804	20.929	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	26.042
7.03 Studiekosten waterkwaliteit		995	995	995	995	995	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4.975
7.09 Ontvangsten	Ontvangsten	224	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	224
Bijdrage van hfdst XII (art 26)		29.235	26.124	34.861	54.175	88.549	62.200	54.713	52.425	51.277	53.130	54.930	54.989	0	0	0	616.608

BIJLAGE 2 VERDIEPINGSBIJLAGE

In de verdiepingsbijlage is per productartikel een meerjarige begrotingsmutatietabel opgenomen op artikelonderdeelniveau met daarbij de aansluiting tussen de vorige stand van de begroting en de nu voorgestelde stand voor de volledige looptijd van het fonds. Bij het toelichten van de begrotingsmutaties wordt de normering die is opgenomen in de leeswijzer gehanteerd. Dit houdt in dat de begrotingsmutaties, waarbij het verschil kleiner is dan de aangegeven norm niet worden toegelicht (tenzij beleidsmatig toch relevant). De begrotingsmutaties zijn in alfabetische volgorde in de tabellen opgenomen en worden ook in deze volgorde toegelicht.

Artikel 1 Investeren in waterveiligheid	Totaal mutatie	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Ontwerpbegroting 2016 artikelonder-deel 1.01 Grote projecten waterveiligheid																
Mutaties Voorjaarsnota 2016	567.349	385.415	308.537	250.317	275.940	159.800	138.179	5.842	0	0	0	0	0	0	0	0
Stand eerste supplementaire begroting 2016	38.511	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
artikelonderdeel 1.01 Grote projecten waterveiligheid																
Kaschuiven Waterveiligheid	605.860	385.415	308.537	250.317	275.940	159.800	138.179	5.842	0	0	0	0	0	0	0	0
Prijscompensatie 2016	-157.689	-12.656	13.542	16.428	-5.620	-87.800	56.283	-5.842	327.183							
Ruimte voor de Rivier	819	1.160	1.271	1.151	1.125	234	334									
Vrijval HWBP-2	-327.183				-25.448											
Zwakke schakels Pitten	-19.714															
Mutaties Miljoenennota 2017																
Stand ontwerpbegroting 2017 artikelonder-deel 1.01 Grote projecten waterveiligheid	-156.870	-11.496	14.813	17.579	-29.943	-84.595	-87.566	-59.003	-19.714	36.903	-5.842	0	0	0	0	0
artikelonderdeel 1.02 Overige aanlegprojecten waterveiligheid																
Ontwerpbegroting 2016 artikelonder-deel 1.02 Overige aanlegprojecten waterveiligheid	84.808	206.164	321.752	383.314	248.140	498.083	409.706	410.963	444.865	483.919	403.365	400	400	400	0	0
Mutaties Voorjaarsnota 2016	-20.624	-2.202	-811	400	400	400	400	400	400	400	400	400	400	400	0	0
Stand eerste supplementaire begroting 2016																
artikelonderdeel 1.02 Overige aanlegprojecten waterveiligheid																
Afsluitdijk Verzorgingsplaatsen	64.184	203.962	320.941	383.714	248.540	498.483	410.106	411.363	445.265	502.319	403.765	500	500	500	0	0
A7/fietspad	10.300			2.000	2.000	3.000	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000	410				
Basisregistraties ondergrond	0															
Bijdrage regio Havendammen	6.900			6.900												
Inpassen miniregels prijsbijstelling	0															
Inundatieschade Ontpoldering Noordwaard	17.863												17.863			
Kaschuiven	275												275			
Kribverlaging Pannerdensch Kanaal	2												-99.897	-218		
Kustwacht: Onderhoud Dornier vliegtuigen	18.300	188.546	-38.597	-37.480	24.690	84.534	70.196	68.579	-27.589	-25.304	-246.436	18.300	-5.500			
Maakbare programmering	0												-5.500			
Ontwerpbureau	0	-5.236	-6.266	-4.899	-4.038	49.500	5.236	6.266	4.899	4.038	4.850	4.850	-400	-400	-400	-400
Prijscompensatie 2016	0	-250	-400	-400	-400	-400	-400	-400	-400	-400	-400	-400	-400	-400	-400	-400
Ramingabilijstelling Deltafonds	23.107	832	605	731	814	732	2.475	2.665	2.622	2.475	2.747	-4.817	9.794	1.432	1.432	1.432
Risicoreservering BASIS ICT	0												92.577	7.950		
Subsidiereregeling Innovatie Katenwater	0	-12.819	-13.790	-13.790	-13.790	-9.906	-12.819	-12.819	-12.819	-12.819	-12.819	1.600				
Verlenging Deltafonds	-32															
Vrijval HWBP-2	186.310															
WB2023	25.000															
Eenvoudig Beter	0															
Mutaties Miljoenennota 2017																
Stand ontwerpbegroting 2017 artikelonder-deel 1.02 Overige aanlegprojecten waterveiligheid	181.123	-19.131	-9.310	-1.840	-1.080	25.000	-36.934	-15.370	-15.127	40.413	9.264	400.150	374.070	374.070	374.070	374.070
artikelonderdeel 1.03 Studiekosten																
Ontwerpbegroting 2016 artikelonder-deel 1.03 Studiekosten	8.955	7.205	400	400	350	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mutaties Voorjaarsnota 2016	2.729	352	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Stand eerste supplementaire begroting 2016																
artikelonderdeel 1.03 Studiekosten																
Expertise Centrum Kosten/Baten	11.684	7.557	400	400	350	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	100												100			

Totaal mutatie	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Kasschuiven	0											- 3.413			
NKWK en Ruimtelijke Adaptatie	3.313					500						3.313			
Mutaties Miljoenennota 2017		1.451	580	520	580	500	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Stand ontwerpbegroting 2017 artikelonderdeel 1.03 Studiekosten	11.466	9.008	980	920	930	500	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ontwerpbegroting 2016 artikelonderdeel 1.04 GIV/PPS	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mutaties Voorjaarsnota 2016	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Stand eerste supplettoire begroting 2016 artikelonderdeel 1.04 GIV/PPS	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mutaties Miljoenennota 2017	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Stand ontwerpbegroting 2017 artikelonderdeel 1.04 GIV/PPS	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal uitgaven stand ontwerpbegroting 2016 inv. in waterveiligheid	661.112	598.784	630.689	634.031	524.430	856.719	657.883	545.206	498.767	416.805	444.865	483.919	403.365	0	0
Totaal uitgaven stand eerste supplettoire begroting 2016 inv. in waterveiligheid	681.728	596.934	629.878	634.431	524.830	857.119	658.283	545.606	499.167	417.205	445.265	502.319	403.765	0	0
Totaal uitgaven stand ontwerpbegroting 2017 inv. in waterveiligheid	705.763	536.678	572.139	559.623	504.981	846.107	713.095	547.351	499.136	426.733	430.138	542.732	413.029	400.150	374.070
Ontwerpbegroting 2016 artikelonderdeel 1.09 Ontv. Investeren in waterveiligheid	186.950	185.912	191.775	181.458	169.642	178.028	148.620	148.620	148.620	148.620	148.620	148.620	148.620	0	0
Mutaties Voorjaarsnota 2016	1.045	202	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Stand eerste supplettoire begroting 2016 artikelonderdeel 1.09 Ontv. Inv. in waterveiligheid	187.995	186.114	191.775	181.458	169.642	178.028	148.620	148.620	148.620	148.620	148.620	148.620	148.620	0	0
Afsluitdijk Verzorgingsplaatsen	10.300														
A7/fietspad	6.900				6.900										
Bijdrage regio Havendammen	0	92			25.448	- 25.448									
Kasschuiven		356	833	787	847	826	1.114	1.008	1.008	1.008	1.008	1.008	1.008		
Prijscompensatie 2016	11.410														
Ruimte voor de Rivier	- 25.448				- 25.448										
Vrijval HWBP-2	- 31.812			- 31.812											
Verlenging Deltafonds	299.256														
Mutaties Miljoenennota 2017	10.584	691	833	- 31.025	7.747	- 24.622	1.114	1.008	1.008	1.008	1.008	1.008	1.008	149.628	149.628
Stand ontwerpbegroting 2017 artikelonderdeel 1.09 Ontv. Investeren in waterveiligheid	198.559	186.805	192.608	150.433	177.389	153.406	149.734	149.628	149.628	149.628	149.628	149.628	149.628	149.628	149.628

Artikel 1 Investeren in waterveiligheid

Prijsbijstelling 2016

Jaarlijks wordt besloten of de overheidsuitgaven van de Rijksbegroting gecorrigeerd worden voor loon- en prijsontwikkelingen. Dit betreft de toegekende loon- en prijsbijstelling tranche 2016 die nader wordt toegedeeld binnen de begrotingen Hoofdstuk XII en de fondsen.

Ruimte voor de Rivier

Deze desaldering betreft een bijdrage van de provincie Overijssel ten behoeve van project IJsseldelta.

Vrijval HWBP-2

In het Afsprakenkader Financiering Nieuwe Waterveiligheidsnormen (18 juni 2014) is opgenomen dat «tot 2028 vrijvallende middelen uit het 2e HWBP naar rato van de bijdrage van Rijk en Waterschappen worden toegevoegd aan het budget voor het HWBP om het investeringsniveau van het HWBP stapsgewijs te verhogen». De middelen die vrijvallen uit het HWBP-2 zijn voor één derde door de waterschappen ingebracht en voor tweederde door het Rijk. Bij ontwerpbegroting 2017 valt er bij het HWBP-2 € 327 miljoen vrij, conform bovenstaande wordt hiervan € 218 miljoen toegevoegd aan het budget voor het HWBP en wordt € 109 miljoen toegevoegd aan het Deltafonds. Deze middelen worden, middels een kasschuif in 2026 toegevoegd aan de programmaruimte van het Deltafonds ten behoeve van de waterveiligheidsopgave. Daarnaast wordt de bijdrage van de waterschappen aan het Deltafonds verlaagd met € 31,8 miljoen. De reden hiervoor is dat conform bestuurlijke afspraken de waterschappen in totaal 1/3 aan het HWBP-2 hebben bijgedragen en dat een deel van de vrijval HWBP-2 wordt aangewend voor het HWBP (2/3e deel). De HWBP projecten kennen een projectgebonden aandeel, dat buiten het Deltafonds door de Waterschappen zelf wordt gefinancierd. Derhalve wordt een deel van de vrijval HWBP-2 teruggegeven aan de waterschappen ter financiering van het projectgebonden aandeel.

Zwakke Schakels Petten

Dit betreft een overboeking vanuit HWBP-2 project Zwakke Schakels Kust naar artikel 03.02 Beheer, onderhoud en vervanging ten behoeve van Onderhoud Zwakke Schakels Petten.

Afsluitdijk Verzorgingsplaatsen A7/fietspad

Deze mutatie betreft de financiering van het wegontwerp, de verzorgingsplaatsen A7 en fietspad op de Afsluitdijk. De kosten wegontwerp en verzorgingsplaatsen A7 worden vanuit het Infrastructuurfonds gefinancierd (€ 19,5 miljoen) en de fietspaden door de provincies Noord-Holland en Friesland (€ 10,3 miljoen).

Bijdrage regio havendammen Den Oever

Dit betreft een bijdrage vanuit de regio voor havendammen Den Oever.

Kribverlaging Pannerdensch Kanaal

Ter financiering van het project Kribverlaging Pannerdensch Kanaal (RvdR) wordt € 18,3 miljoen overgeboekt vanuit de investeringsruimte.

WBI2023

Deze mutatie betreft een budgetoverheveling van € 25 miljoen vanuit programmaruimte Deltafonds voor de financiering van Wettelijk BeoordelingsInstrumentarium 2023.

Kasschuiven

Om binnen het Deltafonds tot een sluitende programmering te komen, zijn budgettair neutrale kasschuiven over de diverse jaren via het aanlegprogramma noodzakelijk.

Verlenging Deltafonds

Bij de Ontwerpbegroting 2017 wordt de looptijd van het Deltafonds met twee jaar verlengd tot en met 2030. Het niveau van extrapolatie is gelijk aan het jaar 2028 stand Ontwerpbegroting 2016 na verwerking van structurele begrotingsmutaties. Daarnaast zijn de structurele bijdragen van derden doorgetrokken.

Artikel 2 Investeren in zoetwatervoorziening

Totaal mutatie	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Ontwerpbegroting 2016 artikelonder-deel 2.01 Aanleg waterkwaliteit	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mutaties Voorjaarsnota 2016	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Stand eerste supplettoire begroting 2016 artikelonderdeel 2.01	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mutaties Miljoenennota 2017	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Stand ontwerpbegroting 2017 artikelonderdeel 2.01	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ontwerpbegroting 2016 artikelonder-deel 2.02 Overige waterinvest. zoetwateroorz.	47.293	43.994	24.749	30.385	30.833	26.426	1.833	1.833	1.833	1.833	1.833	1.833	1.833	0	0
Mutaties Voorjaarsnota 2016	-545	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Stand eerste supplettoire begroting 2016 artikelonderdeel 2.02 Beno	46.748	43.994	24.749	30.385	30.833	26.426	1.833	1.833	1.833	1.833	1.833	1.833	1.833	0	0
Bijdrage Provinciefonds Zoetwatermaatregelen	-87	-87													
Kaschuiven	0	-4.536	6.817	530	2.863	5.870									
Luwtemaatregelen Hoornse Hop	9.000		8.137	863											
Markermeer	-49	-49													
Prijscompensatie 2016	374	52	73	59	61	58									
Subsidierегeling innovatie KRW	-4.982	-4.982													
Zoetwatermaatregelen	-4.210		-1.215	-1.165	-1.765	-65									
Zoetwatervoorziening	4.426														
Mutaties Miljoenennota 2017	-9.583	-7.066	13.812	287	1.159	5.863	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Stand ontwerpbegroting 2017 artikelonderdeel 2.02 Beno	37.165	36.928	38.561	30.672	31.992	32.289	1.833	1.833	1.833	1.833	1.833	1.833	1.833	0	0
Ontwerpbegroting 2016 artikelonder-deel 2.03 Studiekosten	2.310	2.235	1.585	1.585	1.585	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mutaties Voorjaarsnota 2016	353	-50	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Stand eerste supplettoire begroting 2016 artikelonderdeel 2.03 Studiekosten	2.663	2.185	1.585	1.585	1.585	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kaschuiven	0	-15	150	200	200	50									
Markermeer	49	-140													
Zoetwatermaatregelen	4.210		1.215	1.165	1.765	65									
Zoetwatervoorziening	445														
Mutaties Miljoenennota 2017	34	-140	1.385	1.365	1.965	115	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Stand ontwerpbegroting 2017 artikelonderdeel 2.03 Studiekosten	2.697	2.045	2.950	2.950	3.550	115	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal uitgaven stand ontwerpbegroting 2016 inv. in zoetwatervoorziening	49.603	46.229	26.334	31.970	32.418	26.426	1.833	1.833	1.833	1.833	1.833	1.833	1.833	0	0
Totaal uitgaven stand eerste supplettoire begroting 2016 inv. in zoetwatervoorziening	49.411	46.179	26.334	31.970	32.418	26.426	1.833	1.833	1.833	1.833	1.833	1.833	1.833	0	0
Totaal uitgaven stand ontwerpbegroting 2017 inv. in zoetwatervoorziening	39.862	38.973	41.511	33.822	35.542	32.404	1.833	1.833	1.833	1.833	1.833	1.833	1.833	0	0
Ontwerpbegroting 2016 artikelonder-deel 2.09 Ontv. inv. Waterkwal. en zoetwateroorz.	4.859														
Mutaties Voorjaarsnota 2016	980	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Stand eerste supplettoire begroting 2016 artikelonderdeel 2.09 Ontvangsten	5.839	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Desaldering KRW	864														
Desaldering	1														
Luwtemaatregelen Hoornse Hop	3.000		3.000												
Prijscompensatie 2016	13		6												
Mutaties Miljoenennota 2017	878	0	3.006	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Totaal mutatie															
Stand ontverpbegroting 2017 artikelonderdeel 2.09 Ontvangsten	6.717	0	3.006	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Artikel 2 Investeren in Zoetwatervoorziening

Luwtemaatregelen Hoornse Hop

Deze mutatie betreft bijdrage ad € 3 miljoen van provincie Flevoland en Noord-Holland ten behoeve van luwtemaatregelen Hoornse Hop en de verdere financiering € 6 miljoen van het project vanuit de Kader Richtlijn Water.

Subsidieregeling innovatie KRW

De subsidieregeling Innovatie Kaderrichtlijn Water is afgerond. De werkelijke kosten zijn lager uitgevallen dan begroot. Deze middelen zijn niet benodigd in 2015 en worden doorgeschoven naar de Programma-ruimte in 2016.

Zoetwatermaatregelen

Deze overboeking betreft uitvoering van het peilbesluit «a mitigerende maatregelen» en peilbesluit b «operationalisering en monitoring».

Zoetwatervoorziening

Van de programmaruimte Deltafonds wordt € 4,9 miljoen aangewend ter financiering van zoetwatervoorzieningen.

Kasschuiven

Om binnen het Deltafonds tot een sluitende programmering te komen, zijn budgettair neutrale kasschuiven over de diverse jaren via het aanlegprogramma noodzakelijk.

Artikel 3 Beheer, onderhoud en vervanging

Totaal mutatie	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Ontwerpbegroting 2016 artikelonder-deel 3.01 Watermanagement	6.991	6.989	6.989	6.989	6.989	6.989	6.989	6.989	7.014	7.014	7.014	7.211	6.816	0	0
Mutaties Voorjaarsnota 2016	43	29	28	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Stand eerste supplettoire begroting 2016 artikelonderdeel 3.01 Watermanagement	7.034	7.018	7.017	6.989	6.989	6.989	6.989	6.989	7.014	7.014	7.014	7.211	6.816	0	0
Prijscompensatie 2016	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	14	13	6.829	6.829
Verlening Deltafonds	13.658													6.829	6.829
Mutaties Miljoenennota 2017	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	13	14	13	6.829	6.829
Stand ontwerpbegroting 2017 artikelonderdeel 3.01 Watermanagement	7.047	7.031	7.030	7.002	7.002	7.002	7.002	7.002	7.027	7.027	7.027	7.225	6.829	6.829	6.829
Ontwerpbegroting 2016 artikelonder-deel 3.02 Beheer, onderhoud en vervanging	199.345	134.096	141.234	134.496	90.923	134.135	234.181	225.313	239.284	292.827	231.321	226.212	223.754	0	0
Mutaties Voorjaarsnota 2016	8.560	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Stand eerste supplettoire begroting 2016 artikelonderdeel 3.02 Beheer, onderhoud vervanging	207.905	134.096	141.234	134.496	90.923	134.135	234.181	225.313	239.284	292.827	231.321	226.212	223.754	0	0
Bijdrage min EZ: Arcadis	134														
Bijdrage min EZ: Project Wind op zee	3.451														
Bijdrage min EZ: The Ocean Cleanup	300														
Kaaschuiven	0	29.319	16.476	19.121	15.282	-10.841	10.321	-14.430	-33.693	-20.294	-13.293	7.427	220		
Kustwacht: Onderhoud Dornier vliegtuigen	-55.000						-55.000								
Onzetting kerntaken Basis ICT RWS	-12.400	-1.300	-1.100	-1.000	-1.000	-1.000	-1.000	-1.000	-1.000	-1.000	-1.000	-1.000	-1.000		
Prijscompensatie 2016	3.625	320	304	301	211	244	272	297	252	310	241	247	234	223.208	223.208
Verlenging Deltafonds	446.416														
Zwakke schakels Petten	19.714								19.714						
Mutaties Miljoenennota 2017	-1.348	28.339	15.680	18.422	14.503	-11.597	-45.407	-15.133	-14.727	-20.984	-14.052	6.674	-546	223.208	223.208
Stand ontwerpbegroting 2017 artikelonderdeel 3.02 Beheer, onderhoud en vervanging	206.557	162.435	156.914	152.918	105.426	122.538	188.774	210.180	224.557	271.843	217.269	232.886	223.208	223.208	223.208
Totaal uitgaven stand ontwerpbegroting 2016 B&O en verv.	206.336	141.085	148.223	141.485	97.912	141.124	241.170	232.302	246.298	299.841	238.335	233.423	230.570	0	0
Totaal uitgaven stand eerste supplettoire begroting 2016 B&O en verv.	214.939	141.114	148.251	141.485	97.912	141.124	241.170	232.302	246.298	299.841	238.335	233.423	230.570	0	0
Totaal uitgaven stand ontwerpbegroting 2017 B&O en verv.	213.604	169.466	163.944	159.920	112.428	42	195.776	217.182	231.584	278.870	224.296	240.111	230.037	230.037	230.037
Ontwerpbegroting 2016 artikelonder-deel 3.09 Ontvangsten	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mutaties Voorjaarsnota 2016	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Stand eerste supplettoire begroting 2016 artikelonderdeel 3.09 Ontvangsten	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mutaties Miljoenennota 2017	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Stand ontwerpbegroting 2017 artikelonderdeel 3.09 Ontvangsten	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Artikel 3 Beheer, onderhoud en vervanging

Kasschuiven

Om binnen het Deltafonds tot een sluitende programmering te komen, zijn budgettaire neutrale kasschuiven over de diverse jaren via het aanlegprogramma noodzakelijk.

Kustwacht: Onderhoud Dornier vliegtuigen

Dit betreft een overboeking naar het Infrastructuurfonds voor de lenM bijdrage in het jaarlijks onderhoud van de Dornier vliegtuigen voor de Kustwacht.

Omzetting kerntaken Basis ICT RWS

Voor het op orde brengen van de basis ICT worden middelen overgeboekt van artikel 5 Netwerkgebonden uitgaven naar het artikel 3 Beheer, onderhoud en vervanging. De beschikbaarheid van het informatievoorziening areaal, waaronder het landelijke IV netwerk is een structurele randvoorwaarde voor het functioneren van RWS en de interdepartementale dienstverlening. Door vergroting van het RWS-areaal zijn de beheerkosten toegenomen. Daarnaast vereist het huidige IV-landschap een inhaalslag op de infrastructuur, rekencentra en middleware als gevolg van beperkte investeringen in lifecyclemanagement in afgelopen jaren.

Zwakke Schakels Petten

Dit betreft een overboeking vanuit HWBP-2 Zwakke Schakels Kust naar artikel 03.02 Beheer, onderhoud en vervanging ten behoeve van Onderhoud Zwakke Schakels Petten.

Verlenging Deltafonds

Bij de Ontwerpbegroting 2017 wordt de looptijd van het Deltafonds met twee jaar verlengd tot en met 2030. Het niveau van extrapolatie is gelijk aan het jaar 2028 stand Ontwerpbegroting 2016 na verwerking van structurele begrotingsmutaties. Daarnaast zijn de structurele bijdragen van derden doorgetrokken.

Artikel 4 Experimenteren c.f. art. III Deltabegroting

Artikel 4 Experimenteren c.f. art. III Deltabegroting	Totaal mutatie	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Ontwerpbegroting 2016 artikelonderdeel 4.01 Experimenteersprojecten	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mutaties Voorjaarsnota 2016	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Stand eerste supplettoire begroting 2016 artikelonderdeel 4.01 Exp.projecten	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mutaties Mijoennota 2017	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Stand ontwerpbegroting 2017 artikelonderdeel 4.01 Exp.projecten	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal uitgaven stand ontwerpbegroting 2016 Exp. cf. art. III Deltabegroting	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal uitgaven stand eerste supplettoire begroting 2016 Exp. cf. art. III Deltabegroting	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal uitgaven stand ontwerpbegroting 2017 Exp. cf. art. III Deltabegroting	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ontwerpbegroting 2016 artikelonderdeel 4.09 Ontvangsten exp.artikel	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mutaties Voorjaarsnota 2016	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Stand eerste supplettoire begroting 2016 artikelonderdeel 4.09 Ontvangsten exp.art.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mutaties Mijoennota 2017	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Stand ontwerpbegroting 2017 artikelonderdeel 4.09 Ontvangsten exp.art.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Artikel 5 Netwergebonden kosten en overige uitgaven

Totaal mutatie	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Ontwerpbegroting 2016 artikelonder-deel 5.01 Apparaat															
CAO Loonakkoord 2015	214.647	206.160	209.156	206.834	204.994	205.562	201.790	204.289	205.811	206.810	207.308	207.307	207.330		
Saldo 2015	223														
Bijdrage min EZ: Ecologie en cumulatatie	571														
Bijdrage min EZ: Windenergie	5														
Bijdrage min EZ: Windpark Drentse	15														
Monden en Oostermond	5														
Bijdrage min EZ: Windpark Zeewolde	15														
	0														
Mutaties Voorjaarsnota 2016	834	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Stand eerste suppletioire begroting 2016 artikelonderdeel 5.01 Apparaat	215.481	206.160	209.156	206.834	204.994	205.562	201.790	204.289	205.811	206.810	207.308	207.307	207.330	0	0
Bijdrage min EZ: Arcadis	10														
Bijdrage min EZ: Project Wind op zee	1.112														
Grote wateren	1.380														
Bijdrage min Wonen en Rijksdienst:															
Bijdrage min Wonen en Rijksdienst:															
Verkoopactiviteiten RIVM	5.676	473	473	473	473	473	473	473	473	473	473	473	473		
CAO Loonakkoord 2015	17.797	1.353	1.353	1.353	1.353	1.353	1.353	1.353	1.353	1.353	1.353	1.353	1.353		
Loonbijstelling 2016	36.197	2.778	2.778	2.787	2.770	2.770	2.770	2.770	2.770	2.770	2.770	2.770	2.770		
Maakbare programmering	0	5.236	6.266	4.899	4.038		-5.236	-6.266	-4.899	-4.038					
Omzetting kerntaken Basis ICT RWS	12.400	1.300	1.100	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000		
Ontwerpbureau	5.050	400	400	400	400	400	400	400	400	400	400	400	400		
Prijscompensatie 2016	4.895	412	417	412	408	352	345	350	353	355	355	355	356		
Stef delacommissaris	-400														
Verlenging Deltafonds	427.364														
Mutaties Miljoenennota 2017	7.230	11.952	12.827	11.324	10.434	6.348	1.105	80	1.450	2.313	6.351	6.351	6.352	213.682	213.682
Stand ontwerpbegroting 2017 artikelonderdeel 5.01 Apparaat	222.711	218.112	221.983	218.158	215.428	211.910	202.895	204.369	207.261	209.123	213.659	213.658	213.682	213.682	213.682
Ontwerpbegroting 2016 artikelonder-deel 5.02 Overige uitgaven															
BOA protocol	73.279	67.565	67.547	67.192	67.199	65.389	65.569	65.593	65.868	66.008	66.004	67.739	63.860	0	0
KNMI	-193														
Bijdrage min EZ: Ecologie en cumulatatie	-984														
Bijdrage min EZ: Windenergie	416														
Bijdrage min EZ: Windenergie	302														
Bijdrage min EZ: Windpark Drentse	25														
Monden en Oostermond	106														
Bijdrage min EZ: Windpark Zeewolde	981														
Saldo 2015	653	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mutaties Voorjaarsnota 2016															
Stand eerste suppletioire begroting 2016 artikelonderdeel 5.02 Overige uitgaven	73.932	67.565	67.547	67.192	67.199	65.389	65.569	65.593	65.868	66.008	66.004	67.739	63.860	0	0
Bijdrage min EZ: Aardbevingsbestendigheid	904														
Bijdrage min Wonen en Rijksdienst:															
Grote wateren	-48.000	-4.000	-4.000	-4.000	-4.000	-4.000	-4.000	-4.000	-4.000	-4.000	-4.000	-4.000	-4.000		
Evaluatie Delta programma	-130														
Prijscompensatie 2016	1.707	138	138	138	125	125	126	126	126	127	127	131	122		
Stef delacommissaris	-1.185														
Verlenging Deltafonds	119.964														
Mutaties Miljoenennota 2017	-253	-3.862	-3.862	-3.862	-3.875	-3.875	-3.874	-3.874	-3.874	-3.873	-3.873	-3.869	-3.878	59.982	59.982
Stand ontwerpbegroting 2017 artikelonderdeel 5.02 Overige uitgaven	73.679	63.703	63.685	63.330	63.324	61.514	61.695	61.719	61.594	62.135	62.131	63.870	59.982	59.982	59.982
Ontwerpbegroting 2016 artikelonder-deel 5.03 investeringsruimte															
Desalineren	-17.863	0	0	0	0	0	25.000	0	122.790	149.435	178.533	132.764	245.860		
BOA protocol	114														
Icoon Afsluitdijk	58														
Icoon Afsluitdijk	0	5.600													
Icoon Afsluitdijk	-8.000	-5.600													
Taakstelling VenJ en migratie	-1.869	-806	-258												
Saldo 2015	3.600														
Mutaties Voorjaarsnota 2016	2.967	-806	-258	0	0	0	0	0	0	0	0	-8.000	0	0	0

	Totaal mutatie	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Stand eerste suppletoire begroting 2016 artikelonderdeel 5.03 Investeringsruimte		- 14.896	- 806	- 258	0	0	0	25.000	0	122.790	149.435	178.833	124.764	245.860	0	0
Basisregistraties ondergrond	- 410	0										- 410				
Desaldering	1	1											- 100			
Expertise Centrum Kosten/Baten	- 100												- 17.863			
Inpassen miniregels prijsbijstelling	0	17.863											- 275			
Inundatieschade Ontpoldering Noordwaard	- 275															
Kasschuif Deltafonds	0	- 150.000				150.000										
Kasschuiven	- 2	- 4.592	806	258			- 1	- 1	- 1	- 1	- 1	- 74.954	78.487	- 2		
Kribverlaging Panndensch Kanaal	- 18.300											- 18.300				
MIRT onderzoek Waterkwaliteit	- 4.975	- 4.975											- 3.313			
NKVK en Ruimtelijke Adaptatie	- 3.313															
Ontwerpbureau	- 5.050											- 5.050	- 6.991	1.497		
Prijscompensatie 2016	2.141						1	1	1	1	1	7.630	- 6.991	- 20.769		
Ramingsbijstelling Deltafonds	- 153.828											- 27.663	- 105.396			
Risicorevering BASIS ICT	0	1.600										- 1.600				
Staf delacommissaris	1.585															
Subsidieregeling Innovatie Katenwater	32	32														
Subsidieregeling Innovatie KRW	4.982	4.982														
Verlenging Deltafonds	839.006															
Vrijval HWBP-2	109.061											109.061			419.503	419.503
WB2023	- 25.000						0	- 25.000			- 4.871		- 5.401		- 31.750	
Zoetwatervoorziening	- 4.871															
Eenvoudig Beter	- 37.151															
Mutaties Miljoenennota 2017		14.896	- 147.594	258	0	150.000	0	- 25.000	0	0	- 4.871	7.014	- 79.152	- 19.274	387.753	419.503
Stand ontwerpbegroting 2017 artikelonderdeel 5.03 Investeringsruimte		0	- 148.400	0	0	150.000	0	0	0	122.790	144.564	185.847	45.612	226.586	387.753	419.503
Ontwerpbegroting 2016 artikelonderdeel 5.04 Saldo van de afgesloten rekeningen		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mutaties Voorjaarsnota 2016		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Stand eerste suppletoire begroting 2016 artikelonderdeel 5.04 Saldo van de afgesloten rekeningen		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mutaties Miljoenennota 2017		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Stand ontwerpbegroting 2017 artikelonderdeel 5.04 Saldo van de afgesloten rekeningen		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal uitgaven stand ontwerpbegroting 2016 Netwerkbeg. kosten en ov.uitg.		270.063	273.725	276.703	274.026	272.193	270.951	292.359	269.882	394.469	422.253	452.145	407.810	517.050	0	0
Totaal uitgaven stand eerste suppletoire begroting 2016 Netwerkbeg. kosten en ov.uitg.		274.517	272.919	276.445	274.026	272.193	270.951	292.359	269.882	394.469	422.253	452.145	399.810	517.050	0	0
Totaal uitgaven stand ontwerpbegroting 2017 Netwerkbeg. kosten en ov.uitg.		296.390	133.415	285.668	281.488	428.752	273.424	264.590	266.088	392.045	415.822	461.637	323.140	500.250	681.417	693.167
Ontwerpbegroting 2016 artikelonderdeel 5.09 Ontv.Netwerkbeg.kosten en ov.ontv.		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mutaties Voorjaarsnota 2016		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Stand eerste suppletoire begroting 2016 artikelonderdeel 5.09 Ontv.Netwerkbeg.kosten en ov.ontv.		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mutaties Miljoenennota 2017		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

	Totaal mutatie	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Stand ontwerpbegroting 2017 artikelonderdeel 5.09 Ontv.Netwerkgeb.kosten en ov.ontv.		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ontwerpbegroting 2016 artikelonderdeel 5.10 Saldo van de afgesloten rekeningen		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Saldo 2015	59.381	59.381														
Mutaties Voorjaarsnota 2016		59.381	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Stand eerste supplettoire begroting 2016 artikelonderdeel 5.10 Saldo van de afgesloten rekeningen		59.381	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mutaties Mijjoennota 2017	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Stand ontwerpbegroting 2017 artikelonderdeel 5.10 Saldo van de afgesloten rekeningen		59.381	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Artikel 5 Netwerkgebonden kosten en overige uitgaven

CAO Loonakkoord 2015

In het najaar van 2015 is een akkoord bereikt tussen de Minister voor Wonen en Rijksdienst en betrokken vertegenwoordigers van de vakbonden CNV Overheid, Ambtenarencentrum en CMHF voor het CAO sector Rijk 2015–2016. Dit betreft de verwerking van het loonruimteakkoord (€ 9,5 miljoen structureel, waarvan € 1,4 miljoen Deltafonds). Daarnaast heeft het ABP de premie voor 2016 verhoogd vanwege een stijging van de kosten en ten behoeve van een verbetering van de vermogenspositie van het fonds. Als gevolg hiervan wordt lenM deels gecompenseerd voor de herstelopslag ABP voor het jaar 2016 (€ 1,5 miljoen incidenteel, waarvan € 0,2 miljoen Deltafonds).

Loon- en prijsbijstelling 2016

Jaarlijks wordt besloten of de overheidsuitgaven van de Rijksbegroting gecorrigeerd worden voor loon- en prijsontwikkelingen. Dit betreft de toegekende loonbijstelling en prijsbijstelling tranche 2016 die nader wordt toegedeeld binnen de begrotingen Hoofdstuk XII en de fondsen.

Omzetting kerntaken Basis ICT RWS

Voor het op orde brengen van de basis ICT worden middelen overgeboekt van artikel 5 Netwerkgebonden uitgaven naar het artikel 3 Beheer, onderhoud en vervanging. De beschikbaarheid van het informatievoorziening-areaal, waaronder het landelijke IV netwerk is een structurele randvoorwaarde voor het functioneren van RWS en de interdepartementale dienstverlening. Door vergroting van het RWS-areaal zijn de beheerkosten toegenomen. Daarnaast vereist het huidige IV-landschap een inhaalslag op de infrastructuur, rekencentra en middleware als gevolg van beperkte investeringen in lifecyclemanagement in afgelopen jaren.

Ontwerpbureau

Vanuit de insteek om de creativiteit vanuit de markt te vergroten door middel van innovatieve contracten is destijds besloten om het ontwerp als geheel bij de markt te beleggen. Door de oprichting van een eigen ontwerp bureau wordt een deel van dit werk weer in eigen beheer uitgevoerd. Het gaat dan met name om ontwerpen in de weg- en waterbouw (sluizen, bruggen en wegen). De ervaring heeft geleerd dat door alles bij de markt te beleggen de kennispositie van RWS en het kennisbehoud binnen RWS onder druk komen te staan, wat een aantal risico's tot gevolg heeft.

Kribverlaging Pannerdensch Kanaal

Ter financiering van het project Kribverlaging Pannerdensch Kanaal (RvR) wordt € 18,3 miljoen overgeboekt vanuit de investeringsruimte.

Ramingsbijstelling Deltafonds

Als gevolg van de tegenvallende ruilvoetontwikkeling heeft het Kabinet besloten tot ramingsbijstellingen op de departementale begrotingen. Voor de lenM begrotingen gaat het om een ramingsbijstelling van 106 miljoen per jaar. De ramingsbijstelling is naar rato van de begrotingsomvang in 2017 verdeeld over Hoofdstuk XII (€ 12 miljoen per jaar), het Infrastructuurfonds (€ 81 miljoen per jaar) en het Deltafonds (€ 13 miljoen per jaar). Binnen de fondsen wordt de ramingsbijstelling opgevangen binnen de resterende investeringsruimte tot en met 2028.

Vrijval HWBP-2

In het *Afsprakenkader Financiering Nieuwe Waterveiligheidsnormen (18 juni 2014)* is opgenomen dat «tot 2028 vrijvallende middelen uit het HWBP-2 naar rato van de bijdrage van Rijk en Waterschappen worden toegevoegd aan het budget voor het HWBP om het investeringsniveau van het HWBP stapsgewijs te verhogen». De middelen die vrijvallen uit het HWBP-2 zijn voor één derde door de waterschappen ingebracht en voor tweederde door het rijk. Bij ontwerpbegroting 2017 valt er bij het HWBP-2 € 327 miljoen vrij, conform bovenstaande wordt hiervan € 218 miljoen toegevoegd aan het budget voor het HWBP en wordt € 109 miljoen toegevoegd aan het Deltafonds. Deze middelen worden, middels een kasschuif in 2026 toegevoegd aan de programmaruimte van het Deltafonds ten behoeve van de waterveiligheidsopgave.

Daarnaast wordt de bijdrage van de waterschappen aan het Deltafonds verlaagd met € 31,8 miljoen. De reden hiervoor is dat conform bestuurlijke afspraken de waterschappen in totaal 1/3 aan het HWBP-2 hebben bijgedragen, en dat een deel van de vrijval HWBP-2 wordt aangewend voor het HWBP (2/3e deel). De HWBP projecten kennen een projectgebonden aandeel, dat buiten het Deltafonds door de Waterschappen zelf wordt gefinancierd. Derhalve wordt een deel van de vrijval HWBP-2 teruggegeven aan de waterschappen ter financiering van het projectgebonden aandeel.

WBI 2023

Deze mutatie betreft een budgetoverheveling van € 25 miljoen vanuit programmaruimte Deltafonds voor de financiering van Wettelijk BeoordelingsInstrumentarium (WBI) 2023.

Kasschuif Deltafonds

IenM faciliteert een kasschuif van € 250 miljoen, waarvan € 150 miljoen op het Deltafonds en € 100 miljoen op het Infrastructuurfonds, uit 2017 naar 2020 ten behoeve van het generale beeld. De meerjarige programmering wordt hier niet op aangepast.

Verlenging Deltafonds

Bij de Ontwerpbegroting 2017 wordt de looptijd van het Deltafonds met twee jaar verlengd tot en met 2030. Het niveau van extrapolatie is gelijk aan het jaar 2028 stand Ontwerpbegroting 2016 na verwerking van structurele begrotingsmutaties. Daarnaast zijn de structurele bijdragen van derden doorgetrokken.

Eenvoudig Beter

Voor de eenmalige uitgaven ten behoeve van het programma Eenvoudig Beter zijn middelen vrijgemaakt uit de investeringsruimten van het Infrastructuurfonds (€ 148,6 miljoen) en van het Deltafonds (€ 37,2 miljoen). De op de investeringsfondsen vrijgemaakte middelen staan gereserveerd op artikelonderdeel 18.16 Reservering Omgevingswet van het Infrastructuurfonds en worden tranchegewijs naar de begroting Hoofdstuk XII overgeheveld. Van de reservering van € 185,8 miljoen voor het programma Eenvoudig Beter wordt bij Ontwerpbegroting 2017 € 23,4 naar de begroting Hoofdstuk XII overgeheveld. De reservering op artikelonderdeel 18.16 Reservering Omgevingswet resteert hiermee € 162,4 miljoen.

Bijdrage Ministerie van Wonen en Rijksdienst voor verkoopactiviteiten
Vanaf 2017 worden de verkoopactiviteiten van het RVB niet meer via de begroting van WenR gefinancierd. De beschikbare budgetten op de begroting van WenR worden hiertoe overgeboekt naar IenM/RWS, Defensie en BZK.

Artikel 6 Bijdragen andere begrotingen Rijk

Totaal mutatie	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Ontwerpbegroting 2016 art.ond.6.09															
Ten laste van begroting lenIM	1.019.652	902.925	928.123	954.310	858.250	1.200.153	1.091.950	947.928	1.040.072	1.039.437	1.035.883	1.025.854	1.004.198		
Mutaties Voorjaarsnota 2016	- 12.966	- 5.877	170	400	400	400	400	400	400	400	400	400	400	0	0
Stand eerste supplettoire begroting 2016 art.ond.6.09 Ten laste van begroting lenIM	1.006.686	897.048	928.293	954.710	858.650	1.200.553	1.092.350	948.328	1.040.472	1.039.837	1.036.283	1.026.254	1.004.598	0	0
Afsluitdijk Verzorgingsplaatsen	19.500														
Basisregistratie ondergrond	- 410			2.000	2.000	2.000	3.000	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000	500		
Bijdrage min EZ: Aardbevingsbestendigheid															
Bijdrage min EZ: Arcadis	904														
Bijdrage min EZ: Project Wind op zee	144														
Bijdrage min EZ: The Ocean Cleanup	4.563														
Bijdrage Provinciefonds Zoetwatermaatregelen	300														
Bijdrage min Wonen en Rijksdienst: Grote wateren	- 87														
Bijdrage min Wonen en Rijksdienst: Verkoopactiviteiten RGV	- 46.620	1.380	- 4.000	- 4.000	- 4.000	- 4.000	- 4.000	- 4.000	- 4.000	- 4.000	- 4.000	- 4.000	- 4.000		
CAO Loonakkoord 2015	5.676	473	473	473	473	473	473	473	473	473	473	473	473		
Evaluatie Deltaprogramma	17.797	1.353	1.353	1.353	1.353	1.353	1.353	1.353	1.353	1.353	1.353	1.353	1.353		
Kasschuif Deltafonds	- 130														
Kustwacht: Onderhoud Dornier vliegtuigen	0	- 150.000			150.000										
Loonbijstelling 2016	- 55.000		- 5.500	- 5.500	- 5.500	- 5.500	- 5.500	- 5.500	- 5.500	- 5.500	- 5.500	- 5.500			
Prijscompensatie 2016	36.197	2.778	2.818	2.787	2.762	2.770	2.770	2.770	2.770	2.770	2.770	2.770	2.770		
Ramingsbijstelling Deltafonds	32.080	2.149	2.172	2.202	1.995	2.646	2.646	2.646	2.646	2.646	2.646	2.646	2.646		
Uitvoeringsbesluit Blankenburgverbinding	- 153.828	- 12.819	- 13.790	- 13.790	- 13.790	- 9.906	- 12.819	- 12.819	- 12.819	- 12.819	- 12.819	- 12.819	- 12.819		
Eenvoudig Beter	- 1.148								- 1.148					- 5.670	
Verlenging Deltafonds	- 37.151	- 19.131	- 9.310	- 1.840	- 1.080	- 120								1.147.646	1.147.646
Mutaties Miljoenennota 2017	13.511	- 179.197	- 25.784	- 16.315	134.213	- 10.284	- 12.077	- 13.077	- 14.225	- 13.077	- 13.077	- 13.077	- 9.077	1.141.976	1.147.646
Stand ontwerpbegroting 2017 art.ond.6.09 Ten laste van begroting lenIM	1.020.197	717.851	902.509	938.395	992.863	1.190.269	1.080.273	935.251	1.026.247	1.026.760	1.023.206	1.013.177	995.521	1.141.976	1.147.646
Totaal ontvangsten stand ontwerpbegroting 2016 Bijdr. andere begr. Rijk	1.019.652	902.925	928.123	954.310	858.250	1.200.153	1.091.950	947.928	1.040.072	1.039.437	1.035.883	1.025.854	1.004.198	0	0
Totaal ontvangsten stand eerste supplettoire begroting 2016 Bijdr. andere begr. Rijk	1.006.686	897.048	928.293	954.710	858.650	1.200.553	1.092.350	948.328	1.040.472	1.039.837	1.036.283	1.026.254	1.004.598	0	0
Totaal ontvangsten stand ontwerpbegroting 2017 Bijdr. andere begr. Rijk	1.020.197	717.851	902.509	938.395	992.863	1.190.269	1.080.273	935.251	1.026.247	1.026.760	1.023.206	1.013.177	995.521	1.141.976	1.147.646

Artikel 6 Bijdragen andere begrotingen Rijk

Afsluitdijk Verzorgingsplaatsen A7/fietspad

Deze mutatie betreft de financiering van het wegontwerp, de verzorgingsplaatsen A7 en fietspad op de Afsluitdijk. De kosten wegontwerp en verzorgingsplaatsen A7 worden vanuit het Infrastructuurfonds gefinancierd (€ 19,5 miljoen) en de fietspaden door de provincies Noord-Holland en Friesland (€ 10,3 miljoen).

CAO Loonakkoord 2015

In het najaar van 2015 is een akkoord bereikt tussen de Minister voor Wonen en Rijksdienst en betrokken vertegenwoordigers van de vakbonden CNV Overheid, Ambtenarencentrum en CMHF voor het CAO sector Rijk 2015–2016. Dit betreft de verwerking van het loonruimteakkoord (€ 9,5 miljoen structureel, waarvan € 1,4 miljoen Deltafonds). Daarnaast heeft het ABP de premie voor 2016 verhoogd vanwege een stijging van de kosten en ten behoeve van een verbetering van de vermogenspositie van het fonds. Als gevolg hiervan wordt lenM deels gecompenseerd voor de herstelopslag ABP voor het jaar 2016 (€ 1,5 miljoen incidenteel, waarvan € 0,2 miljoen Deltafonds).

Kustwacht: Onderhoud Dornier vliegtuigen

Dit betreft een overboeking naar het Infrastructuurfonds voor de lenM-bijdrage in het jaarlijks onderhoud van de Dornier vliegtuigen voor de Kustwacht.

Loon- en prijsbijstelling 2016

Jaarlijks wordt besloten of de overheidsuitgaven van de Rijksbegroting gecorrigeerd worden voor loon- en prijsontwikkelingen. Dit betreft de toegekende loonbijstelling en prijsbijstelling tranche 2016 die nader wordt toegedeeld binnen de begrotingen Hoofdstuk XII en de fondsen.

Ramingsbijstelling Deltafonds

Als gevolg van de tegenvallende ruilvoetontwikkeling heeft het Kabinet besloten tot ramingsbijstellingen op de departementale begrotingen. Voor de lenM begrotingen gaat het om een ramingsbijstelling van 106 miljoen per jaar. De ramingsbijstelling is naar rato van de begrotingsomvang in 2017 verdeeld over Hoofdstuk XII (€ 12 miljoen per jaar), het Infrastructuurfonds (€ 81 miljoen per jaar) en het Deltafonds (€ 13 miljoen per jaar). Binnen de fondsen wordt de ramingsbijstelling opgevangen binnen de resterende investeringsruimte tot en met 2028.

Kasschuif Deltafonds

lenM faciliteert een kasschuif van € 250 miljoen, waarvan € 150 miljoen op het Deltafonds en € 100 miljoen op het Infrastructuurfonds, uit 2017 naar 2020 ten behoeve van het generale beeld. De meerjarige programmering wordt hier niet op aangepast.

Verlenging Deltafonds

Bij de Ontwerpbegroting 2017 wordt de looptijd van het Deltafonds met twee jaar verlengd tot en met 2030. Het niveau van extrapolatie is gelijk aan het jaar 2028 stand Ontwerpbegroting 2016 na verwerking van structurele begrotingsmutaties. Daarnaast zijn de structurele bijdragen van derden doorgetrokken.

Bijdrage Ministerie van Wonen en Rijksdienst voor Grote wateren

Ten behoeve van het Rijksvastgoedbedrijf (RVB), worden naar aanleiding van de kadastrale wijziging van de tenaamstelling, Grote Wateren overgebracht naar IenM. Het gaat hierbij om inkomsten uit areaal waarop Rijkswaterstaat (RWS) het materieel respectievelijk feitelijk beheer uitvoert. De middelenoverboeking van RVB naar IenM (RWS) betreft in totaal € 4 miljoen per jaar. Deze overboeking wordt zichtbaar bij opbrengst derden in de staat van baten en lasten.

Bijdrage Ministerie van Wonen en Rijksdienst voor verkoopactiviteiten

Vanaf 2017 worden de verkoopactiviteiten van het RVB niet meer via de begroting van WenR gefinancierd. De beschikbare budgetten op de begroting van WenR worden hiertoe overgeboekt naar IenM/RWS, Defensie en BZK.

Eenvoudig Beter

Voor de eenmalige uitgaven ten behoeve van het programma Eenvoudig Beter zijn middelen vrijgemaakt uit de investeringsruimten van het Infrastructuurfonds (€ 148,6 miljoen) en van het Deltafonds (€ 37,2 miljoen). De op de investeringsfondsen vrijgemaakte middelen staan gereserveerd op artikelonderdeel 18.16 Reservering Omgevingswet van het Infrastructuurfonds en worden tranchegewijs naar de begroting Hoofdstuk XII overgeheveld. Van de reservering van € 185,8 miljoen voor het programma Eenvoudig Beter wordt bij Ontwerpbegroting 2017 € 23,4 naar de begroting Hoofdstuk XII overgeheveld. De reservering op artikelonderdeel 18.16 Reservering Omgevingswet resteert hiermee € 162,4 miljoen.

Artikel 7 Investeren in waterkwaliteit																
Artikel 7 Investeren in waterkwaliteit	Totaal mutatie	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Ontwerpbegroting 2016 artikelonder-deel 7.01 Real.progr.Kaderrichtlijn water Saldo 2015	15.009	22.217 15.009	25.738	37.182	53.489	80.050	82.961	47.325	47.325	47.325	47.325	47.325	37.489	0	0	0
Mutaties Voorjaarsnota 2016	15.009	15.009	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Stand eerste suppletioire begroting 2016 artikelonder-deel 7.01 Real.progr.Kaderrichtlijn water	1.088	37.226	25.738	37.182	53.489	80.050	82.961	47.325	47.325	47.325	47.325	47.325	37.489	0	0	0
Desaldering KRW	0	1.088	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kaschuiven Waterkwaliteit	0	1.088	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Luwtemaatregelen Hoornse Hop	-6.000	-12.160	-935	990	-1.348	-13.552	-20.879	7.284	5.000	5.000	5.704	7.500	17.396	0	0	0
Prijscompensatie 2016	1.115	48	47	63	98	127	118	104	100	100	101	105	104	0	0	0
Uitvoeringsbesluit Blankenburgverbinding	-1.148	-11.024	-888	-4.084	-2.113	-13.425	-20.761	7.388	5.100	3.952	5.805	7.605	17.500	0	0	0
Mutaties Miljoenennota 2017	-1.148	-11.024	-888	-4.084	-2.113	-13.425	-20.761	7.388	5.100	3.952	5.805	7.605	17.500	0	0	0
Stand ontwerpbegroting 2017 artikelonder-deel 7.01 Real.progr.Kaderrichtlijn water	26.202	26.202	24.850	33.098	51.376	66.625	62.200	54.713	52.425	51.277	53.130	54.930	54.989	0	0	0
Ontwerpbegroting 2016 artikelonder-deel 7.02 Overige aanlegprojecten Waterveiligheid	-1.837	2.130 -1.837	3.276	767	767	20.889	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Saldo 2015	0	1.787 -50	-2.998 -2.998	1.211 1.211	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Natuurlijker Markermeer	0	1.787	-2.998	1.211	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mutaties Voorjaarsnota 2016	-50	-50	-2.998	1.211	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Stand eerste suppletioire begroting 2016 artikelonder-deel 7.02 Overige aanlegprojecten Waterveiligheid	0	2.080	278	1.978	767	20.889	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kaschuiven	50	177	0	-1.211	1.034	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Prijscompensatie 2016	50	5	1	1	3	40	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mutaties Miljoenennota 2017	50	182	1	-1.210	1.037	40	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Stand ontwerpbegroting 2017 artikelonder-deel 7.02 Overige aanlegprojecten Waterveiligheid	2.262	2.262	279	768	1.804	20.929	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ontwerpbegroting 2016 artikelonder-deel 7.03 Studiekosten waterkwaliteit	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mutaties Voorjaarsnota 2016	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Stand eerste suppletioire begroting 2016 artikelonder-deel 7.02 Overige aanlegprojecten Waterveiligheid	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kaschuiven	0	-3.980 4.975	995	995	995	995	995	0	0	0	0	0	0	0	0	0
MIRT onderzoek Waterkwaliteit	4.975	-3.980 4.975	995	995	995	995	995	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mutaties Miljoenennota 2017	995	995	995	995	995	995	995	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Stand ontwerpbegroting 2017 artikelonder-deel 7.03 Studiekosten waterkwaliteit	995	995	995	995	995	995	995	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Totaal uitgaven stand ontwerpbegroting 2016 Investeren in waterkwaliteit	24.347	29.014	25.014	37.949	54.256	100.939	82.961	47.325	47.325	47.325	47.325	47.325	37.489	0	0	0
Totaal uitgaven stand eerste suppletioire begroting 2016 Investeren in waterkwaliteit	39.306	26.016	26.016	39.160	54.256	100.939	82.961	47.325	47.325	47.325	47.325	47.325	37.489	0	0	0
Totaal uitgaven stand ontwerpbegroting 2017 Investeren in waterkwaliteit	29.459	26.124	26.124	34.861	54.175	88.549	62.200	54.713	52.425	51.277	53.130	54.930	54.989	0	0	0
Ontwerpbegroting 2016 artikelonder-deel 7.09 Ontvangsten	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mutaties Voorjaarsnota 2016	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Artikel 7 Investeren in waterkwaliteit	Totaal mutatie	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Stand eerste supplettoire begroting 2016 artikelonderdeel 7.09 Ontvangsten		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Desaldering KRW	224 0 0 0	224														
Mutaties Mijjoennnota 2017		224	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Stand ontwerpbegroting 2017 artikelonderdeel 7.09 Ontvangsten		224	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Artikel 7 Investeren in waterkwaliteit

Desaldering KRW

Een deel van de ontvangsten € 0,9 miljoen in 2015 op artikel 2 heeft betrekking op de KRW. Daarnaast wordt € 0,2 miljoen hogere ontvangsten KRW in 2016 verwacht. Met deze mutaties worden beide bedragen ten gunste van de KRW gebracht.

Luwtemaatregelen Hoornse Hop

Deze mutatie betreft bijdrage ad € 3 miljoen van provincie Flevoland en Noord-Holland ten behoeve van luwtemaatregelen Hoornse Hop en de verdere financiering € 6 miljoen van het project vanuit de Kader Richtlijn Water.

Prijsbijstelling 2016

Jaarlijks wordt besloten of de overheidsuitgaven van de Rijksbegroting gecorrigeerd worden voor loon- en prijsontwikkelingen. Dit betreft de toegekende loonbijstelling en prijsbijstelling tranche 2016 die nader wordt toegedeeld binnen de begrotingen Hoofdstuk XII en de fondsen.

Uitvoeringsbesluit Blankenburgverbinding

Uitvoeringsbesluit realisatie Blankenburgverbinding – Dit betreft de realisatie het KRW project Gors van de Lickebaert wat met de aanleg van deze tunnel wordt uitgevoerd. Omdat de kosten van deze tunnel worden verantwoord op het Infrastructuurfonds wordt € 1,1 miljoen overgeboekt naar het Infrastructuurfonds.

MIRT onderzoek waterkwaliteit

Van de programmaruimte Deltafonds wordt € 5,0 miljoen aangewend ter financiering van MIRT onderzoek Waterkwaliteit.

Kasschuiven

Om binnen het Deltafonds tot een sluitende programmering te komen, zijn budgettaire neutrale kasschuiven over de diverse jaren via het aanlegprogramma noodzakelijk.

BIJLAGE 3 OVERZICHT HOOGWATERBESCHERMINGSPROGRAMMA

(bedragen x € 1 miljoen)										
Oorspronkelijke financiering										
Bijdragen	Totaal	t/m 2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022-2028	
Waterschappen										
<i>Spoodwet</i>										
	247	246	1							
Totaal HWBP-2	239	239								
HWBP	4	4								
Overige bijdrage	4	3	1							
Totaal	937	705	27	27	27	27	27	27	69	
Rijk										
Oorspronkelijke financiering	893	702	27	27	27	27	27	27	29	
HWBP	44	4							40	
Totaal bijdragen oorspronkelijke financiering	1.185	952	28	27	27	27	27	27	69	
Bestuursakkoord Water										
Bijdragen	Totaal	t/m 2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022-2028	
Waterschappen										
Totaal (50%)	2.726	315	185	185	185	185	185	185	1.298	
HWBP-2	781	295	153	159	115	4	55	0		
HWBP	1.573	15	29	22	57	136	116	149	1.048	
Projectgebonden										
aandeel (10%)	372	5	4	4	13	45	15	36	251	
Totaal (50%)	2.726	315	185	185	186	185	185	185	1.298	
HWBP-2	823	295	27	126	82	140	122	32		
HWBP	1.903	20	159	59	104	46	64	154	1.298	
Rijksbijdrage Rijkskeringen HWBP	601	2	4	7	16	21	15	23	513	
Totaal bijdragen Bestuursakkoord Water	6.053	633	375	378	387	392	386	394	3.109	
Totaal bijdragen	7.238	1.584	404	405	414	419	413	421	3.178	

Gezamenlijke uitgaven Rijk en Waterschappen										
Uitgaven	Totaal	t/m 2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022-2028	
HWBP-2										
Totaal Waterschapspro- jecten	2.467	1.341	212	226	161	98	88	43	299	
HWBP										
Totaal (100%)	2.467	1.341	212	226	161	98	88	43	299	
Totaal Waterschapspro- jecten	3.873	160	116	124	133	278	223	424	2.414	
Programma-bureau	3.336	107	103	101	112	223	198	378	2.115	
Innovatie	71	12	5	5	5	5	5	5	32	
Opleidingen nieuwe normering/ waterveiligheid	87	36	4	10	2	6	6	6	17	
Projectgebonden aandeel (10%)	7		1	4	2					
	372	5	4	4	13	45	15	36	251	
Totaal gezamenlijke uitgaven Rijk en Waterschappen	6.340	1.501	328	350	294	376	311	467	2.713	
Uitgaven Rijk										
Uitgaven	Totaal	t/m 2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022-2028	
HWBP-2										
Totaal Rijksprijzen	274	72	8	16	64	58	31	1	25	
Interne kosten	199	30	1	11	57	53	27	0	20	
Programma-bureau	30	18	3	2	2	2	2			
Totaal Rijksprijzen	45	24	4	3	4	3	2	1	5	
Interne kosten	624	5	6	8	17	23	17	25	523	
	601	2	4	7	16	21	15	23	513	
	23	3	2	2	2	2	2	2	11	
Totaal uitgaven Rijk	898	77	14	24	81	81	47	26	548	
Totaal uitgaven	7.238	1.578	341	375	375	456	358	493	3.261	

Toelichting bij het extracomptabele overzicht voor het Hoogwaterbeschermingsprogramma

Conform het wetsvoorstel doelmatigheid en bekostiging Hoogwaterbescherming wordt in de jaarlijkse begroting en verantwoording van het Deltafonds een extra-comptabel overzicht opgenomen waarin inzichtelijk wordt gemaakt hoe de bijdragen van het Rijk en waterschappen zich verhouden tot de uitgaven van het Hoogwaterbeschermingsprogramma. Voor een nadere toelichting op de bekostigingssystematiek van het Hoogwaterbeschermingsprogramma wordt verwezen naar de memorie van toelichting van het voornoemde wetsvoorstel. Het extracomptabele overzicht is als volgt opgebouwd:

De ontvangsten en bijdragen van de waterschappen respectievelijk het Rijk.

1. De bijdrage van de waterschappen bestaat uit de volgende drie elementen.

- De jaarlijkse bijdragen van de waterschappen in de periode 2011–2013 aan het hoogwaterbeschermingsprogramma die voortvloeien uit de Spoedwet.
- De bijdragen die voortvloeien uit het Bestuursakkoord Water: totaal € 131 miljoen in 2014 en jaarlijks € 181 miljoen vanaf 2015. Vanaf 2016 worden deze bedragen, op basis van de IBOI zoals gehanteerd door het Ministerie van Financiën, geïndexeerd met terugwerkende kracht ten opzichte van het prijspeil 2011. De bijdragen van de waterschappen bestaan uit een projectgebonden aandeel voor het HWBP dat door de betreffende beheerder direct wordt betaald en een solidariteitsdeel dat via het Deltafonds wordt verevend. Het projectgebonden aandeel bedraagt 10% van de (bruto) begrote uitgaven voor waterschapsprojecten binnen het HWBP.
- Incidentele ontvangsten bijvoorbeeld in het kader van de eindafrekening van projecten.

2. De bijdrage van het Rijk bestaat uit de volgende drie elementen:

- a) De bijdrage van het Rijk zoals vastgelegd in de bijlage van het Bestuursakkoord Water (nadere toelichting op het onderdeel «Financiering van een beheersbaar programma voor de waterkeringen» van het Bestuursakkoord Water), uitgaande van het toen beschikbare budget binnen de Rijksbegroting voor het hoogwaterbeschermingsprogramma.
- b) De bijdragen die voortvloeien uit het Bestuursakkoord Water: € 131 miljoen in 2014 en € 181 miljoen vanaf 2015. Vanaf 2016 worden deze bedragen, op basis van de IBOI zoals gehanteerd door het Ministerie van Financiën, geïndexeerd met terugwerkende kracht ten opzichte van het prijspeil 2011. Het jaarbedrag prijspeil 2016 bedraagt € 186 miljoen (inclusief project gebonden aandeel).
- c) De bijdrage van het Rijk aan de maatregelen voor Rijkskeringen.

De uitgaven voor het Hoogwaterbeschermingsprogramma en het tweede Hoogwaterbeschermingsprogramma

De uitgaven ten behoeve van hoogwaterbeschermingsmaatregelen bestaan uit:

1. Waterschapsprojecten: de subsidies voor versterkingen van primaire keringen in beheer van de waterschappen.

2. Rijksprojecten: de kosten van versterkingen van primaire keringen in beheer van het Rijk. Deze uitgaven komen voor wat betreft het HWBP volledig ten laste van het Rijk.
3. Programmabureau: de kosten van het programmabureau.
4. Het projectgebonden aandeel van 10%: wordt door de betreffende beheerder zelf direct betaald.
5. De interne kosten hebben betrekking op de kosten van de inzet van Rijkswaterstaat-medewerkers binnen de programmabureau's en maken voor de bekostigingssystematiek geen deel uit van de programmabudgetten. Deze kosten vallen onder de 50/50 verdeling en zijn daarom afzonderlijk weergegeven.
6. innovatie: Betreft innovaties waaronder de projectoverstijgende verkenningen. Deze kosten vallen onder de 50/50 verdeling. De subsidie beschikking betreft hier 100% bijdrage.

De uitgaven die vallen onder a), c) en f) worden door Rijk en waterschappen voor ieder de helft bekostigd.

De kasschuiven die voortvloeien uit de verschillen tussen de geraamde en begrote uitgaven.

De ontvangsten van de waterschappen vormen een deel van de uitgaven voor het HWBP. Het andere deel wordt bekostigd door het Rijk. De uitgaven van het HWBP in de begroting wordt in een bepaald uitgaventempo geraamd. Deze kasplanning komt tot stand op basis van de plannings van de diverse projecten, ingediend door de waterschappen (en RWS). Indien de daadwerkelijke uitgaven afwijken van de geraamde uitgaven of plannings van projecten wijzigen worden de uitgavenbudgetten aangepast door middel van kasschuiven binnen de kaders van de lenM-begroting.

BIJLAGE 4 INSTANDHOUDING

In deze bijlage wordt, in vervolg op eerdere bijlagen met betrekking tot het beheer en onderhoud en vervanging, een toelichting gegeven op de instandhouding van de netwerken die onder verantwoordelijkheid van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu (IenM) vallen. Dit betreft het Hoofdwatersysteem, het Hoofdwegennet, het Hoofdvaarwegennet en het Hoofdspoorwegennet.

Allereerst wordt de instandhoudingsfilosofie nader toegelicht. Vervolgens is een overzicht van beschikbare middelen tot en met 2030 opgenomen waarna verder wordt ingegaan op de wijze waarop met Beheer en Onderhoud wordt omgegaan in relatie tot DBFM contracten.

1. In stand houden Rijksinfrastructuur

De Nederlandse infrastructuurnetwerken behoren tot de beste én meest intensief gebruikte netwerken ter wereld. Een goede instandhouding van deze netwerken is een randvoorwaarde voor de veiligheid en de bereikbaarheid van Nederland. Om dit zo te houden borgen IenM en de uitvoeringsorganisaties Rijkswaterstaat (RWS) en ProRail systematisch de instandhouding van de netwerken over de gehele levenscyclus.

Scope instandhouding

Onder instandhouding vallen alle activiteiten op het vlak van beheer en onderhoud en vervanging en renovatie van de bestaande infrastructuur. Bij Spoor wordt hiervoor de afkorting BOV gehanteerd. Bij de RWS netwerken wordt onderscheid gemaakt tussen respectievelijk Beheer en Onderhoud (BenO) en Vervanging en Renovatie (VenR). Tot het domein van het beheer behoren activiteiten die gericht zijn op het reguleren van het gebruik: verkeersleiding en capaciteitsmanagement, verkeersmanagement en watermanagement. Onderhoud betreft de activiteiten die erop zijn gericht de beoogde (ontwerp)levensduur van de infrastructuur te realiseren. Vervanging is het begin van een nieuwe levenscyclus van een nieuw object, terwijl renovatie zich erop richt de levensduur van het bestaande object te verlengen. Het gaat expliciet niet om activiteiten die gericht zijn op aanleg van nieuwe of uitbreiding van bestaande infrastructuur.

Aanpak instandhouding

Bij de instandhouding van de netwerken hanteer ik een aantal uitgangspunten, waarover ik naar aanleiding van een verzoek uit de Kamer van gedachten heb gewisseld met een lid van het College van de Algemene Rekenkamer. Dit heeft mij gebracht tot de navolgende nadere uitwerking van de instandhoudingsfilosofie.

Uitgangspunt 1: Een goede instandhouding moet worden geborgd over de gehele levenscyclus van infrastructuur

Een goede instandhouding van het hoofd(vaar)wegennet, het hoofdwatersysteem en het hoofdspoorwegennet is een randvoorwaarde voor de veiligheid en de bereikbaarheid van Nederland. Omwille van deze veiligheid en bereikbaarheid moet de instandhouding van de netwerken systematisch over de gehele levenscyclus worden geborgd.

Uitgangspunt 2: Prestaties en optimalisatie kosten/hinder staan centraal
 Bij de instandhouding van de netwerken staan de prestaties die deze netwerken moeten leveren en de doelmatigheid van onderhoud centraal. Het zijn immers de prestaties, zoals de beschikbaarheid, betrouwbaarheid, duurzaamheid en veiligheid van de infrastructuur die de gebruikers zelf direct ervaren. Over deze te leveren prestaties maakt IenM afspraken met ProRail en maken de beleidsdirecties afspraken met RWS. De afspraken vormen de basis van het onderhoud dat door deze organisaties wordt uitgevoerd.

De prestatieafspraken met ProRail zijn opgenomen in de 10-jarige beheerconcessie en de jaarlijkse beheerplannen. Met RWS wordt een Service Level Agreement (SLA) met een looptijd van 4 jaar afgesproken. In 2016 is de lopende SLA met een jaar verlengd tot en met 2017. Deze verlenging wordt benut om te werken aan de verdere versterking van de prestatiesturing.

De prestaties van de infrastructuur worden gemeten en uitgedrukt in prestatie-indicatoren. De indicatoren leggen de verbinding tussen de sturing van en verantwoording over de gewenste prestaties.

Met de uitvoeringsorganisaties worden afspraken gemaakt over de gewenste prestaties en hiervoor worden de benodigde middelen beschikbaar gesteld. De uitvoeringsorganisaties RWS en ProRail zijn verantwoordelijk voor de uitvoering van de daarbij horende onderhouds-regimes.

Daarop aanvullend wordt bij RWS voor vervangingsopgaven projectsturing toegepast. Ook hierbij staan prestaties van het netwerk en optimalisatie centraal. De projectsturing van vervangingsopgaven verloopt op basis van opdrachten van tranches van projecten. Deze projecten worden in een doorlopende cyclus van lange termijn prognoses en inspecties vastgesteld.

Prestaties RWS		
Prestatiegebied	Prestatie-indicator	Streef-waarde
<i>Hoofdwegennet</i>		
Beschikbaarheid	Technische beschikbaarheid van de weg	90%
Beschikbaarheid	Files als gevolg van werken aan de weg	10%
Veiligheid	Voldoen aan norm voor verhardingen (stroefheid en spoorvorming) en gladheidbestrijding	98%
Informatievoorziening	Beschikbaarheid data voor derden	89%
	Actualiteit data voor derden	95%
<i>Hoofdvaarwegennet</i>		
Beschikbaarheid	Geplande stremmingen	0,8%
Beschikbaarheid	Technische beschikbaarheid van de vaarweg	99%
Betrouwbaarheid	Ongeplande stremmingen van de vaarweg	0,2%
Veiligheid	Vaarwegmarkering op orde	95%
Informatievoorziening	Melding stremmingen	97%
<i>Hoofdwatersysteem</i>		
Beschikbaarheid	Beschikbaarheid stormvloedkeringen	100%
Beschikbaarheid	Beschikbaarheid streefpeilen	90%
Betrouwbaarheid	Handhaving kustlijn	90%
Betrouwbaarheid	Betrouwbaarheid informatievoorziening	95%

Prestaties ProRail			
	Bodem- waarde	Streefwaarde	
Prestatie-indicator	2015	2016	2019
Klantoordeel reizigers-vervoerders	6	6,7	7
Klantoordeel goederen-vervoerders	6	6	7
Reizigerspunctualiteit <5 min HRN (gezamenlijk met NS)	90,0%	91,0%	92,3%
Aandachtstrajecten (gezamenlijk met NS)	93,7%	95,0%	95,6%
Punctualiteit <3 min HSL-producten	80,0%	80,5%	82,0%
Punctualiteit <3 reizigersverkeer totaal	87,0%	88,0%	90,0%
Punctualiteit regionale series <3 min	92,4%	92,9%	93,4%
Punctualiteit goederenverkeer	80,0%	80,5%	82,0%
Geleverde treinpaden	97,5%	97,6%	98,2%
Aantal beïnvloedbare TAO's (Techniek en Processen)	5.000	4.550	4.100

Bron: Beheerplan ProRail 2016

Risico- en prestatiesturing met asset management

De prestaties en kostenoptimalisaties zoals die worden afgesproken krijgen vorm door een systeem van risico- en prestatiegestuurd beheer en onderhoud van het areaal: het asset management. Asset management is de aanpak waarmee een koppeling kan worden gelegd tussen wat de uitvoeringsorganisaties doen, welke prestaties dat oplevert en wat dat nu en in de toekomst kost. In de aanpak wordt de planning van de uitvoering van de noodzakelijke werkzaamheden geoptimaliseerd in een afweging tussen de netwerkprestatie en de kosten over de levenscyclus van het areaal. Door zowel de kosten als de prestaties in kaart te brengen, wordt inzicht verkregen in het functioneren van de infrastructuur en is sturen op basis van prestatie en kosteneffectiviteit mogelijk. Daarbij wordt een afweging gemaakt tussen de directe kosten van de verschillende manieren en momenten van onderhoud en de (maatschappelijke gevolgen door) invloed op de netwerkprestatie.

Flexibele onderhoudsplanung

Voor de verschillende onderdelen van het areaal is een flexibele onderhoudsplanung beschikbaar. De keuze van het juiste moment van ingrijpen bij het verrichten van onderhoud aan of het vervangen of renoveren van infrastructuur wordt bepaald aan de hand van:

- Het onderhoud dat volgens het vigerend beheerconcept noodzakelijk is voor de te leveren prestaties van het netwerk.
- Resultaten uit het inspectieprogramma van de assets.
- De mogelijkheid voor het bundelen van werkzaamheden om hinder te beperken en/of kosten te besparen.

Ad 1. Het onderhoud dat volgens het vigerend beheerconcept noodzakelijk is voor de te leveren prestaties van het netwerk.

Op basis van de beleidsdoelen bereikbaarheid, veiligheid en duurzaamheid worden de prestatieniveaus van de netwerken bepaald en de (functie) eisen aan het areaal toegekend. Hierbij valt te denken aan de functies die de onderdelen van het areaal moeten vervullen en de manier waarop deze functies bijdragen aan de prestaties op netwerk-niveau. Ieder onderdeel van het areaal heeft een hierbij aansluitend onderhoudsplan waarin rekening wordt gehouden met de risico's voor de prestatie bij het

gehanteerde onderhoudsscenario. Dit geheel resulteert in het vigerend beheerconcept. Uit het onderhoudsplan volgt een voorzien moment voor het onderhoud.

RWS en ProRail zorgen dat netwerken voldoen aan de prestatieafspraken die IenM met hen maakt (SLA en beheerconcessie). Vanzelfsprekend is het mogelijk om de prestatieafspraken en/of andere randvoorwaarden aan te passen indien daar aanleiding toe bestaat. Dit kan bijvoorbeeld worden gedaan indien kosten en budget met elkaar in evenwicht moeten worden gebracht.

Ad 2. Resultaten uit het inspectieprogramma van de assets.

De beheerders van de netwerken hebben een actueel inzicht in (de staat van) het bestaande areaal en de onderhoudsbehoefte daarvan. De daarvoor noodzakelijke informatie wordt actueel gehouden op basis van informatie uit (een programma van) risicogestuurde inspecties waarmee de werkelijke staat van objecten wordt bijgehouden.

Ad 3. De mogelijkheid voor het bundelen van werkzaamheden om hinder te beperken en/of kosten te besparen

Behalve de staat van de objecten wordt bij het plannen van de uitvoering van werkzaamheden ook rekening gehouden met de mogelijkheden om activiteiten te bundelen om daarmee kosten te besparen en/of hinder voor gebruikers te beperken.

Uitgesteld en achterstallig onderhoud

De hierboven geschetste aanpak leidt er toe dat de planning van onderhoudswerkzaamheden flexibel van aard is. Dit betekent dat met het oog op de efficiëntie, onderhoud eerder of later kan worden uitgevoerd dan volgt uit het vigerende beheerconcept. Er is dan sprake van vervroegd of uitgesteld onderhoud.

Voor uitgesteld onderhoud wordt de volgende definitie gehanteerd:

«Er is sprake van uitgesteld onderhoud (of vervanging⁶) als de assets wel blijven voldoen aan de geldende veiligheidsnormen en/of prestatieafspraken⁷ terwijl bewust wordt afgeweken van het vigerend beheerconcept waarbij de keuze voor het moment van onderhoud of vervanging wordt bepaald op basis van feitelijke technische conditie en planoptimalisatie of prestatieafspraken.»

Met uitstel en vervroegen van onderhoud wordt beoogd om efficiënter en met minder hinder te werken.

Uitgesteld onderhoud wordt onderscheiden van «achterstallig onderhoud». Voor achterstallig onderhoud wordt de volgende definitie gehanteerd:

⁶ Vervanging valt bij ProRail onder de definitie. Bij RWS is dit niet het geval zie voor toelichting Kamerstuk 2015–2016, [34 300 A, nr. 2](#) p 133.

⁷ Er zijn situaties denkbaar waarbij assets niet (langer) voldoen aan de prestatieafspraken, zonder dat dit verband houdt met de onderhoudsconditie (bijvoorbeeld bij een tweetal stormvloedkeringen). In dergelijke situaties is geen sprake van uitgesteld (of achterstallig) onderhoud.

«Er is sprake van achterstallig onderhoud (of vervanging⁸) als de assets niet meer voldoen aan de geldende veiligheidsnormen⁹ en/of prestatieafspraken¹⁰.»

Achterstallig onderhoud wordt direct aangepakt indien dit noodzakelijk is voor het veilig functioneren van de netwerken.

In de verantwoording 2016 zal voor de eerste keer gerapporteerd worden over het volume aan uitgesteld en eventueel achterstallig onderhoud aan het einde van 2016.

Ontwikkelingen in het areaal

Bovenstaande aanpak wordt toegepast bij het beheer en onderhoud van bestaande infrastructuur. Bovendien krijgt instandhouding bij de aanleg van nieuwe infrastructuur reeds aandacht door bij de besluitvorming de onderhoudskosten over de hele levenscyclus in beeld te brengen (Life Cycle Costing, LCC). Op deze wijze worden niet alleen de kosten voor aanleg, maar ook de kosten voor toekomstig onderhoud bij de besluitvorming betrokken. Indien een beslissing tot de nieuwe aanleg tot hogere onderhoudskosten leidt, worden bij de startbeslissing van de verkenning, naast de investeringskosten, ook deze meerkosten voor het onderhoud op de begroting van de fondsen gereserveerd. Wanneer de realisatie van het aanlegproject aanvangt worden deze gereserveerde middelen toegevoegd aan het Beheer en Onderhoudsbudget.

Hieronder wordt inzicht gegeven in de omvang van het areaal in beheer bij RWS en ProRail per verantwoording 2015.

Areaal Hoofdwatersysteem	Eenheid	
Kustlijn	km	293
Stormvloedkeringen	aantal	5
Dammen, dijken en duinen, uiterwaarden w.o.:		
– Dijken, dammen en duinen, primaire waterkeringen	km	236
– Niet primaire waterkeringen/duinen	km	595
– Uiterwaarden in beheer Rijk	ha	3.772
Binnenwateren	km ²	3.048
Spui- en uitwateringssluiskolken	stuks	92
Gemaal	stuks	17
Kunstwerken ten behoeve van natuur	stuks	16
Stuwcomplex	stuks	10
Hoogwaterkering	stuks	3
Waterreguleringswerken	stuks	85
Sifons / duikers / hevel	stuks	236

⁸ Vervanging valt bij ProRail onder de definitie. Bij RWS is dit niet het geval zie voor toelichting Kamerstuk 2015–2016, 34 300 A, nr. 2 p 133.

⁹ Het gaat hierbij om onderhoudsgerelateerde situaties.

¹⁰ Er zijn situaties denkbaar waarbij assets niet (langer) voldoen aan de prestatieafspraken, zonder dat dit verband houdt met de onderhoudsconditie (bijvoorbeeld bij een tweetal stormvloedkeringen). In dergelijke situaties is geen sprake van uitgesteld (of achterstallig) onderhoud.

Areaal Hoofdwegen		Eenheid	
Rijbaanlengte	Hoofdrijbaan	km	5.800
	Verbindingswegen en op- en afritten	km	1.616
Areaal asfalt	Hoofdrijbaan	km ²	76
	Verbindingswegen en op- en afritten	km ²	13
Groen areaal		km ²	199
Verkeerssignalering op rijbanen		km	2.675
Verkeerscentrales		stuks	6
Spits- en plusstroken		km	338
Viaduct over rijkswegen		stuks	1.006
Viaduct in rijks- wegen		stuks	1.856
Brug vast		stuks	726
Brug Beweegbaar		stuks	54
Tunnel		stuks	25
Aquaduct		stuks	15

Areaal Hoofdvaarwegen		Eenheid	
Vaarwegen:		km	7.004
waarvan binnenvaart		km	3.460
waarvan zeevaart		km	3.544
Schutsluiskolken		stuks	129
Bruggen beweegbaar		stuks	116
Bruggen vast		stuks	207
Afmeervoorziening		stuks	9.364

Bron: RWS NIS

Areaal ProRail		Eenheid	
Netlengte in exploitatie	Totaal	km	3.058
	Waarvan enkelsporig	km	950
	Waarvan meersporig	km	2.108
	Netlengte geëlektrificeerd	km	2.167
Totale spoorlengte		km	7.021
Wissels		stuks	7.071
Overwegen	Totaal	stuks	2.589
	Waarvan beveiligd	stuks	1.598
Seinen		stuks	12.036
Stations		stuks	404
Bruggen (beweegbaar)		stuks	56
Tunnels		stuks	15

2. Budgettaire aspecten

Onderstaand zijn integraal en per netwerk de budgetten tot en met 2030 gepresenteerd. Hiermee zijn de beschikbare budgetten voor Instandhouding in een overzicht samengebracht. In de tabel is te zien dat tot en met 2030 circa € 33 miljard beschikbaar is voor de Instandhouding van de netwerken. Het overzicht is uitgesplitst naar de budgetten voor het

verkeers- en watermanagement, het beheer en onderhoud¹¹ en vervanging en renovatie.

---

¹¹ Hierbij zijn ook de nog niet aan de uitvoeringsorganisaties toegewezen gereserveerde middelen voor BOV opgenomen. Dit zijn onder andere middelen voor nieuwe aanlegprojecten waarbij gelijktijdig bij de investeringsbeslissing een reservering voor BenO (RWS) tot en met 2028 is getroffen. Voor spoorwegen is deze reservering nog binnen de aanlegprojecten PHS en OV SAAL opgenomen.

Totaaloverzicht beheer, onderhoud, vervanging en renovatie wegen, spoor, vaarwegen en water (in € * 1.000)¹²

1. Budgetten verkeers-/watermanagement en Beheer en Onderhoud¹³

Artikelderdeel	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2016-2030
Hoofdwegen																
IF 12.01 Verkeersmanagement	10.302	3.638	3.638	3.639	3.638	3.635	3.632	3.631	3.630	3.628	3.628	3.628	3.636	3.636	3.636	61.175
IF Verkeersmanagement																
12.06.02 Landelijke Taken	16.983	16.982	16.982	16.983	16.982	17.030	17.006	16.993	16.980	16.965	16.956	16.953	17.031	17.031	17.031	254.877
IF Beheer en Onderhoud																
12.02.01	512.664	524.863	506.803	513.178	499.353	442.615	442.531	454.441	458.601	458.516	456.059	449.802	448.630	448.630	448.630	7.085.316
IF Beheer en Onderhoud																
12.06.02 Landelijke Taken	16.361	15.814	15.466	15.473	15.471	15.582	15.578	15.575	15.572	15.567	15.567	15.567	15.582	15.582	15.582	234.336
Totaal verkeersmanagement en Beheer en Onderhoud Hoofdwegen	556.310	561.297	542.888	549.272	535.443	478.862	478.747	490.640	494.783	494.665	492.209	485.949	484.879	484.879	484.879	7.615.703
Spoorwegen																
IF 13.02 Beheer en onderhoud (incl. verkeersmanagement) ¹																
Totaal Beheer en Onderhoud Spoorwegen	451.259	472.585	430.704	412.519	400.599	412.502	403.988	404.611	405.881	404.639	400.007	408.977	414.534	414.534	414.534	6.251.873
Hoofdvarewegen																
IF 15.01 Verkeersmanagement	8.428	8.428	8.428	8.428	8.428	8.428	8.428	8.428	8.428	8.428	8.428	8.428	8.428	8.428	8.428	126.420
IF Verkeersmanagement																
15.06.02 Landelijke Taken	4.929	4.929	4.929	4.929	4.929	4.940	4.940	4.940	4.940	4.940	4.940	4.940	4.940	4.940	4.940	74.041
IF Beheer en Onderhoud																
15.02.01	312.611	277.635	277.821	290.874	262.896	192.410	193.221	192.422	191.335	191.280	192.225	190.823	225.710	225.710	225.710	3.442.683
IF Beheer en Onderhoud																
15.06.02 Landelijke Taken	4.993	4.755	4.735	4.746	4.738	4.959	4.954	4.923	4.944	4.940	4.940	4.936	4.941	4.941	4.941	73.386
Totaal verkeersmanagement en Beheer en Onderhoud Hoofdvarewegen	330.961	295.747	295.913	308.977	280.991	210.737	211.543	210.714	209.647	209.587	210.533	209.126	244.018	244.018	244.018	3.716.550
Watersystemen																
DF Watermanagement																
3.01.01	7.047	7.031	7.030	7.002	7.002	7.002	7.002	7.002	7.027	7.027	7.027	7.225	6.829	6.829	6.829	104.908
DF Watermanagement																
5.02.01 Landelijke Taken	3.900	3.902	3.902	3.902	3.902	3.913	3.913	3.913	3.888	3.888	3.888	3.987	3.779	3.779	3.779	58.246
DF Beheer en Onderhoud																
3.02.01 Waterveiligheid	145.083	109.178	110.722	104.087	77.346	96.614	99.663	132.536	107.489	139.761	103.479	105.841	99.956	99.956	99.956	1.631.665
DF Beheer en Onderhoud																
3.02.02 Zoetwatervoorziening	20.900	11.636	17.442	17.449	17.442	17.443	17.332	17.554	17.443	17.443	17.443	17.934	16.953	16.953	16.953	258.324
DF Beheer en Onderhoud																
5.02.01 Landelijke Taken	8.680	6.833	6.833	6.833	6.833	6.845	6.845	6.845	6.845	6.845	6.845	7.040	6.654	6.654	6.654	104.087
DF Beheer en Onderhoud																
5.02.01 Landelijke Taken	2.140	2.314	2.314	2.314	2.314	2.321	2.321	2.321	2.321	2.321	2.321	2.387	2.255	2.255	2.255	34.470
Totaal Watermanagement en Beheer en Onderhoud Watersystemen	187.750	140.894	148.243	141.587	114.839	134.138	137.076	170.171	145.013	177.285	141.003	144.424	136.426	136.426	136.426	2.191.700
Totaal verkeers-/watermanagement, beheer en onderhoud																
	1.526.280	1.470.523	1.417.748	1.412.355	1.331.872	1.236.238	1.231.353	1.276.135	1.255.323	1.286.177	1.243.752	1.248.476	1.279.857	1.279.857	1.279.857	19.775.806

¹ De aanleg en operationele activiteiten van verkeersmanagement zijn bij Spoorwegen opgenomen onder «Beheer en Onderhoud» vanwege het feit dat ProRail dit niet apart inzichtelijk maakt.

¹² De middelen die vrijkomen door de verlenging van de fondsen worden bij voorrang ingezet voor het dekken van de doorlopende verplichtingen, zoals de uitgaven die zijn benodigd voor de instandhouding van het huidige areaal. In de ontwerpbegroting 2017 is de omvang hiervan technisch bepaald door de omvang van de doorlopende verplichtingen in het begrotingsjaar 2028 als uitgangspunt te hanteren. Op basis van dit uitgangspunt is voor de jaren 2029 en 2030 samen € 6,7 miljard benodigd. Het komend jaar zal de onderbouwing van deze budgetten nader worden gezien, hierbij worden ook de consequenties van areaalgroei als gevolg van het huidige aanlegprogramma betrokken. Dit kan resulteren in mutaties op de gealloceerde budgetten.

¹³ Exclusief apparaatkosten en bijdragen derden.

2. Vervangingen en renovaties

Vervanging ¹	Artikel	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2016-2030
Wegen																	
IF 12.02.04	107.249	84.301	125.189	103.803	38.248	11.681	378.200	342.278	342.351	342.737	317.388	296.225	286.982	286.982	286.982	286.982	3.350.656
IF 13.02	416.183	459.798	491.331	474.795	507.799	495.953	495.860	498.067	477.757	517.706	517.706	578.299	453.087	453.087	453.087	453.087	7.290.515
IF																	
15.02.04	113.036	99.334	94.766	35.425	35.895	43.606	96.397	105.544	58.579	706	489	337	0	0	0	0	684.114
DF																	
3.02.03	40.275	41.621	28.750	31.382	10.638	8.481	71.779	60.090	99.625	114.639	96.347	109.111	106.299	106.299	106.299	106.299	1.031.635
Totaal vervangingen en renovaties	676.743	685.054	740.036	645.405	592.580	559.721	1.042.296	1.005.979	978.312	975.788	931.930	983.972	846.369	846.369	846.369	846.369	12.356.921
Totaal Beheer, onderhoud, vervanging en renovatie wegen, spoor, vaarwegen en water																	
	2.203.023	2.155.576	2.157.784	2.057.760	1.924.452	1.795.959	2.273.649	2.282.114	2.233.635	2.261.965	2.175.682	2.232.449	2.126.226	2.126.226	2.126.226	2.126.226	32.132.727

¹ De definitie van vervanging en renovatie verschilt per beheerder (RWS en ProRail). De budgetten zijn om die reden per modaliteit niet één-op-één te vergelijken.

3. Gereserveerde budgetten BenO

Artikelonderdeel	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2016-2030
Hoofdwegen																
IF 12.03.02 Reserveringen binnen verkenningen en planuitwerkingen (m.n.LCC)	146	13.919	13.919	13.919	13.988	2.479	2.479	9.249	28.109	35.439	40.457	40.530	52.242			266.874
IF 12.07.01 Reservering consequenties areaalgroei op BenO	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	269.652			269.652
Totaal reserveringen hoofdwegen	146	13.919	13.919	13.919	13.988	2.479	2.479	9.249	28.109	35.439	40.457	40.530	321.894			536.526
Spoorwegen																
IF 13.08 Reserveringen binnen IR (risico's BOV)		29.330	29.330	28.330	27.330	52.330	33.330	33.330	33.330	33.330	33.330	33.330	33.370			400.000
Totaal reserveringen spoorwegen	0	29.330	29.330	28.330	27.330	52.330	33.330	33.330	33.330	33.330	33.330	33.330	33.370			400.000
Hoofdvaarwegen																
IF 15.03.02 Reservering consequenties areaalgroei op BenO					2.600	12.980	12.980	12.980	12.980	9.980	35.195	39.962	10.519			150.175
Totaal reserveringen hoofdvaarwegen	0	0	0	0	2.600	12.980	12.980	12.980	12.980	9.980	35.195	39.962	10.519			150.175
Watersystemen																
DF 1.02.01 Reservering areaalgroei												5.095	8.834			13.929
Totaal reserveringen watersystemen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5.095	8.834			13.929
Totaal reserveringen	146	43.249	43.249	42.249	43.918	67.789	48.789	55.559	74.419	78.749	108.982	118.916	374.617			1.100.630
Totaal Beheer, onderhoud, vervanging wegen, spoor, vaarwegen en water, incl. reserveringen																
	2.203.169	2.198.825	2.201.033	2.100.009	1.968.370	1.863.749	2.322.439	2.337.672	2.308.054	2.340.713	2.284.663	2.351.365	2.500.842	2.126.226	2.126.226	33.233.357

Door verschillen in aansturing en organisatie tussen ProRail en Rijkswaterstaat is een vergelijking tussen de budgetten voor BOV van Spoor met de RWS-netwerken (Wegen, Vaarwegen en Water) niet altijd te maken:

- a) De budgetten verkeersmanagement zijn bij ProRail onderdeel van de reguliere BOV-budgetten.
- b) De apparaatskosten van ProRail (exclusief de apparaatskosten van aanlegprojecten) maken deel uit van de BOV reeksen. Voor een goede vergelijking met de cijfers van Rijkswaterstaat zijn ze in de tabel niet meegenomen. Hierdoor wijken de bedragen af van die in artikel 13 van de begroting van het Infrastructuurfonds.

Ten opzichte van de Ontwerpbegroting 2016 heeft een aantal mutaties plaatsgevonden bij ontwerpbegroting 2017. Deze worden nader toegelicht in de verdiepingsbijlagen van het Infrastructuurfonds en het Deltafonds.

Budgetbehoefte en beschikbaar budget

De uitvoeringsorganisaties brengen periodiek het benodigde langjarige bedrag voor Instandhouding voor huidig prestatieniveau in beeld. Dit doen zij aan de hand van de hierboven beschreven flexibele en risico- en prestatiegestuurde onderhoudsplanning (assetmanagement). Na herijking van de lange termijn ramingen wordt met de uitvoeringsorganisatie in overleg gegaan. Daarbij wordt kritisch gekeken of aanvullend budget echt nodig is. Een beperkt negatief verschil tussen het benodigde en beschikbare budget voor de korte termijn¹⁴ is een gezonde prikkel voor het uitdagen van de uitvoeringsorganisaties tot innovatie en doelmatigheid. Voor de begroting 2018 wordt onderzocht of er een betekenisvolle maat voor de omvang van een beheersbare prikkel kan worden uitgewerkt. Mocht blijken dat de prognose van het benodigde langjarige bedrag voor beheer en onderhoud hoger ligt dan het beschikbare budget, zal aan de uitvoeringsorganisatie gevraagd worden om maatregelen inzichtelijk te maken zoals versobering of aanpassing van de prestatiedoelen. Op basis hiervan kan, wanneer dit noodzakelijk blijkt, overgegaan worden tot het treffen van maatregelen of aanpassing van het budget om te voorkomen dat achterstanden ontstaan. Wanneer na deze gesprekken sprake is van een onderbouwd verschil tussen raming en budget (potentieel tekort), zal ik dit opnemen in de begroting. Bij het treffen van maatregelen bestaat, afhankelijk van het type maatregel, de kans dat deze niet, of niet op het juiste moment, tot het gewenste effect leiden of dat sprake is van additionele risico's die de problematiek zouden kunnen vergroten. Het mogelijk effect hiervan wordt beoordeeld en indien hiertoe aanleiding bestaat worden aanvullende maatregelen of een risicoreservering getroffen.

Voor het Hoofdspoorwegnet is vorig jaar reeds geconstateerd dat er sprake is van een onderbouwde budgetbehoefte die € 475 miljoen hoger is dan het beschikbare budget. Over de wijze waarop dit verschil, bij het Hoofdspoorwegnet kan worden opgelost is de Tweede Kamer geïnformeerd bij brief van 16 juni 2016 (Kamerstuk [29 984, 2015–2016, nr. 669](#)). Rijkswaterstaat brengt op basis van de theoretische referentie het benodigde langjarige bedrag voor Instandhouding bij gelijkblijvend prestatieniveau in beeld. Hierover worden de komende tijd gesprekken gevoerd gelijktijdig met de nieuwe prestatieafspraken (SLA). Deze afspraken zullen in de ontwerpbegroting 2018 worden meegenomen.

---

¹⁴ 2 tot 4 jaar na het begrotingsjaar

Over het algemeen geldt bij lange termijn ramingen voor Beheer en Onderhoud dat de prognose voor de budgetbehoefte voor het afgesproken prestatieniveau verder in de toekomst meer onzekerheden kent, met name omdat de resultaten van inspecties (feitelijke toestand) alleen zeggingskracht hebben op de korte termijn.

Doelmatigheid

Tot slot onderzoekt IenM, in lijn met de aanbeveling van de Rekenkamer, de mogelijkheid indicatoren te ontwikkelen om de doelmatigheid van onderhoud van de door RWS beheerde netwerken inzichtelijk te maken en wordt bezien op welke wijze ProRail hierbij kan aansluiten.

2a. Versobering en efficiency Hoofdwegen, Hoofdvaarwegen en Hoofdwatersysteem

In bijlage 4.2 van de Infrastructuurbegroting 2012 heb ik u geïnformeerd over de toen niet gedekte onderhoudsproblematiek tot en met 2020 en over de mix van maatregelen om deze problematiek te beheersen.

Een van de maatregelen betreft een pakket aan efficiencymaatregelen en versoberingen van het onderhoudsniveau. De afspraken over deze te realiseren maatregelen zijn opgenomen in het Programma Versobering en Efficiency. De versoberingen en efficiencymaatregelen zijn stapsgewijs geïmplementeerd, omdat dit de mogelijkheid bood om binnen het afgesproken budgettaire kader door een verstandige mix van maatregelen passend bij de lokale situatie optimalisaties aan te brengen. Hierdoor konden en kunnen eventuele negatieve gevolgen voor doorstroming en veiligheid worden beperkt.

In bijlage 5 van de Infrastructuurbegroting 2013 is de verdeling van het totale pakket efficiency- en versoberingmaatregelen van € 1,64 miljard naar netwerk gepresenteerd. Hiervan is tot en met 2015 reeds € 709 miljoen gerealiseerd. In die bijlage is tevens een eerste inschatting opgenomen van effecten op veiligheid en doorstroming.

In bijlage 4 van de Infrastructuurbegroting 2015 is de verdeling van het totale pakket efficiency- en versoberingsmaatregelen a € 1,64 miljard naar netwerk uitgesplitst en de prognose bijgesteld. In deze bijlage is de verwachte bandbreedte op basis van de verdere uitwerking en implementatie van de maatregelen in beeld gebracht. Wanneer het totaalpakket aan maatregelen bij de onderkant van de bandbreedte dreigt uit te komen, zal worden bijgestuurd door nieuwe maatregelen te treffen. Op basis van het huidige beeld is de inschatting dat het realiseren van het totale pakket van € 1,64 miljard aan versobering- en efficiencymaatregelen mogelijk is. Naar aanleiding van de prognose in de ontwerpbegroting 2018 zal ik besluiten of aanvullende nieuwe maatregelen nodig zijn.

Netwerk	Maatregel	Initiële Bedrag in mln. t/m 2020	Prognose realisatie bedragen in mln t/m 2020
HWN	Verminderen communicatie bij onderhoud	30	30
HWN	Versoberen bermbeheer	40	35
HWN	Onderhoud kunstwerken uiterste jaar	50	45–50
HWN	Versoberen verlichting	35	30–35
HWN	Verruimen werkvensters en op delen van het netwerk overdag werken met minder flankerende maatregelen.	75	75–80
HWN	Versoberen DVM	165	150
HVWN	Minder maaian taluds	10	10
HVWN	Minder baggeren hoeken zeetoegangen	35	40
HVWN	Verminderen (wal)voorzieningen schippers	10	10
HVWN	Minder baggeren vaarwegen	45	55
<i>Subtotaal versoberingen</i>		<i>495</i>	<i>480–490</i>
Alle	Efficiëncymaatregelen	800	815 – 820
<i>Subtotaal efficiëncymaatregelen</i>			<i>815–820</i>
Alle	Besparing Landelijke Taken	200	200
Alle	Bijzondere baten tbv B&O	100	30
HVWN	Opbrengsten HVWN	–	30
HWS	Heffen Leges ¹	–	20
HWN	Verhoging BenO budget	45	45
<i>Subtotaal overige maatregelen</i>		<i>345</i>	<i>325</i>
Totaal		1.640	1.620–1.640

¹ Het voornemen leges te heffen op grond van de waterwet is nog niet ten uitvoer gebracht gelet op de invoering van de omgevingswet.

2b. De budgetten voor beheer, onderhoud en vervanging ProRail

ProRail ontvangt van lenM gemiddeld € 1,2 miljard subsidie per jaar (inclusief btw) ter dekking van de instandhoudingskosten van de hoofdspoorweginfrastructuur. Hiervan heeft circa € 300 miljoen betrekking op apparaatskosten en circa € 900 miljoen op beheer en onderhoud en vervangingsinvesteringen.

Uit een in 2015 door PwC uitgevoerde doorlichting van de financiële meerjarenreeksen van ProRail (Tweede Kamer, vergaderjaar 2015–2016, [29 984, nr. 621](#)) blijkt dat de reeksen in grote lijnen op orde zijn. Na doorvoering van enkele correcties naar aanleiding van het onderzoek op deze reeksen resteert een verschil tussen de meerjarenreeksen van ProRail en de beschikbare middelen op het Infrastructuurfonds van circa € 475 miljoen inclusief btw (prijsspeil 2014) in de periode 2018 tot en met 2028.

Door PwC zijn kostenreducerende maatregelen geïdentificeerd om het verschil tussen de benodigde en beschikbare middelen op te lossen. Het gaat dan bijvoorbeeld om het stimuleren van toetreding van nieuwe leveranciers, het reduceren van levensduurkosten, meer onderhoud overdag, langere trein vrije perioden en het aanpassen van de gebruiksvergoeding systematiek. Met de eerste twee genoemde maatregelen is ProRail reeds gestart. Vervolgens zullen gefaseerd de overige maatregelen worden uitgewerkt en ingevoerd. Dit gebeurt in overleg met diverse belanghebbenden. Eind 2016 zal besluitvorming plaatsvinden over de te nemen kostenreducerende maatregelen (zie Kamerstuk [29 984, 2015–2016, nr. 669](#)).

Risicoreservering

In de vrije investeringsruimte spoor van het Infrastructuurfonds is € 400 miljoen gereserveerd voor risico's die zonder deze reservering het potentieel tekort zouden kunnen vergroten. In de door PwC uitgevoerde doorlichting van de financiële meerjarenreeksen zijn diverse van deze risico's gesignaleerd. De grootste risico's betreffen: hogere uitgaven Betuweroute, hogere uitgaven vervangen kunstwerken (zoals bijvoorbeeld de Oosterdokbruggen) en de verdere vertraging van de invoering van prestatiegericht onderhoud (PGO).

Taakstellingen

In de beschikbare middelen zijn de taakstellingen uit het Regeerakkoord Rutte I en II verwerkt. Voor beheer en onderhoud en vervangingsinvesteringen gaat het om € 110 miljoen lagere uitgaven per jaar en € 50 miljoen hogere gebruiksvergoeding per jaar, beide structureel vanaf 2015. Voor de apparaatskosten gaat het om € 37,5 miljoen per jaar structureel vanaf 2018 met een ingroei vanaf 2013 en om € 20,5 miljoen per jaar structureel vanaf 2018 met een ingroei vanaf 2016.

2c. DBFM en budgetten voor beheer en Onderhoud

Bij DBFM is de opdrachtnemer niet alleen verantwoordelijk voor het ontwerp en de bouw van het project, maar ook voor de financiering en het totale onderhoud. Het is dus een geïntegreerde contractvorm. Bij traditionele contracten koopt het Rijk een product in: bijvoorbeeld een rijksweg met 2x2 rijstroken. Bij een DBFM-contract neemt het Rijk echter een dienst af: een beschikbare rijksweg. Het benodigde budget komt uit drie bronnen: (i) het aanlegbudget, (ii) het beschikbare beheer en onderhoudsbudget van reeds aanwezige infrastructuur en (iii) het budget voor areaalgroei voor dat deel van de infrastructuur dat nieuw wordt aangelegd.

Ten behoeve van de aanbesteding van een DBFM contract wordt een referentieraming opgesteld voor de te verwachten aanleg- en beheer en onderhoudskosten bij traditionele uitvoering. Deze referentieraming wordt gebruikt om de plafondprijs (het acceptabele maximum) voor de bieding te bepalen. Deze ramingen worden tegenwoordig op dezelfde wijze uitgevoerd als de ramingen die voor LCC worden uitgevoerd.

De aanbesteding verloopt in een aantal stappen. Na de laatste stap, de zogeheten financial close vindt ook de budgettaire verwerking in de begroting plaats. De beschikbare middelen vanuit Aanleg, BenO (incl. areaalgroei) wordt overgeboekt naar het GIV/PPS-artikel. De middelen worden met eenzelfde «netto contante waarde» omgezet in een langjarige reeks ter betaling van de beschikbaarheidsvergoedingen. Dit is de zgn. financiële inpassing of DBFM conversie. Er wordt hiermee geen budget toegevoegd aan het project, de kasreeks wordt alleen aangepast aan de contractvorm. De prestatie-eisen en uitrustingsniveaus van de infrastructuur binnen het DBFM contract zijn dezelfde als die aan Rijkswaterstaat worden gesteld. Op het moment van aanbesteden wordt bij de M (maintain) van DBFM, een serviceniveau uitgevraagd dat past bij het onderhoudsregime (Service Level Agreement) wat op dat moment van toepassing was. Dat niveau geldt voor de looptijd van het contract en is daarmee niet budgettair flexibel. Er wordt momenteel overigens wel aan gewerkt om bij de nog af te sluiten DBFM contracten ook bijstelling mogelijk te maken.

Bij DBFM geldt dat voor een periode van 20–25 jaar het consortium verantwoordelijk is voor het onderhoud van infrastructuur. Na afloop van het DBFM-contract valt dit deel van het areaal weer binnen het reguliere beheer en onderhoud van Rijkswaterstaat. De mutaties tussen het beheer, onderhoud en vervanging artikel (voor wegen IF Art. 12.02, vaarwegen IF Art. 15.02) en het DBFM artikel (voor wegen Art.12.04, vaarwegen IF Art. 15.04) zijn zichtbaar in de begroting en worden toegelicht. Na afloop van een DBFM-contract zal het BenO-deel weer aan de reguliere onderhoudsbudgetten van RWS worden toegevoegd.

In onderstaand overzicht is aangegeven voor welke projecten eind 2016 DBFM contracten zullen zijn afgesloten. Voor de financiering van deze projecten zijn de genoemde BenO middelen (per jaar) ingezet. Deze zullen na afloop van het DBFM contract weer beschikbaar komen tegen het dan geldende prijspeil.

project	Areaalinformatie		Einde DBFM contract	Uitgenomen B&O budget/jaar
	Baanlengte ¹	Wegconfiguratie in M-fase		
A59 Rosmalen-Geffen	23 km		2019	1,0 mln.
N31 Leeuwarden-Drachten	56 km	Langdeel		
	65 km	aquaduct	2022	5,5 mln.
A12 Lunetten-Veenendaal			2033	5,9 mln.
A10 Tweede Coentunnel	39 km	1 ^{ste} en 2 ^{de}		
	105 km	Coentunnel	2037	12,0 mln.
N33 Assen-Zuidbroek			2034	2,8 mln.
A15 Maasvlakte-Vaanplein				
		nieuwe Botlekbrug, Thomas-sentunnel, Botlek-tunnel		
A1/A6 Diemen-Almere Havendreef (SAA)	129 km	2x3+2x2, 2x3, 2x2	2035	31,7 mln
		Aquaduct Muiden, verbrede Hollandse Brug		
	72 km	2x5+2, 2x4+2	2042	11,9 mln.
A12 Veenendaal-Ede-Grijssoord	50 km	2x3	2032	2,2 mln.
A9 Holendrecht-Diemen (Gaasperdammerweg, SAA)				
	41 km	Gaasperdammer-tunnel	nnb	14,2 mln.
Hoofdvaarwegennet	Vaarweg-lengte			
Keersluis Limmel		Nieuwe Keersluis Limmel, incl. verkeersbrug over sluis		
		Complex Prinses Beatrixsluis incl. baggeren, onderhoud oevers en ligplaatsen langs	2048	0,4 mln.
Beatrixsluis 3e Kolk		Lekkanaal		
	4 km	Nieuwe zeesluis en sluiselanden	2047	2,8 mln.
Zeetoegang IJmond			2045	2,5 mln.
Hoofdspoorwegennet	Lengte infra-structuur			
HSL-Zuid		Hogesnelheidsinfra-structuur		
	85 km		2031	nvt

¹ Baanlengte omvat: hoofdrijbanen, verbindingswegen en op-en afritten

3. Opgave Vervanging en renovatie

Bij einde van de (technische) levensduur van infrastructurele objecten wordt overgegaan tot vervanging of renovatie van deze objecten. De keuze voor vervanging dan wel renovatie is mede gebaseerd op de kosten over de resterende dan wel nieuwe levenscyclus. Zo is voor grote bruggen, tunnels en sluizen renovatie vaak een goedkoper alternatief

rekening houdend met de levenscyclus, dan het geheel nieuw bouwen van eenzelfde object.

Toekomstige vervangingen hoofdwegen, hoofdvaarwegen en hoofdwatersysteem

Door RWS wordt de vervangingsopgave voor het Hoofdwegennet, het Hoofdvaarwegennet en het Hoofdwatersysteem elke twee jaar geactualiseerd. De volgende actualisatie zal derhalve plaatsvinden voor de ontwerpbegroting 2018. Op basis van het huidige inzicht zijn de budgetten tot en met 2030 toereikend.

In het MIRT projectenoverzicht worden de vervanging en renovatie projecten voor het Hoofdwegennet, het Hoofdvaarwegennet en het Hoofdwatersysteem met een budgettair beslag van meer dan € 10 mln. separaat toegelicht.

Toekomstige vervangingen spoor

De vervangingsinvesteringen in de periode tot en met 2030 maken onderdeel uit van de BOV-reeksen in de begroting en bedragen gemiddeld € 491 miljoen per jaar. Voor de periode na 2030 is een verhoging van de vervangingskosten te verwachten, met name omdat het einde van de levensduur van een groot aantal kunstwerken zal zijn bereikt. Daarnaast zullen vanaf die periode de bovenleidingportalen (in totaal 100.000 stuks) worden vervangen. Op basis van de huidige inschattingen lopen de vervangingsinvesteringen na 2030 op tot gemiddeld € 553 miljoen per jaar.

Vervangingen	2017–2030	2031–2050
Bovenbouw	177	162
Treinbeveiliging	90	94
ICT-systemen	74	74
Energievoorziening	48	68
Transfer	48	48
Kunstwerken	38	74
Verkeersleiding en Telecom	27	27
Overige systemen	6	6
Forfaitaire aftrek	– 17	0
Totaal	491	553

4. Duurzaamheid

Duurzaamheid is één van de beleidsdoelen die bij de instandhouding van alle netwerken een rol spelen. Daarom wordt voor zowel de netwerken beheerd door RWS als voor het spoor ingezet op terugdringen van het energieverbruik en hergebruik van materialen.

Duurzaamheid hoofdwegen, hoofdvaarwegen en hoofdwatersysteem

Voor de door RWS beheerde netwerken ligt focus op de thema's «klimaat en energie», «circulaire economie» en «vitaal natuurlijk kapitaal». Daarbij zet ik onder meer in op het energie neutraal maken van het wegennet, de bruggen en de sluizen. Rijkswaterstaat kan met inzet van zijn netwerk een flinke bijdrage leveren aan innovatieve mobiliteitsoplossingen en tevens een voorbeeld vervullen voor andere organisaties. Dit voert verder dan alleen de instandhouding van de bestaande infrastructuur.

Mijn inzet bestaat uit:

1. Het energieneutraal functioneren van Rijkswaterstaat in 2030, zodat het netto energiegebruik nul is;
2. Sturen op verbeterde energie van gecontracteerde marktpartijen die werk uitvoeren aan de netwerken;
3. Daar waar mogelijk ruimte geven langs het rijks(vaar)wegennet aan faciliteiten die passen bij nieuwe mobiliteiten, zoals elektrische laadpalen en waterstofauto's.

Voor het beheer en onderhoud gaat het dan om een meer duurzame uitvoering (maatregelen zoals het toepassen van LED, het gebruik van groene stoom met Nederlandse Garantie van Oorsprong, het toepassen van biobrandstoffen in de schepen van de Rijksrederij, hergebruik van grondstoffen etc.).

Daarnaast zal met name in de eerste jaren worden gewerkt aan het geschikt maken en ontwikkelen van monitoringsinstrumentarium om de prestaties op het gebied van duurzaamheid in kaart te kunnen brengen en erover te rapporteren (samengevat in het jaarverslag Duurzaamheid). Voor de jaren 2017 en 2018 is hiervoor een budget van 7 miljoen euro per jaar beschikbaar. Met deze middelen wordt vorm gegeven aan een ontwikkeltraject waarbij het uitvoeringsprogramma jaarlijks wordt bijgesteld aan de hand van de resultaten van onderzoeken en pilots naar de meest effectieve maatregelen. Daarmee is het de verwachting dat met de beschikbare middelen eind 2018 de duurzaamheid van het beheer en onderhoud op een navolgbare wijze is vergroot.

Duurzaamheid spoor

Duurzaam rijden en werken op en om het spoor is onmisbaar en die rol wordt alleen maar groter. Binnen ProRail is duurzaamheid daarom ook een beleidsprioriteit. ProRail heeft zichzelf forse ambities opgelegd op tal van gebieden: energie, materialen, afval, flora en fauna en een goede ruimtelijke inpassing.

Ook in 2017 heeft duurzaamheid op en rond het spoor aandacht. ProRail blijft zich inzetten voor het jaarlijks terugdringen van energieverbruik met 2%. Dit wordt beoogd door:

1. het verlagen van energiegebruik voor verlichting op stations en emplacementen door de overgang op LED-verlichting en het hanteren van slimme dimmers. De inzet van deze dimmers draagt verder ook bij aan de spoorveiligheid;
2. het verschuiven van gasgestookte naar elektrische wisselverwarming;
3. een beter beheer van aansluitingen;
4. het deels zelf opwekken van de energiebehoefte van ProRail. In 2017 wordt een aantal stations voorzien van zonnestroom.

Net als andere partners in de spoorsector wil ProRail haar CO₂-emissie fors reduceren door:

- te starten in 2016 met een aanbesteding voor de inkoop van groen gas. In 2017 wordt naar verwachting 100% van de energiebehoefte van ProRail groen ingekocht;
- beter inzicht te krijgen in de omvang van de materiaalstromen van ProRail. In 2017 wordt hiertoe een digitaal registratiesysteem geïmplementeerd dat inzicht geeft in de materiaalbalans van spoorinfrastructuur;
- het verkennen van duurzaam materiaalgebruik bij projecten in het bovenbouw vernieuwingsprogramma;

- het selecteren van projecten voor het hergebruik van wissels op emplacementen.

BIJLAGE 5 LIJST VAN AFKORTINGEN

BenO	Beheer en Onderhoud
BGR	Beleidslijn Grote Rivieren
BO MIRT	Bestuurlijk Overleg Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport
BPRW	Beheersplan voor de Rijkswateren
DBFM	Design, Build, Finance and Maintain
DF	Deltafonds
DP	Deltaprogramma
EHS	Ecologische Hoofdstructuur
EZ	Ministerie van Economische Zaken
GDI	Generieke Digitale Infrastructuur
HWBP	Hoogwaterbeschermingsprogramma
HWBP-2	Tweede Hoogwaterbeschermingsprogramma
IBO	Interdepartementaal Beleidsonderzoek
IenM	Ministerie van Infrastructuur en Milieu
IF	Infrastructuurfonds
KRW	Kaderrichtlijn Water
LCC	Life Cycle Costing
LRT3	Derde Landelijke Rapportage Toetsing primaire waterkeringen
MKS	Missiekritieke systemen
MIRT	Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport
NURG	Nadere Uitwerking Rivierengebied
OB	Ontwerpbegroting
OV SAAL	Openbaar Vervoer Schiphol Amsterdam Almere Lelystad
PBL	Planbureau voor de Leefomgeving
PIP	Principaal Inpassingsplan
PHS	Programma Hoogfrequent Spoorvervoer
PKB	Planologische Kernbeslissing
PPS	Publiek-private samenwerking
RvdR	Ruimte voor de Rivieren
RVB	Rijksvastgoedbedrijf
RWS	Rijkswaterstaat
TBES	Toekomstbestendig Ecologisch Systeem
TTC	Tidal Test Centre
VGR	Voortgangsrapportage
WB21	Waterbeleid voor de 21 ^e eeuw
WBI2023	Wettelijk BeoordelingsInstrumentarium 2023
WenR	Ministerie Wonen en Rijksdienst
WGO	Wetgevingsoverleg
WTI	Wettelijk Toetsinstrument

Rijksbegroting 2017

J Deltafonds

Aangeboden aan de Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal door de Minister van Financiën.

Vervaardiging parlementaire stukken en begeleiding productieproces

Sdu Uitgevers
afdeling Dataverwerking
e-mail traffic@sdu.nl

Vormgeving omslag
Studio Dumbar

DTP omslag
Xerox/OBT, Den Haag

Uitgave
Ministerie van Financiën

www.rijksbegroting.nl

